

Vad hände?

Kvinnors företagande och de strukturella
villkoren – en studie i spåren av den
offentliga sektorns omvandling

Birgitta Sköld

Linköpings universitet
FILOSOFISKA FAKULTETEN

Linköping Studies in Arts and Science No. 647
Linköpings Universitet, Institutionen för ekonomisk och industriell
utveckling
Linköping 2015

Linköping Studies in Arts and Science • No. 647

Vid filosofiska fakulteten vid Linköpings universitet bedrivs forskning och ges forskarutbildning med utgångspunkt från breda problemområden. Forskningen är organiserad i mångvetenskapliga forskningsmiljöer och forskarutbildningen huvudsakligen i forskarskolor. Gemensamt ger de ut serien Linköping Studies in Arts and Science. Denna avhandling kommer från Företagsekonomi vid Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling.

Distribueras av:
Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling
Linköpings universitet
581 83 Linköping

Birgitta Sköld
Vad hände?
Kvinnors företagande och de strukturella villkoren – en studie i spåren av
den offentliga sektorns omvandling

Upplaga 1:1
ISBN 978-91-7519-056-3
ISSN 0282-9800

©Birgitta Sköld
Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling 2015

Tryckeri: LiU-tryck, Linköping

Sammanfattning

Avhandlingen tar sin empiriska utgångspunkt i konkurrensutsättningen av den offentliga sektorns verksamheter. Förväntningarna har varit stora från politiker, tjänstemän och vissa forskare att denna omvandling skulle leda till ökat företagande, framförallt bland kvinnor. Syftet med avhandlingen är att förstå och förklara hur och varför kvinnors företagande förändras i spåren av den offentliga sektorns omvandling – vad begränsar och möjliggör. Avhandlingen innehåller fyra sammanhängande artiklar och en kapp. Studierna genomfördes med kvantitativa longitudinella data över åren 1993–2010.

I artiklarna eftersöks vad som begränsar och möjliggör en förändring av kvinnors företagande. Det sker via studier i näringsgrenar och regioner där kvinnor dominerar småföretagandet som mest. Det visar sig att på aggregerad nivå har kvinnors företagande ökat i antal. En analys på detaljerad näringsgrensnivå synliggör dock att kvinnors andel bland företagarna endast ökat i 6 av 16 näringsgrenar och att kvinnors underrepresentation ökat signifikant i 10. Analysen påvisar kontextens och strukturella villkors betydelse för kvinnors företagande. Småföretagares relativa position förändras gynnsamt där det redan finns små privata företag och på de nya offentliga marknaderna reproduceras en stordriftsnorm. Studien stärker teorin om ett genussystem och synliggör dess inbäddning i företagandet. Det övergripande resultatet är att trots förändrade formella strukturer återskapas kvinnors underrepresentation i företagandet, vilket förstås med utgångspunkt i genusteoretiska resonemang.

Förord

Nu är äntligen avhandlingen klar. Det har varit många år av läsande, skrivande och funderande. Mina dagar har kantats av framgång, men också av stunder med tvivel om att nå målet. Jag förstår nu att det är forskarens vardag. Jag har dock haft ett gott stöd på vägen av alla de kloka människor som har funnits i min närhet.

Ett stort tack vill jag ge till mina tre handledare, Malin Tillmar, Elisabeth Sundin och Martin Klinthäll, samtliga tillhörande avdelningen Företagsekonomi vid Linköpings universitet. Det har varit en mycket lärorik, rolig och spännande doktorandtid. Jag har alltid känt ett stort stöd och mycket värme från er. Ni har visat ett stort engagemang, bjudit på er rika kunskap och outtröttligt granskat mina texter. Jag vill också nämna vår forskningsgrupp MORE, som genom åren har gett möjligheter till lärorika diskussioner och granskningar av varandras papper. Det har varit guld värt att få vara en del av den gemenskapen. Stort tack Lena, Jenny, Hanna, Olga, Vivi, Malin, Elisabet och Martin!

Jag vill vidare varmt tacka dig Elisabet Ljunggren, opponent vid slutseminariet, för din kritiska granskning och konstruktiva återkoppling vid slutseminariet. Jag fick även värdefulla kommentarer i slutskedet av Magnus Klofsten, Fredrik Tell och Hans Andersson. Vidare vill jag tacka dig, Gunilla Rapp, för din fina genomgång av mitt manus under de sista veckorna fram till tryckdatum.

Jag vill också rikta ett varmt tack till avdelningen Företagsekonomi vid Linköpings universitet som har finansierat mina sista år av doktorandtiden. Min avhandling har även varit en del av två forskningsprojekt. Det första projektet *Kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling* har finansierats av Vinnovas projekt – *Forskning om kvinnors företagande*. Det andra projektet som min avhandling skett inom ramen för är forskningsprojektet *Migration, Welfare and the Political Economy of Labour Market Segmentation* och delprojektet *Reorganisation of the Public Sector: Changing Gender and Ethnic Relations*, vilket är knutet till forskningsgruppen REMESO, vid Linköpings universitet. Där har speciellt Susanne Urban bidragit med sina kunskaper. Under min doktorandtid har jag även haft, för mig, inspirerande kontakter med doktorander och forskare vid Helix Vinn Excellence Center. I arbetet med min avhandling har jag haft kontakt med SCB, där Jan Andersson, Susanne Gullberg Brännström och Agneta Sträng-Abrahamsson har varit hjälpsamma vid behov. Ett stort tack till er alla.

Vad vore dock en arbetsplats utan alla kollegor som lyser upp tillvaron. Egentligen vill jag tacka er alla, men framförallt vill jag tacka mina doktorandkollegor genom åren. Ni är alla helt fantastiska, Jenny, Elisabeth, Susan, Vivi, Hanna, Olga, Lisa, Svjetlana, Josefine, Linus, Christopher, Hugo, Aliaksej, David och Victor.

Till slut vill jag rikta mitt hjärtliga tack till min man Örjan och våra nu utflugna söner Mattias och Jonas. Tack för ert stöd och er uppmuntran på vägen! Ni är helt enkelt bara bäst.

Birgitta

Sammanläggningsavhandlingens artiklar

Artikel 1

Sköld, Birgitta. (accepted with minor revisions), SMEs in Public markets: intentions, structures and outcomes. *Scandinavian Journal of Public Administration*

Artikel 2

Sköld, Birgitta. & Tillmar, Malin. (2015), Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries, *International Journal of Gender & Entrepreneurship*, 7(1), 2-26.

Artikel 3

Sköld, Birgitta. (forthcoming), Women small-business owners challenge regional gender-contracts?, in Elg, M., Ellström, P., Klofsten, M. och Tillmar, M. eds., *'Sustainable Development in Organizations Studies on Innovative Practices'* Helix Vinn Excellence Centre, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Artikel 4

Sköld, Birgitta & Klinthäll, Martin (submitted for journal publication), Childcare entrepreneurship in Women's 'own rooms'.

I avhandlingens kapp ingår delar av text från min licentiatavhandling (Sköld, 2013). Nedan följer en sammanställning över var i kappan dessa texter återfinns. Vid respektive text finns en referensnot.

Kapitel 2 *Teoretisk referensram*

2.2.1 s. 11

2.2.2 s. 12

2.2.3 s. 13-15

2.3.1 s. 15-17

2.3.2 s.18

2.3.3 s.19

2.4.2 s. 23, 25-27

Kapitel 3 *Metodologi*

3.2.3 s.34

3.3, 3.3.1, 3.3.2, 3.3.3, 3.3.4 s.36-40

3.5 s.44

Kapitel 4 *Presentation av näringsgrenarna*, hela kapitlet s.47-59

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Den offentliga sektorns konkurrensutsättning – marknaden och relationen mellan stora och små företag	2
1.2	Den offentliga sektorns omvandling och kvinnors företagande	3
1.3	Avhandlingens syfte och frågeställningar	4
1.4	Definition av begrepp	5
1.5	Studiens disposition	6
2	Studiens referensram	7
2.1	Perspektiv på struktur och aktör	7
2.1.1	Struktureringsteorin	8
2.2	Strukturomvandlingar i Sverige från privat till offentligt	9
2.3	Industrialiseringen – gränsdragning av kvinnors arbete och företagande	9
2.3.1	Välfärdssektorns uppbyggnad från privat till offentligt	11
2.3.2	Välfärdssektorns omvandling	13
2.4	Företagande och strukturella villkor	15
2.4.1	Relationen små och stora företag i branscher och på marknader	15
2.4.2	Kvinnors företagande och strukturella villkor	17
2.4.3	Företagande och strukturella villkor i spåren av offentlig sektors omvandling	18
2.5	Genusperspektiv	20
2.5.1	Feministiska perspektiv	20
2.5.2	Genussystem - strukturering av manligt och kvinnligt	23
2.6	Sammankopplingen av den teoretiska referensramen	27
3	Metodologi	31
3.1	Den sociala världen	31
3.2	Hur jag får kunskap om praktiken?	31
3.2.1	Genus som socialt konstruerat i en analys av kvantitativ data	33
3.2.2	Abduktiv forskningsansats	33
3.2.3	Longitudinella studier för att kunna studera förändring	34
3.2.4	Analys av kvantitativ data	35
3.2.5	Överlevnadsanalys	35
3.3	Val av data	36
3.3.1	Studier på en detaljerad näringsgrensnivå	36
3.3.2	Studiens företagarpopulation	37
3.3.3	Avgränsning av näringsgrenar	38
3.3.4	Omklassificering av näringsgrensindelning åren 2002 och 2007	40
3.3.5	Ingående näringsgrenar i studierna	41
3.3.6	Indelning av regionala grupper	41
3.4	Mitt bidrag till artiklarna	42

3.5	Metoddiskussion.....	43
4	Presentation av näringsgrenar	47
4.1	Näringsgrenar tillhörande gruppen Omsorg	47
4.1.1	Barnomsorg	47
4.1.2	Vård och omsorg i olika boendeformer	49
4.1.3	Öppna sociala vård och omsorgsinsatser	50
4.2	Näringsgrenar tillhörande gruppen Utbildning	51
4.3	Näringsgrenar tillhörande gruppen Vård	52
4.3.1	Hälso- och sjukvård	52
4.3.2	Tandvård	53
4.4	Näringsgrenar tillhörande gruppen Övrigt	54
4.4.1	Arbetsförmedling	54
4.4.2	Industri- och institutionsvävt	54
4.4.3	Lokalvård	55
4.4.4	Medicinsk forskning och utveckling	55
4.5	Kategorisering av näringsgrenarna	55
4.5.1	Upphandling eller kundval	57
4.5.2	Regler och lagar	57
4.5.3	Stordrifts- eller smådriftskaraktär	58
4.5.4	Professioner	59
5	Sammanfattning av avhandlingens fyra artiklar.....	61
5.1	Artikel 1	62
5.2	Artikel 2	63
5.3	Artikel 3	64
5.4	Artikel 4	65
6	Diskussion.....	67
6.1	Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna? ..	67
6.2	Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?	69
6.3	Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum?	71
6.3.1	... i regionala genuskontrakt	71
6.3.2	... där kvinnor kvantitativt dominerar företaget	73
6.4	Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling?	74
6.4.1	Legitimitet reproduceras av aktörerna beroende på de strukturella villkoren i näringsgrenarna	75
6.4.2	Genussystemet reproduceras på nya sätt	77
6.5	Slutsatser.....	78
6.5.1	Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna?.....	79
6.5.2	Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?.....	79
6.5.3	Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum i de studerade näringsgrenarna?	80

6.5.4	Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling?.....	81
6.6	Teoretiska implikationer.....	82
6.6.1	Metodologiska implikationer.....	84
6.6.2	Policyimplikationer.....	84
6.7	Fortsatt forskning.....	86
7	English summary	89
8	Referenser	95

Figurer

Figur 1-1	Sökandet efter hur och varför kvinnors företagande förändras över tid och rum och vad som begränsar och möjliggör detta	5
Figur 2-1	Den teoretiska referensramen inspirerad av ett multiparadigmperspektiv	29

Tabeller

Tabell 3-1	Delstudiernas näringsgrenar	41
Tabell 4-1	Kategorisering av studiens näringsgrenar utifrån strukturella villkor	56
Tabell 5-1	Avhandlingens artiklar.....	61
Tabell 6-1	Delstudiernas näringsgrenar	67

Appendix

Tabell över näringsgrensindelning

Tabeller avseende antal och andel företagare och sysselsatta

Artiklar

Artikel 1 SMEs in Public markets: intentions, structures and outcomes

Artikel 2 Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries

Artikel 3 Women small-business owners challenge regional gender-contracts?

Artikel 4 Childcare entrepreneurship in Women's 'own rooms'

1 Inledning

Marknadsinspirerade idéer, med samlingsnamnet New Public Management, började under 1980-talet spridas över västvärldens länder (Hood, 1995; Lerner, 2000), med argument om att öka effektiviteten i de offentliga organisationerna och ge valfrihet åt individerna. En av de reformer som lanserades i ett flertal OECD länder var att skapa marknader där privata, ideella och offentliga organisationer skulle konkurrera med varandra (Le Grand & Bartlett, 1993; Ferlie m.fl., 1996). Sedan 1990-talets början, samtidigt med att Sverige upplevde en djup ekonomisk kris och hög arbetslöshet, har i olika grad och vid olika tidpunkter den offentliga sektorns verksamheter konkurrerats ut inom Sveriges kommuner och landsting (Forsell & Jansson, 2000). Intresset för entreprenörskap och småföretagande har samtidigt ökat i världen (Audretch & Thurik, 2001), vilket anses generera tillväxt och sysselsättning (Birch, 1981; GEM, 2012). Intresset för småföretagande har även intensifierats bland politiker i Sverige (Sundin, 2008). Intentionerna är att konkurrerats ut av den offentliga sektorns verksamheter ska bidra till en mångfald av organisationer (Regeringen, 1992; Forsell & Jansson, 2000) och som lösning lyfts småföretagandet fram (Sundin, 2012).

Kvinnor är i statistiken, om än i varierande grad, underrepresenterade som företagare i jämförelse med män över hela världen (Kelley m.fl., 2013). Av den anledningen pågår ett flertal internationella och nationella satsningar med syfte att öka kvinnors företagande (EU, 2002; EU, 2015). I Sverige har nationella, regionala och lokala satsningar på kvinnors företagande genomförts sedan början av 1990-talet. Satsningarna omfattar bland annat utbildningar, affärsrådgivning, mentorskap, coaching, ambassadörer och förebilder (Nutek, 2005, 2008; Ahl, 2011; Sundin & Rapp, 2011; Pettersson, 2015). Kvinnors företagande i Sverige har de senaste 20 åren alltmer blivit en politisk fråga kopplad till arbetsmarknad, näringsliv, regional utveckling och jämställdhet (Hirdman, 2014). I Sverige är kvinnors företagandandel cirka 28 procent (SCB, 2012) och de driver ofta små företag (Svanlund, 2011).

Den offentliga sektorn, där många kvinnor har sin anställning, har framhållits som ett hinder för kvinnor att starta företag (Henrekson, 2004). Politiker förväntar sig därför att kvinnor ska öka sitt företagande i och med att den offentliga sektorn konkurrerats ut (Folkpartiet, 2003). Argumenten är att konkurrerats ut av offentlig sektor öppnar upp för kvinnors möjligheter att bli företagare, eftersom det är de som dominerar numerärt bland sektorns sysselsatta. Anställda uppmanas att starta företag när verksamheter konkurrerats ut eller rationaliseras bort (se Sundin & Törnquist, 2006; Sundin & Tillmar, 2010a, 2010b; Svanlund, 2011). Många projekt har organiserats för att stimulera till ett ökat småföretagande inom vård och omsorg (Sundin, 2012).

Företrädare för marknadsidéerna hävdar att konkurrerats ut inte bara är ett medel för att fler kvinnor ska kunna bli företagare, det ses även som ett sätt att öka jämställdheten mellan kvinnor och män (Folkpartiet, 2003; Olofsson, 2009; se även Wottle & Blomberg, 2011; Sundin, 2012). De marknadsidéer som ligger till grund för konkurrerats ut av den offentliga sektorn

den offentliga sektorn ifrågasätter inte de informella strukturer som påverkar kvinnors och mäns handlingsutrymme i arbetslivet, i familjelivet eller i företaget (Ahl & Sundin, 2013). Avhandlingens fokus ligger på kvinnors företagande, mer specifikt på förändringen av kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling. Det är mot ovanstående bakgrund som avhandlingen tar sin början. Vad händer med kvinnors företagande när den offentliga sektorn konkurrensutsätts? Reproduceras eller utmanas strukturer? Inträffar oavsedda konsekvenser? Vad händer och varför?

1.1 Den offentliga sektorns konkurrensutsättning

– marknaden och relationen mellan stora och små företag

Den offentliga sektorns tjänsteverksamheter har, av entreprenörskapsforskare, framhållits som framtida marknader för småföretagare (Henrekson & Johansson, 1999; Davidsson & Henrekson, 2002). Dessa marknader påverkas inte enbart av marknadslogiken. De regleras politiskt av konkurrensregler, lagar avseende vård, omsorg och utbildning samt ideologiska värderingar, vilka alla kan förändras över tid (Ferlie, 1996; Chang, 1997). I vissa samhällsverksamheter, exempelvis utbildning och hälsovård, anses det i somliga länder och i olika grad inte som lämpligt och etiskt att öppna upp för konkurrens (Chang, 1997). Forskare som studerar marknadskonstruktioner pekar på svårigheterna för det politiska systemet att hantera komplexiteten i skapandet av regler för marknaden (Le Grand & Bartlett, 1993; Norén, 2003; Kastberg, 2008). Motsättningar inom systemet orsakar oavsedda problem, vilket innebär korrigeringar och åtgärder för att rätta till. Konsekvensen blir att marknadens förväntade effekter kan utebli (Kastberg, 2008).

Marknads- och entreprenörskapsforskare har i studier av offentliga marknader uppmärksammat att företagare upplever svårigheter att etablera sig på grund av höga etableringskostnader och komplicerade upphandlingar (Norén, 2003), korta avtalstider och förändrade villkor i upphandlingar (Tillmar, 2004). På en del av de marknader som utvecklats har svenska studier visat på en koncentration av ett fåtal stora företag, vilket begränsar utrymmet för småföretagare både när det gäller att komma in och att överleva på marknaden (Blomqvist & Rothstein, 2000; Tillmar, 2004; Sundin & Rapp, 2006; Pettersson, 2008; Sundin, 2011). Det är de stora företagen som på flera sätt kommit att sätta villkoren för småföretagandet på den offentliga marknaden (Sundin, 2003). Kritik har framförts mot marknadsreformerna, att de står i motsatsförhållande till de värden som den offentliga sektorn grundar sig på – offentlighet, demokrati, jämlikhet och rättssäkerhet (Forssell & Jansson, 2000; Hasselbladh, Bejerot & Gustafsson, 2008). Nyligen uppmärksammades i media konkurser inom skolsektorn och höga vinstuttag i riskkapitalbolag (SvD, 2014; Sydsvenskan, 2014). Det synes viktigt att studera oavsedda konsekvenser av den politiska styrningen. Vad händer med småföretagandets relativa position bland de privata organisationer som driver verksamhet i näringsgrenar påverkade av den offentliga sektorns omvandling? Reproduceras eller utmanas tidigare strukturer?

1.2 Den offentliga sektorns omvandling och kvinnors företagande

Inom småföretags- och entreprenörskapsforskning förklaras kvinnors underrepresentation bland företagare utifrån skilda grundantaganden. En del forskare hämtar sin förklaringsgrund på aktörsnivå och pekar på skillnader mellan kvinnor och män, exempelvis avseende deras självförtroende i företagande (Verheul & Thurik, 2001; Langowitz & Minniti, 2007). Kvinnor behöver få tillgång till utbildning, mentorer, förebilder och nätverk så att de kan bli företagare (Hisrich & Brush, 1984; Brush m.fl., 2004). Andra hävdar att formella strukturella hinder motverkar kvinnors företagande, att lösningen är att med regler och policy förändra och ta bort hindren (Henrekson, 2004; Allen m.fl., 2007). Kritiker av dessa antaganden framhåller emellertid nödvändigheten av att studera och synliggöra mer svårgräpbara system, såsom genusystemet, för att förstå och förklara kvinnors företagande (Mirchandani, 1999; Sundin, 2002; Ahl, 2004; Marlow & McAdam, 2013). Formella strukturella villkor är inbäddade i mer informella förgivetagna föreställningar om genus – ett genusystem som i tid och rum görs i interaktionen mellan människor om vad som uppfattas som kvinnligt eller manligt och där det manliga är överordnat (Connell, 1987; Acker, 1990; Hirdman, 1990). Detta skapar både vertikal och horisontell segregering på exempelvis arbetsmarknaden. Organisationer, marknader och företagande kan inte ses som genus-neutrala. Företagandet är segregerat utifrån vad som förväntas vara kvinnligt eller manligt arbete, i samma ordning som på den övriga arbetsmarknaden (Sundin & Holmquist, 1989; Kovalainen, 1993; Sundin, 2006). Män startar företag i större omfattning än sin andel av sysselsatta även i kvinnodominerade branscher (Sundin & Holmquist, 1989; Kovalainen, 1993; Sköld, 2013). I forskning med genusperspektiv på företagande framhålls företagandets manliga norm (Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011; Ljunggren & Alsos, 2007).

Den offentliga sektorn sysselsätter både kvinnor och män, dock utgör kvinnor cirka 80 procent av de totalt sysselsatta i kommun och landsting (SCB, 2012). Konkurrensutsättningen kommer därmed att ha särskild inverkan på kvinnors villkor på arbetsmarknaden inom sektorer som vård, omsorg och utbildning. Det har gjorts en del studier som söker belysa den offentliga sektorns omvandling och kvinnors företagande. Kvalitativa studier visar på oavsedda konsekvenser som kan relateras till genusystem i professions- och företagandekontexten (Tillmar, 2009). Stora företag och koncerner som är styrda av män tar stora delar av marknaden (Sundin & Tillmar, 2010b). Avknoppade personalbolag utkonkurreras genom att de inte ges samma förutsättningar som andra konkurrenter (Sundin, 2011). Kvinnor certifieras som småföretagare av kommunen, men konkurreras sedan ut av de redan etablerade storföretagen (Sundin & Tillmar, 2010c). Rapporter med kvantitativa data har genomförts på delar av marknaden och under viss tid, kvinnors företagande har kartlagts i olika näringsgrenar som påverkats av den offentliga sektorns omvandling (Nutek, 2003, 2005, 2007). En studie av företagande kvinnor inom vård och omsorg har genomförts år 2001 med kvantitativ och kvalitativ data (Hedberg & Pettersson, 2006), samt en longitudinell översikt av tidigare forskning av kvinnors företagande (Svanlund, 2011). De empiriska studier som genomförts har varit betydelsefulla för att förstå kvinnors företagande, men lämnar ändå en del frågor kvar att undersöka. Jag tar nu ett helhetsgrepp genom att studera förändringen av kvinnors

företagande över tidsperioden 1993–2010, i 17 olika näringsgrenar på en detaljerad nivå, för att förstå och förklara vad som hände när den offentliga sektorn konkurrensutsattes.

Den här avhandlingen svarar på en del av de utmaningar som föreligger inom ämnet företags-ekonomi för att utveckla entreprenörskaps- och feministiska teorier. Mina longitudinella kvantitativa studier, över flera näringsgrenar på en detaljerad näringsgrensnivå, kan bidra till detta forskningsfält (se Mirchandini, 1999; Ahl m.fl., 2014), med förståelse av 1) kontext och strukturella villkor i kvinnors företagande, 2) förändringen av kvinnors företagande över tid, samt 3) lyhörddhet för variationer av det studerade fenomenet. Avhandlingen bidrar utöver detta till samhällsvetenskaplig forskning om centrala relationer samt kan ge politiska beslutsfattare värdefulla empiriska, teoretiskt grundade resultat. Vad sker med omfattningen av kvinnors företagande när den offentliga sektorn konkurrensutsätts?

1.3 Avhandlingens syfte och frågeställningar

Syftet med avhandlingen är att förstå och förklara hur och varför kvinnors företagande förändras i spåren av den offentliga sektorns omvandling och vad som begränsar och möjliggör detta. Studien kommer att genomföras med kvantitativa longitudinella data på både aggregerad och detaljerad näringsgrensnivå.

Avhandlingens teoretiska intresseområden rör sambandet mellan företagandet och olika typer av strukturella villkor. Svaren på de empiriska frågorna förklaras och diskuteras med utgångspunkt i en referensram inspirerad av struktureringsteoretiskt perspektiv kombinerat med småföretags-, bransch-, marknads- och genusteorier. Avhandlingens empiriska utgångspunkt tas i näringsgrenar som påverkas av den offentliga sektorns omvandling, med fokus på kvinnodominerade¹ näringsgrenar. Den övergripande forskningsfrågan är: Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling? Studien behandlar specifikt följande empiriska frågeställningar:

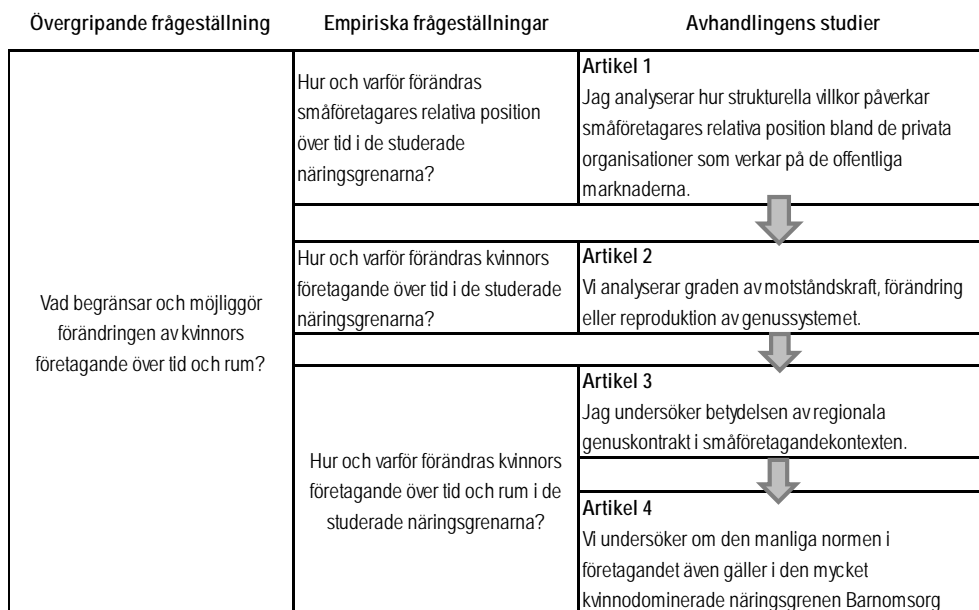
- Hur och varför förändras småföretagares relativa position² över tid i de studerade näringsgrenarna?
- Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?
- Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum i de studerade näringsgrenarna?

Avhandlingen är en sammanläggning av fyra separata, men sammanlänkade studier, där företagandet studeras på näringsgrensnivå och regional nivå. Sökandet efter hur och varför kvinnors företagande förändras, och vad som begränsar och möjliggör det börjar brett. Då kvinnor

¹ Minst 60 procent kvinnor sysselsatta i offentlig sektor i näringsgrenen.

² Småföretagares relativa position i näringsgrenarna definieras i studien som andel småföretagare i relation till det totala antalet sysselsatta i privat sektor.

ofta driver små företag studeras först relationen små- och stora företag i näringsgrenar som påverkats av den offentliga sektorns omvandling (Artikel 1). Vad händer när den offentliga sektorns verksamheter öppnas upp för privat småföretagande? Finns det strukturella hinder som har bortsetts från för att en mångfald av utförare ska bli verklighet? Sökandet går därefter vidare för att se hur konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har förändrat specifikt kvinnors företagande i näringsgrenar där det antas att kvinnors villkor i företagandet kan vara som mest gynnsamma – i kvinnodominerade näringsgrenar (Artikel 2), i regioner med moderna genuskontrakt (Artikel 3), samt där kvinnors andel bland företagen är 90–95 procent (Artikel 4). Finns det strukturella hinder som har bortsetts ifrån för att kvinnor ska bli företagare?

Figur 1-1 Sökandet efter hur och varför kvinnors företagande förändras över tid och rum och vad som begränsar och möjliggör detta.

1.4 Definition av begrepp

De företagare som omfattas av studierna klassificeras genom myndigheterna som *företagare i enskild firma och handelsbolag* samt *företagare anställda i eget aktiebolag (AB)*. Definitionen baseras på individernas främsta inkomstkälla genom näringsverksamhet under november månad det aktuella året (SCB, 2008). Företagare som är delägare i börsnoterade aktiebolag samt i ekonomiska föreningar omfattas inte, då datamaterialet enbart noterar företagare och kön i valda kategorier. Deltidsföretagare ingår inte i studierna. Jag studerar alltså företagsägare. I de fyra artiklarna använder jag olika engelska uttryck, beroende på syftet med studien samt vilken målgrupp av läsare jag vänder mig till.

Tidsperioden för studien är 1993–2008 (-2010, Artikel 4). Den offentliga sektorns konkurrensutsättning tog fart i början av 1990-talet, vilket avgör valet av startpunkt för studierna. Slutpunkten är vald av rent praktiska skäl och datas tillgänglighet, vilken förändrats under arbetets gång.

I den här avhandlingen studeras företagandet inte bara över tid utan även över rum. Rum har dock två skilda betydelser i avhandlingen. Rum definieras som geografisk plats i studien som ligger till grund för Artikel 3. I Artikel 4 används metaforen kvinnors ”egna rum” i enlighet med Hirdman (2001), som beskriver hur kvinnor genom historien har anvisats egna rum i politiken och på arbetsmarknaden vid större samhällseliga omvandlingar. Uttrycket användes dock först av Virginia Woolf (1929/1985) i ett skönlitterärt verk, där kvinnor som är studenter uppmanas till att ta sig ”egna rum” och egen inkomst för att erkännas samma värde som män.

1.5 Studiens disposition

I följande kapitel 2 presenteras avhandlingens referensram. Kapitlet inleds med en redogörelse för struktureringsteorin (Giddens, 1979, 1984), vilken används som metateori, för att få en sammankopplad förståelsegrund för relationen aktör och struktur. Därefter ges en historisk tillbakablick över strukturella omvandlingar avseende arbetsmarknad och företagande, och specifikt utifrån kvinnors villkor. Vidare beskrivs den offentliga sektorns uppbyggnad och omvandling. Slutligen diskuteras teorier, vilka utgörs av en kombination av genusteorier, småföretagande, marknads- och branschstrukturer samt forskning på offentlig sektors omvandling. I kapitel 3 redogörs för de metodologiska utgångspunkter och ställningstaganden. Här beskrivs gjorda avgränsningar och operationaliseringar för avhandlingens olika studier. I det efterföljande kapitel 4 presenteras de näringsgrenar som ingår i studien och deras karaktäristika. Sammanläggningsavhandlingen innefattar alltså fyra olika artiklar vilka sammanfattas i kapitel 5. I kapitel 6 diskuteras avhandlingens empiriska frågeställningar och den övergripande frågeställningen besvaras. Kapitlet avslutas med avhandlingens slutsatser, teoretiska och metodologiska bidrag samt förslag på fortsatt forskning. Slutligen diskuteras policyimplikationer. I appendix återfinns bilagda tabeller samt avhandlingens fyra artiklar.

2 Studiens referensram

I det första inledande kapitlet förmedlade jag mina empiriska och teoretiska utgångspunkter till läsaren. I följande kapitel presenteras avhandlingens referensram, som innefattar teorier om småföretagande, offentlig sektors omvandling, bransch- och marknadsstrukturer samt genus. Syftet med kapitlet är att sammanfatta för resultaten relevant teori.

Studiens teoretiska utgångspunkter har sin huvudsakliga grund i det företagsekonomiska ämnet. Den teoretiska referensramen innehåller teorier om småföretagande och entreprenörskap, då småföretagare ingår som en del av entreprenörskapsfältet. Jag studerar dock kvinnors småföretagande, inte entreprenörskap som är ett bredare begrepp. Kvinnors företagande är forskningsfältet, på engelska uttryckt som ”women entrepreneurship”. För att undvika begreppsförvirring används i avhandlingens kappa enbart begreppet småföretagare.

Litteraturen om den offentliga sektorns omvandling är vald för att förstå marknads-mekanismer på offentliga marknader. Teorier om bransch- och marknadsstrukturer har sin grund i nationalekonomi och företagsekonomi. I flera av ovan nämnda teoretiska perspektiv problematiseras inte genus, varför ramen kompletteras med teoretiska perspektiv på genus och empirisk forskning om kvinnors företagande. Jag studerar kön som en variabel, men stannar inte där utan tolkar resultaten med utgångspunkt i teorier där genus ses som en social konstruktion (West & Zimmerman, 1987; Hirdman, 1988; Acker, 1990). Den teoretiska referensramen utvecklades under forskningsprocessens gång. Den första artikelns resultat och slutsatser gav bidrag till nästkommande artikels frågeställningar och teoretiska utgångspunkter och så vidare. Artiklarnas resultat och slutsatser knyts samman till en helhetsförståelse av fenomenet. Denna helhetsförståelse av variationer tolkas med inspiration tagen i social teori; Giddens (1979, 1984) struktureringsteori. Denna sociala teori används som en metateori (se Gioia & Pitre, 1990), en andra ordningens teori med fokus på sambandet mellan struktur och aktör. Struktureringsteorin (Giddens, 1979, 1984) överbrygger de olika teoriernas vetenskapliga utgångspunkter genom att förstå sambandet mellan aktör och struktur som ett ömsesidigt förhållande. Detta skapar ett multiparadigmperspektiv (Gioia & Pitre, 1990) och gör det möjligt att förstå och förklara ett komplext fenomen. Förhållandet mellan de ingående teorierna i referensramen och struktureringsteorin beskrivs i slutet av kapitlet samt diskuteras i metodkapitlet.

2.1 Perspektiv på struktur och aktör

Strukturer och aktörers betydelse för förändringsprocesser har varit ett omdiskuterat tema inom samhälls- och organisationsforskningen. Teorier som har strukturella förhållanden som förklaringsgrund för förändring har kritiserats som alltför deterministiska. Teorier som framhåller aktörerna som förändringsdrivare har kritiserats som alltför voluntaristiska (Granovetter, 1985; Whittington, 2001). I den här avhandlingen är fokus på sambandet mellan företaget och olika strukturella villkor. Det är effekterna av aktörers reproduktion och produktion av strukturer som studeras över tid och rum (för definition av tid och rum se 1.6). Utgångspunkten i avhandlingen är att aktörernas medvetna beteende och handlingar är

inbäddade i sociala relationer och system (Granovetter, 1985), att företagandet är inbäddat i en social kontext, som både kan möjliggöra och begränsa företagande (jfr Jack & Andersson, 2002; Johannisson m.fl., 2002; Wigren, 2003; Sarason m.fl., 2006). På denna grundval framhålls kopplingen mellan aktörer och strukturer i entreprenörskap (Jack & Anderson, 2002; Sarason m.fl., 2006). I avhandlingens kappa sammanlänkas de fyra ingående artiklarnas resultat och slutsatser till en övergripande diskussion som inspirerats av Giddens struktureringsperspektiv (1979, 1984).

2.1.1 Struktureringsteorin

Giddens (1979) menar att det finns en ömsesidig koppling mellan strukturer och aktörer i sociala interaktioner, ett dualistiskt förhållande. Strukturer är uttalade och outtalade regler och resurser på både individ och kollektiv nivå, vilka finns hos aktörer i form av minnen och kunskaper. Regler och resurser skapar mening, legitimitet och sanktionsmöjligheter för aktörer. Strukturer möjliggör eller hindrar aktörers handlingar, men det är aktörerna som i tid och rum skapar och upprätthåller strukturerna i samhället, på den lokala, nationella eller globala nivån. Det påverkar vilken roll, position eller identitet människor intar eller förväntas inta i sociala praktiker. Strukturerna är inte enstaka principer, de är återkommande och regelbundna konstitutioner av överlappande och sammankopplade mönster eller sociala institutioner, vilka är mer eller mindre föränderliga (ibid, 1979). Dessa normer skapar villkor för människor i organisationer och samhällen. De sociala praktikerna kan exempelvis utgöras av arbetsuppgifter, företagande, eller professioner.

Det är människors reflexiva tänkande och rutinmässiga handlande som återskapar de strukturella mönstren. Om de utmanas eller bryts får det konsekvenser för människors handlande. Konsekvenser av den sociala interaktionen kan studeras på olika abstraktionsnivåer. Den sociala integrationen rör direkta interaktioner människor emellan. Den är subjektiv och enskilda aktörer har möjligheter att förändra strukturer. Systemintegration innebär att människor reflexivt handlar utifrån sammanflätade förgivettagna institutioner (Giddens, 1979, 1984), vilka är intersubjektiva (jfr Berger & Luckman, 1966). Det innebär att endast resursstarka kollektiva aktörer kan förändra system men ej enskilda individer. (Giddens, 1979).

Människor är dock alltid aktiva i struktureringen, som produceras eller reproduceras i tid och rum. Detta innebär att människors handlingsmöjligheter kan variera mellan olika kontexter och i olika tider. Det finns en maktdimension i dualiteten. Mönster av självständighet eller beroende produceras och reproduceras i den sociala interaktionen mot de strukturer av överordning som reglerar aktörers möjligheter att förändra strukturerna. Tillgång till förändringsresurser ger aktörerna olika handlingsutrymme (Giddens, 1979). Det blir därför viktigt att studera konsekvenserna av människors, individers och grupper handlande i tid och rum för att kunna analysera de sociala institutioner och mönster som begränsar eller möjliggör människors handlande. Betydelsen av tid och rum innebär att en historisk beskrivning är relevant för förståelsen av det samtida.

2.2 Strukturomvandlingar i Sverige från privat till offentligt

Kontextens betydelse för en förändring av företagandet beskrevs i ovanstående avsnitt. Människors handlande och handlingsutrymme är inbäddat i en ekonomisk, politisk och social kontext, vilken också omfattar både en tids- och rumsdimension (Granovetter, 1985). Företagande bör därmed ses i sitt sammanhang, över tid och rum. I detta avsnitt gör jag en historisk tillbakablick på de ekonomiska och organisatoriska strukturomvandlingar som skedde i Sverige från mitten av 1800-talet fram till 2000-talets början. Dessa omvandlingar ingår som en del av den kontext som kvinnors företagande har sin grund i. Jag berör inte omvandlingen av jordbruket, men ser den ekonomiska och politiska omvandling som skedde i och med industrialismens framväxt som villkor för företagande och sysselsättning under tidsperioden.

Jag beskriver även företagande och specifikt kvinnors arbete och företagande i Sverige under en tid då industrisamhället blomstrade till en tid av ett alltmer ökande tjänstesamhälle. Beskrivningarna kan göras på många olika sätt, men jag tar här stöd av ett antal ekonomiska historiker. Politiker har över tid och genom olika åtgärder gett stöd till ett industrisamhälle bestående av stora företag. När industrisamhället började vackla flyttades intresset till småföretagandet i en förhoppning att det skulle vara lösningen på sysselsättning och tillväxt i samhället. Ett småföretagande som alltid funnits vid sidan om industrierna (Magnusson, 2002).

Vidare kommer jag att beskriva den offentliga sektorns uppbyggnad av vård, omsorg och utbildning under 1950–1970-talen. Kvinnor kom då i större omfattning än tidigare ut på arbetsmarknaden. Den offentliga sektorn blev en stor arbetsgivare för kvinnor och tack vare allmänna reformer och stöd, som föräldraförsäkring, utbyggd barnomsorg och äldreomsorg, kunde kvinnor därmed kombinera arbete och familj (Hirdman, 2001).

Min historiska tillbakablick avslutas med en beskrivning hur den offentliga sektorn omvandlades från början under 1980-talet. Marknadsinriktade reformer med grund i nyliberal ideologi introducerades med argument om att öka effektivitet och valfrihet i den offentliga sektorn (Forssell & Jansson, 2000; Montin, 2007). En av ett flertal reformer eller idéer är att konkurrensutsätta den offentliga sektorn (Forssell & Jansson, 2000). Politiker hoppas att det ska leda till ett ökat småföretagande och framförallt ett ökat företagande bland kvinnor (Olofsson, 2009), då kvinnor utgör cirka 80 procent av arbetskraften inom offentlig sektor (se SCB, 2012).

2.3 Industrialiseringen – gränsdragning av kvinnors arbete och företagande

I jordbrukssamhället var kvinnors och mäns arbete, det reproduktiva och det produktiva, avhängigt av och sammankopplat med varandra (Solheim, 2012). Industrialiseringen tilltog starkt under 1800-talet och många människor sökte sig in till städerna för arbete (Magnusson, 2002). Skräväsendet avskaffades år 1846 och 1864 infördes näringsfrihet för män och för ogifta kvinnor. Näringsfrihet hade tidigare enbart varit förbehållet vissa yrkesgrupper. Giftna kvinnor var vid den här tiden inte myndiga och var heller inte tillåtna att arbeta utan målsmans tillstånd, för den händelse kvinnorna inte var tvungna av specifikt ekonomiska skäl

(Kyle, 1987). Kvinnor har dock alltid varit verksamma företagare, men inte alltid räknats som en sådan. Deras män har istället varit den registrerade företagaren (Sundin, 2002). Från 1870-till 1940-talet ökade företagande kvinnor från 4000 till 66 000. Kvinnorna var verksamma var främst inom restaurang och kafé, bagerier, detaljhandeln, hantverksyrken, sömnad och tvätterier, inom restaurangnäringen var de i majoritet. I den borgerliga sfären hade männen tillgång till kapitalet och deltog till följd därav i de mer expansiva ekonomiska marknaderna. Kvinnor från borgarskapet avgränsades till hemmen med det reproduktiva arbetet, vilket därmed inte sammankopplades med en gemensam hushållsproduktion. Här lades grunden till en könsordning som senare kom att bli ett samhällsideal oavsett klass (Solheim, 2012).

Kvinnor arbetade företrädesvis i textil och livsmedelsindustrierna eller i huslig verksamhet med låga löner, långa arbetstider och tunga arbeten. Arbetsvillkoren var inte ämnade för kvinnor med familj (Kyle, 1987). I industrierna skapades genom politisk och facklig verksamhet en stark sammanhållning bland arbetarklassens män. Kvinnor hade svårt att försörja sig själva, framförallt om de var ensamstående (Magnusson, 2002). Kvinnor erhöll rösträtt år 1921 och började organisera sig i kvinnoförbund. Flera könsdiskriminerande lagar började ifrågasättas av såväl borgerliga som socialdemokratiska kvinnor. De samverkade för att ändra kvinnors villkor. Under 1930-talet fick gifta kvinnor möjlighet att arbeta utanför hemmet och kvinnor kunde inte längre avskedas vid giftemål. Fortfarande var det företrädesvis inom arbeten som enligt normen sågs som lämpliga för kvinnor (Kyle, 1987). Kvinnors företagande var koncentrerat till näringsgrenar som sömnad, detaljhandel och kaféer. Inom dessa branscher ökade dock koncentrationen av större företag från 1940-talet och fram till 1960-talet. Under samma tidsperiod sjönk antalet företagande kvinnor med hälften (Carlsson, 1968).

Efter andra världskrigets slut var många nationer i stort behov av att återuppbygga samhällets infrastruktur, med bostäder och kommunikationer. Efterfrågan på råvaror och material ökade världshandeln. Industrialiseringen och teknikutvecklingen i Västvärlden växte sakta fram igen och för Sveriges del ökade exporten starkt (Magnusson, 2002). I Västvärlden sågs stora industriföretag som viktiga för tillväxt och sysselsättning av både politiker och forskare. Småföretagandet med grund i jordbrukssamhället och i handeln minskade till förmån för större industriföretag (Bögenhold, 2000). Industriföretagens behov av arbetskraft ökade under efterkrigstiden, vilket innebar att både män och kvinnor i större utsträckning än tidigare efterfrågades på arbetsmarknaden. På 1930-talet förvärvsarbetade enligt statistiken cirka 40 procent av kvinnorna i Sverige och fram till 1980-talet ökade denna andel till 80 procent (Magnusson, 2002). Kvinnors mer omfattande inträde på arbetsmarknaden var dock inte utan motstånd. Arbetsmarknadens strukturer har en manlig norm och kvinnor sågs som konkurrenter till män om arbetstillfällena, då de anställdes med lägre löner än männen (Kyle, 1987). På arbetsmarknaden skapades en könsarbetsdelning i kvinno- och mansyrken som följde normen om kvinnors ansvar för reproduktion och mäns ansvar för produktion (Carlsson, 1968; Hirdman, 1990; 2001).

Sverige upplevde goda tider under 1950–1960-talen (Magnusson, 2002). Den borgerliga familjens skiljelinje mellan den privata och den offentliga sfären, mellan familj och arbetsmarknad, började även sätta ramarna för medel- och arbetarklassen. I de familjer där det var ekonomiskt möjligt att försörja sig på endast en lön blev kvinnor hemmafruar (de los Reyes,

2002). År 1960 lagstodgades om lika lön för lika arbete, men då könsarbetsdelningen på arbetsmarknaden var ett faktum innebar det emellertid fortsatt låga löner för flertalet kvinnor (Kyle, 1987).

I³ början av 1970-talet skedde en ekonomisk och organisatorisk strukturomvandling. Sverige liksom övriga Västvärlden hade kommit in i en ekonomisk kris, med sämre tillväxt och ökad inflation (Schön, 2014). Det har beskrivits som ett skifte till en tjänstesektor (Bögenhold, 2000). Skiftet från standardiserad industritillverkning till mer teknikbaserad innebar att nya branscher, företag och yrken gjorde sitt intåg i näringslivet och på arbetsmarknaden (Magnusson, 2002). Parallellt med denna utveckling förändrades strukturen i vissa tidigare småföretagsdominerade branscher såsom detaljhandel. Där kvinnor varit representerade som egna företagare och haft sin sysselsättning. Här ökade istället företagsstorleken betydligt, vilket medförde att antalet småföretag kontinuerligt reducerades och nådde sin lägsta nivå på 1970-talet (Svanlund, 2011). Stålindustrin, varvs- och bilindustrin hade goda tider under efterkrigstiden, men började tappa mark. Arbetslösheten ökade i ett flertal regioner i landet. Samtidigt innebar den teknologiska utvecklingen i industrin att företagen i större utsträckning än tidigare blev beroende av mer kunskapsinriktade och specialiserade tjänster, vilka de ofta valde att köpa in från mindre företag (Magnusson, 2002). Vilket kunde vara tidigare anställda som blivit övertaliga (Törnquist, 2006). Under 1980-talet så flyttades politikernas fokus från de tillverkande storföretagen till småföretagandet, vilket sågs som en möjlighet till att skapa en ekonomisk tillväxt och sysselsättning i samhället (Davidsson, Lindmark & Olofsson, 1994; Henrekson, 2004).

Från mitten av 1980-talet ökade de privata tjänsteinriktade näringarna. Ett ökande antal solo- och småföretag växte fram och förändrade företagsstrukturen, framförallt under den internationella kris som Sverige och Västvärlden drabbades av under 1990-talet. Arbetslösheten var mycket hög (Schön, 2014). Från en bottennivå under 1970-talet skedde under 1990-talet en ökning av kvinnors företag framförallt inom handel och industri (Svanlund, 2011). Kvinnors andel bland företagarna i Sverige förändrades från 15 procent år 1990 till dagens 28 procent (SCB, 2012). På 1980-talet gjorde Sundin & Holmquist (1989) en banbrytande studie och genomlysning av kvinnors företagande i Sverige. Att kvinnors företagande enligt statistiken varit lågt (Carlsson, 1968) betyder inte att kvinnor inte varit eller inte ville vara företagare. Kvinnors företagande var ofta osynliggjort i statistiken, trots att de var företagare i en mängd olika branscher, visade Sundin och Holmquist (1989). Kvinnor har således under historiens gång fått anpassa sitt arbete och sitt företagande till den egna livssituationen och till samhällets rådande genusstrukturer.

2.3.1 Velfärdssektorns uppbyggnad från privat till offentligt

Statens roll blev under industrialiseringen mer framträdande. Sociala problem växte fram i städerna, problem som tidigare i jordbrukssamhället hade tagits om hand av kvinnorna. Den

³ Detta stycke innehåller delvis text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 23

industriella verksamheten var i stort behov av dels modernisering av samhällets infrastruktur och dels av stöd till näringslivet. Arbetslöshet och löneskillnader mellan olika grupper minskade (Magnusson, 2002). Planeringen av den sociala välfärdspolitiken inleddes redan under 1930-talet. Den offentliga sektorn byggdes sedan ut under 1950–1970-talen, skola, sjukvård och sociala försäkringar utvecklades. Ansvaret⁴ för välfärden kan ses som en triangel bestående av familjen, marknaden och staten. Olika politiska synsätt värderar relationen mellan dessa tre olika. Nyliberala synsätt betonar att marknaden har ansvaret, konservativa framhåller familjens eget ansvar och det lokala samhällets, och det kollektiva synsättet argumenterar för att staten bör ta ett stort ansvar för välfärden (Esping-Andersen, 2002). Den offentliga sektorns utbyggnad i Sverige grundades i en kollektiv social omsorgsrationalitet, där utgångspunkten var att bedriva den offentliga sektorn enligt regeln generellt lika för alla. Välfärden skulle vara präglad av demokrati och rättssäkerhet (Magnusson, 2002).

Välfärdssektorns⁵ utveckling innebar att ansvaret överfördes från familjen, till en offentlig kollektiv omsorg. Skandinavien och speciellt Sverige var ledande i världen i utbyggnaden av den offentliga sektorn. Det var ett sätt att ge människor tillgång till utbildning, sjukvård och omsorg oavsett deras ekonomiska ställning, men också ett sätt att öka anställningsbarheten och produktiviteten (Esping-Andersen, 2002). De ekonomiska villkor som präglade industrin och de demokratiska villkoren i välfärdens uppbyggnad, med olika målsättningar, kom under 60-talet att samordnas. De olika parterna, stat och industri, understödde varandra för en ökad tillväxt i Sverige. Kvinnor behövdes som arbetskraft för att bygga upp välfärdsstaten och öka tillväxten i industrin. När kvinnor i större omfattning än tidigare kom ut på arbetsmarknaden särskiljdes de med speciella kvinnolöner, i speciella kvinnojobb och i speciella sektorer, oftast i lågavlönade arbeten och deltidstjänster. I samband med kvinnors tillträde till arbeten i den offentliga sektorn särskiljdes de återigen genom låga löner, deltidarbeten och speciella kvinnojobb. Stödet för familjerna skapades genom utbyggd offentlig barnomsorg och äldreomsorg. Kvinnors inträde på arbetsmarknaden medförde att välfärdsstaten kunde byggas ut ytterligare (Magnusson, 2002).

Företrädare för borgerlig, socialdemokratisk och mer radikal feminism engagerade sig under 1960-talet för kvinnors rättigheter, om än utifrån olika perspektiv. Kampen för att öka kvinnors rättigheter fördes i Sverige i samverkan mellan feministiska rörelser, genusforskare och företrädare för politiska partier (Lundqvist, 1999; Bergkvist m.fl., 2008). Under 1970- och 1980-talen genomfördes många reformer både av socialdemokratiska och borgerliga regeringar, exempelvis särbeskattning, daghemsutbyggnad, föräldraförsäkring, fri abort och en ny skilsmässolag. Den offentliga sektorns utbyggnad var en förutsättning för att kvinnor skulle kunna ha barn, utbilda sig och arbeta (Hirdman, 2001; Lindvert, 2007). Den innebar att både kvinnor och män nu *i princip* kunde vara egenförsörjande. Könsegregeringen av kvinnor och män på arbetsmarknaden kvarstår dock, och är fortfarande aktuell, men tar delvis

⁴ Detta stycke innehåller delvis text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 23

⁵ Detta stycke innehåller delvis text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 24

nya former. 1) Den offentliga sektorn är en stor arbetsgivare för kvinnor, medan den privata sektorn domineras av män som arbetskraft (SCB, 2012). 2) Könnssegregering/könsmärkning av män och kvinnor förekommer i olika branscher och yrken. 3) Det finns en könnssegregering/könsmärkning i arbetsuppgifter. 4) Företagandet är inte undantaget denna könnssegregering (jfr Sundin, 2002). Kvinnor och män har därmed olika villkor i form av inkomst, inflytande och makt.

2.3.2 Välfärdssektorns omvandling

New Public Management⁶, NPM, är ett samlingsbegrepp för marknadsliknande idéer, vars förespråkare argumenterar för att den offentliga sektorn ska organiseras utifrån samma regler och styrsystem som den privata sektorn (Hood, 1995). En annan tolkning är att det är ideologiska ny-liberala värderingar som förordar rationella ekonomiska marknadslösningar för den offentliga sektorn och marknaden ges förtroende att ansvara för välfärden (Esping-Andersen, 2002). Vid 1990-talets början spred sig en internationell ekonomisk kris över OECD länderna. NPM-idéerna spred sig till OECD-länderna i varierande grad och de länder som intresserade sig mest för NPM var Sverige, Australien, Canada, Nya Zeeland och Storbritannien. Särskilt framträdande faktorer är, decentralisering av resultat- och ansvarsenheter, explicita och mätbara mål och fokus på resultat och kostnadsmedvetenhet. Vidare handlar det om att dela upp verksamheter i mindre självständiga enheter, där beställare och utförare separeras från varandra. Slutligen finns idéer om att skapa konkurrensutsättning, mellan interna enheter, men även mellan offentliga och privata alternativ (Hood, 1995).

De effekter som politiker hoppats på, kan bli de motsatta. Lyckosamma effekter i en del av systemet kan visa sig ha oavsedda konsekvenser i en annan del (se Pollitt och Bouckaert, 2004). Kritiker uttrycker också en oro för att tillämpningen av managementidéer i form av NPM inte är grundad i de offentliga organisationernas karaktäristika, där demokrati och rättvisa är målsättningar för verksamheten. Idéerna om NPM står i kontrast till professioners och andra yrkens normer och yrkeskodex i förhållande till medborgare och klienter. Makten förskjuts till en instrumentell styrning av verksamheten och kan undergräva verksamhetsregimer som bygger på legitimitet och likabehandling (Hasselbladh m. fl., 2008).

De politiskt valda företrädarna styr de offentliga verksamheterna utifrån regler och lagar för att ta hand om medborgarnas behov på ett demokratiskt och rättsäkert sätt, men reglerna legitimerar också den politiska organisationen (se Brunsson, 2009). De offentliga marknaderna blir därför inbäddade i institutionella och sociala strukturer som gör att legitimitet, trovärdighet och rykte blir viktigt i skapandet av relationer mellan utförare och köpare. Det finns en historisk komplexitet i relationer och institutioner inom den offentliga sektorns verksamheter (Ferlie m.fl., 1996), som nu förhandlas på de offentliga marknaderna. Privata utförare behöver skapa ett förtroendekapital hos medborgare, politiker och anställda

⁶ De första två styckena i avsnittet innehåller text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 24, 25

och detta förhandlas på de offentliga marknaderna (Tillmar, 2009). Att etablera starka relationer ger en grund till ekonomiska och politiska fördelar i konkurrenssituationer, när nya företag ska jämföras med redan etablerade (Propper, 1993). Detta leder på sikt till att bara ett fåtal företag finns kvar på den offentliga marknaden (Käkhönen, 2004).

New Public Management i Sverige

Den offentliga sektorns utbyggnad fortsatte i Sverige fram till 1980-talet. NPM idéer började diskuteras och utvecklas med argument om att å ena sidan skapa effektivitet i den offentliga sektorn och å andra sidan valfrihet för medborgarna. Den offentliga sektorns storlek började ifrågasättas och i spåren följde rationaliseringar. Styrsystem⁷ från det privata näringslivet initierades och marknadsmekanismer började användas både internt och externt. Införandet skedde i stat samt i kommuner och landsting i skiftande omfattning (Montin, 2007). Av en mängd förändringsidéer som implementerades ingick konkurrensutsättning och privatisering av verksamheterna. Valfrihetstjänsterna skulle utföras av antingen privata eller offentliga utförare. Politiker blev beställare och medborgarna blev kunder (Norén, 2006).

Valfrihet och effektivitet var de nya mål som skulle regleras av marknaden. Marknader skulle anpassas till medborgarnas önskemål. Politiker talade om att konkurrensutsättningen skulle öppna upp för en mångfald av aktörer som kunde erbjuda nya, alternativa och mer effektiva, lösningar (Forssell & Jansson, 2000). Det utformades interna marknader mellan enheter i organisationen liksom externa marknader. De externa marknaderna konstruerades med reglerande kontrollsystem (Norén, 2008). På marknaderna skulle aktörer med varierande målsättning konkurrera – den privata sektorn med målsättningen att ägaren ska göra en vinst, den ideella sektorn med specifika och sociala mål samt den offentliga sektorn utifrån politiska och ideologiska mål (Lundström & Sundin, 2008).

Sverige var inget undantag från 1990-talets djupa internationella ekonomiska kris och upplevde både hög inflation och hög arbetslöshet. En arbetslöshet som ligger kvar på höga nivåer, trots att den ekonomiska tillväxten varit stor sedan krisens slut (jfr Schön, 2014). I⁸ de konkurrensutsatta branscherna inom den offentliga sektorns ansvarsområden i Sverige har funnits en variation av praktiker i form av regler och lagar, upphandlings- och kundvals-system. Omfattningen av konkurrensutsättning har varit olika beroende på kommun och landsting, då dessa är autonoma. Några har genomfört genomgripande konkurrensutsättning av sina verksamheter medan andra gjort små. Två olika modeller har använts för att skapa marknaden – en kundvals- och en upphandlingsmodell. I upphandlingsmodellen har skett upphandling med anbudförfrågan, utifrån lagen om offentlig upphandling, LOU (Norén, 2003; Tillmar, 2009; Sundin & Tillmar, 2010a). Kundvalsmodellen har inneburit att medborgaren (kunden) själv får möjlighet att välja mellan de aktörer som har funnits på marknaden. Det kan ha skett i form av certifiering av

⁷ Följande två stycken innehåller text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 25

⁸ Detta stycke innehåller text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 26

leverantörer, eller en skol- eller omsorgscheck som följer med kunden. Vilken modell som har använts, hur starkt marknaderna reglerats eller om ett certifieringssystem har använts vid kundval, har inte varit enhetligt mellan olika verksamheter, branscher, sektorer och regioner. Valfärdstjänsterna är oftast finansierade av skattemedel vare sig det är en privat eller offentlig utförare, men det har även här funnits en variation av lösningar utifrån vilken typ av verksamhet, bransch, sektor eller region det handlar om (Norén, 2006).

Sammanfattningsvis – den offentliga sektorn är en stor arbetsgivare för kvinnor, varför dess konkurrensutsättning påverkar kvinnors arbetsvillkor. Politiker förväntade sig att kvinnorna skulle vara de som startade företag i spåren av den offentliga sektorns omvandling. Därför är det av vikt att förstå företagandets olika strukturella dimensioner. Jag kommer nedan att diskutera strukturella villkor i företagandet med grund i marknads- och branschteorier, kompletterat med forskning specifikt på kvinnors företagande.

2.4 Företagande och strukturella villkor

Intresset för småföretagandets roll för tillväxt och sysselsättning i samhället har ökat sedan 1980-talet. I retoriken bland politiker och entreprenörskapsforskare har småföretagandet ansetts som en lösning på ett flertal problem (se Sundin, 2003; 2015 forthcoming). En förståelse för småföretagandets möjligheter och begränsningar på marknader är därmed av vikt för att kunna analysera utfallet av den offentliga sektorns konkurrensutsättning. I det här avsnittet presenteras teorier avseende företags- bransch- och marknadsstrukturer.

2.4.1 Relationen små och stora företag i branscher och på marknader

Konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har sin grund i idéer om marknadens logiker, det vill säga på marknaden måste det finnas konkurrens av ett tillräckligt stort antal köpare och säljare, som kan agera utifrån att maximera sin egennytt. Det ska också finnas en inbyggd illojalitet mellan säljare och köpare, vilket får dem att överge relationen om egennytan inte maximeras. Relationer på marknader handlar dock även om sociala interaktioner mellan aktörer. Legitimitet, status och makt samt vilka föreställningar som ligger till grund för relationen begränsar och möjliggör effekter av marknaden (Brunsson & Hägg, 2010).

I marknadsekonomin⁹ finns en kapitalistisk ”creative destruction”, vilken innebär att nya små företag med nya produkter, tjänster eller leveranssätt utmanar de etablerade företagen. Marknaden blir levande just därför att nya företag etablerar sig och växer. Det får på så sätt andra mer etablerade företag att förändras eller försvinna om de inte är konkurrenskraftiga. Allt detta sker i en social miljö som hela tiden förändras (Schumpeter, 1934/1994). Eftersom nya företag oftast är små är det viktigt att det finns strukturer på marknader, som legitimerar

⁹ Innehållet under denna rubrik, från noten, är text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 26-28

att en mångfald av företag kan etablera sig. Detta leder till fördelar för den ekonomiska utvecklingen och för kunderna (Bolton, 1971). Företagen i en bransch får inte vara för få till antalet, det vill säga med endast ett fåtal starka aktörer på marknaden. Oligopol hindrar framtagandet och genomförandet av nya idéer. Överlevnaden har framhållits som lägre för små företag därför att de inte lyckats växa i branscher som karaktäriseras av stordriftsfördelar och kostnadsfördelar (Audretsch, Houweling & Thurik, 2004). Vid anskaffning av produktionsmedel vid nysatsningar har de stora företagen ekonomiska fördelar (Schumpeter, 1934/1994). Konkurrensläget har inte enbart med storleken på företaget att göra, andra avgörande faktorer är produktslag, bransch och marknadsandelar (Ramström, 1971). Davidson m.fl. (2002) visar, i en replikeringsstudie av tidigare forskning på tillväxtfaktorer, att svenska småföretag har högre tillväxtgrad än större företag, vilket styrker tidigare forskning. De fann också att typ av bransch har stor betydelse för tillväxten både för små och stora företag. Avgörande för tillväxten i småföretag är de strukturella förhållandena i företagandet snarare än strategier och företagarens egenskaper (Porter, 1980; Storey, 1987; Blackburn & Wainwright, 2013).

Det finns olika inträdesbarriärer för olika branscher och de påverkar små och stora företag på olika sätt (Dean, Brown & Bamford, 1998). Dessa barriärer ger de etablerade företagen en större chans att överleva och att klara konkurrensen mot nya företagare. Stora kapitalinvesteringar, stordrift och svårigheter att få distributionskanaler kan göra det svårt för små nya företag att komma in på en marknad. Vidare kan graden av de etablerade företagens produktdifferentiering i en bransch innebära att de stora företagen har en inarbetad marknad på flera områden, vilket gör att det blir mindre riskabelt för dem att lansera nya produkter. Ytterligare inträdesbarriärer i en bransch kan vara att etableringskostnaderna är höga eller att det finns regler och bestämmelser från myndigheter som begränsar möjligheterna för små företag. De etablerade företagen kan genom att redan vara på marknaden ha andra kostnadsfördelar som gynnar dem, de kan exempelvis ha ingått avtal och samarbeten med leverantörer eller andra samarbetsparter (Porter, 1980). Marknadsforskare har i sina studier bekräftat inträdesbarriärernas betydelse på tjänstemarknaden (Karakaya & Stahl, 1989). Entreprenörskapsforskare har påvisat den inverkan etablerade företag har på nya företag genom sin produktdifferentiering (Robinson & McDougall, 2001).

Utgångspunkten för att kunna dra nytta av stordriftsfördelar för stora företag är, menar Boltonrapporten (1971), som har haft starkt inflytande över småföretagsforskningen, att det finns en efterfrågan som i längden är stabil. Det handlar oftast om större investeringar som på lång sikt ska löna sig för företaget. Entreprenörskapsforskarens studier från tillverkningsindustrin i USA (Acs & Aldrich, 1989) har visat att stora företag går in i branscher där de anar att de kan göra större vinster. Ett litet företag har inte möjlighet till att utveckla stordrift. Emellertid har dock inte småföretagare syns gå in i branscher som domineras av andra små företag. En möjlighet att komma in på marknader för små företag är att de lanserar produktinnovationer. De kan erbjuda mer specifika, lokala och flexibla lösningar för de kunder som inte ett stort massproducerande företag har intresse av. På en marknad kompletterar de därför varandra, då de små företagens flexibilitet gör det lättare för dem att anpassa sig till specifika intressenters önskemål (ibid., 1989). Ytterligare en

konkurrensfördel för småföretagare är att de ofta har en lokal anknytning. De känner till kunderna och deras behov och önskemål (Ramström, 1971). Flexibilitet i småföretagandet innebär att företagaren under vissa perioder får leva med en lägre ekonomisk ersättning och kan tänka sig att arbeta mer utifrån en känsla av självförverkligande (Ramström, 1971). I ljuset av att småföretagandet kan ses som ett självförverkligande och ett eget val är den flexibiliteten möjligtvis av godo, men i ljuset av att företagandet är ett nödvändigt alternativ till anställning (Bögenhold, 2000), så är det en mindre gynnsam situation för individen (jfr Sundin, 2003).

Många småföretag fungerar som underleverantörer till stora företag, vilket kan skapa en osäkerhet och obalans när relationerna är kortsiktiga (Fredriksson & Lindmark, 1975). För de stora företagen ger underleverantörer möjligheter till specialisttjänster och komplement till egna resurser (Byström & Johannison, 1975). Underleverantörer kan vara tidigare anställda eller anställda på deltid som istället för en anställning kontrakteras som egna företagare. Det kan i tider av lågkonjunktur reglera de stora företagens kostnader (se Brewster, Mayne & Tregaskis, 1997; Sundin, 2003; Thörnquist, 2006). Att vara småföretagare blir då ett sätt att försörja sig när det inte finns en god arbetsmarknad.

En marknad inbegriper mer än en klassisk ekonomisk förklaring där entreprenörens egenintresse och konkurrenssituation skapar tillväxt. Forskning om småföretagande bör ta i beaktande även sociala dimensioner, för att ge en mer adekvat förståelse av företagande och entreprenörskap. Att småföretagandet ökar i ett samhälle kan ha olika orsaker. Människor startar företag utifrån ett kontinuum av skäl, från att det är en möjlighet till att det en nödvändighet (Bögenhold, 2000; GEM, 2007). Strukturer i individens sammanhang har betydelse för företagandet (Sundin & Holmquist, 1989; Hughes, 2003; GEM, 2007; Bögenhold, 2000).

2.4.2 Kvinnors företagande och strukturella villkor

Olika¹⁰ branscher karaktäriseras av specifika strukturella villkor som skapar könsskillnader i företagandet. Företagandet är liksom övriga arbetsmarknaden könssegregerad. Branscher, i vilka kvinnor dominerar som företagare, karaktäriseras av få anställda och liten omsättning (Sundin & Holmquist, 1989; Sundin och Tillmar, 2010a). Studier som har haft fokus på prestation visar att förklaringen till skillnader mellan kvinnor och män kan sökas i strukturella villkor såsom typ av bransch, storlek på företag och tillväxtfaktorer (duRietz & Henrekson, 2000; Watson, 2002). Sundin & Holmquist (1989) finner skillnader på en aggregerad nivå mellan kvinnors och mäns företagande, men på en mer detaljerad branschnivå, exempelvis när kvinnor kommer in i manliga branscher, finner de fler likheter mellan könen. Det finns följaktligen anledningar till att studera olika typer av branscher, för att kunna förstå strukturella villkor som skapar möjligheter och hinder för kvinnor.

¹⁰ Stycket innehåller text från licentiatavhandling Sköld, 2013: 34

Kvinnor anpassar sitt företagande till sin familjesituation i större omfattning än män (Sundin & Holmquist, 1989; Anxo m.fl., 2011) där företagandet i sig är ett sätt att lösa livspusslet (Craig m.fl., 2012). Internationella studier visar att för kvinnor föreligger ett negativt samband mellan att ha familj med småbarn och deras företags överlevnad (Williams, 2004), samt även avseende inkomster från företagandet (Hundley, 2001). Detta negativa samband gällde dock inte för män. I Sverige har anställda kvinnor och män möjlighet till en längre barnledighet, ledighet vid vård av barn samt rätt till kortare arbetstid, vilket gör att en anställning är mer funktionell för en småbarnsfamilj än ett småföretagande (se Ahl, 2011). Studier visar ändå att kvinnor med små barn minskar sin arbetstid lika mycket oavsett om de är anställda eller företagare. När det finns fler barn i familjen minskar kvinnors betalda arbetstid ytterligare för dem som är anställda (Anxo, 2011).

Som tidigare beskrivits har offentliga satsningar specifikt på kvinnors företagande genomförts sedan 1990-talet. Parallellt med de här satsningarna görs dock större satsningar i ordinarie stödssystem, det vill säga riktat mot mäns företagande. Kritik har dock framförts mot de riktade satsningarna för kvinnors företagande i nationella program (Pettersson, 2015), regionala projekt i vård och omsorg (Sundin, 2012), stödorganisationer för att öka kvinnors företagande (Tillmar, 2007) och policyförklaringar (Berglund & Granath Torslund, 2012), en kritik inriktad mot programmets ensidiga individfokus. De offentliga satsningarna utmanar inte genussystemet, varken den manliga normen eller könssegregeringen i företagandet. Den manliga normen i företagandet har uppmärksammats av ett flertal forskare av kvinnors företagande (Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011; Ljunggren & Alsos, 2007). I min förståelse av kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling tar jag även utgångspunkt i ett socialt genusperspektiv och stannar därmed inte vid att enbart analysera det kvantitativa mönstret.

2.4.3 Företagande och strukturella villkor i spåren av offentlig sektors omvandling

Politikers¹¹ önskan har varit att se en mångfald av aktörer på de offentliga marknaderna, när den marknadsinspirerade konkurrensutsättningen öppnade upp för privata företag. Tillmars studie (2004) i en svensk kommun, visar dock en tendens till oligopol, där småföretag som erhållit avtal köps upp av stora företag inom äldreomsorgen. Konkurrensutsättningen har i vissa fall lett till att offentliga monopol istället bytts ut mot privata monopol eller att offentliga och privata organisationer delar upp marknaden mellan sig, så att valfriheten sätts ur spel (Blomqvist & Rothstein, 2000). Små företag har sällan de ekonomiska och relationella resurser som anbudsförfaranden kan innebära.

Sundin och Rapps studie (2006) visar på både maskuliniserings- och oligopoltendenser i stadssektorn. Komplexa upphandlingssystem, höga etableringskostnader och

¹¹ Avsnittet är text från licentiatavhandling Sköld, 2013: :26, 33-34.

detaljreglerade kvalitetskriterier försvårar inträdet på de offentliga marknaderna (Norén, 2006). Vidare kan bristande samordning hos de offentliga köparna med olika hantering av upphandlingar och korta avtalstider vara ett problem för företagare i omsorgssektorn (Tillmar, 2009). Ett annat problem är huruvida småföretagare kan försörja sig på sin verksamhet. Den lokala marknadssituationen spelar stor roll för företagarnas möjlighet att försörja sig. Konkurrenssituationen är oftast hård och pressade priser är ett faktum (Sundin och Tillmar, 2010, a; b). Studier har visat att kvinnor har ökat sitt företagande, men inte förväntad omfattning. Det finns en maskuliniseringstrend av den offentliga sektorn avseende ägandet (Sundin & Tillmar, 2010b) och koncerner tar stora delar av marknaden (Sundin & Tillmar, 2010b; Tillmar, 2004; Sundin, 2011).

Personal som bildar avknoppande bolag ges inte alltid samma förutsättningar på konstruerade marknader. Sundins (2011) studie av omvandlingen av städverksamheten i en kommun i Sverige, visar på hur olika förutsättningar två avknoppade bolag ges av kommunen vid inträdet på en mycket konkurrensutsatt marknad. Ett av bolagen är ett personalbolag med kvinnor, som bildas för att städerna vill behålla sina arbetsuppgifter inom kommunen. Det andra bolaget är ett entreprenörsföretag som bildas för att kunna använda sina egna idéer om städverksamhet. Den manlige entreprenören får en positiv start på grund av kommunens särbehandling. Detta får avgörande negativa konsekvenser för dem som blivit delägare i personalbolaget, då de utifrån en redan utsatt position på marknaden utkonkurreras. En av slutsatserna som Sundin (2011) drar är att kommunen genom att lägga ut hela städningen på marknaden också förväntar sig att personalen ska anpassa sig till att identifiera sig som företagare istället för städare.

Forskning har även pekat på en trend som visar högre andel företagande män än deras andel av de sysselsatta inom sektorn (Sundin, 1997; Sköld, 2013). Sundin och Tillmar (2010b) fann, i sin studie av kundval för hemtjänsten inom äldreomsorgen i en svensk kommun, en maskuliniseringstendens av den kvinnodominerade näringsgrenen avseende företagandet. Trots att kommunen hade intentioner att kundvalssystemet skulle ge en mångfald av utförare, både avseende företagsstorlek och ägarförhållanden, visade det sig att de stora företagen kom att dominera. Av dessa leds en huvuddel av män. De stora företagen var redan etablerade på marknaden för basservice, och hade därför en konkurrens fördel som marknaden var konstruerad. De små företagen, som auktoriseras av kommunen i samband med införandet av kundvalssystemet, fick alltför få kunder för att kunna konkurrera om marknadsandelar (se även Thörnquist, 2014). Maskuliniseringstendensen är inte bara en fråga om att män dominerar som företagare. Istället för omsorgsidealen dominerar marknaden även effektivitets- och vinstideal, menar Sundin och Tillmar (2010b; 2011).

Ovanstående studier av företagande i spåren av den offentliga sektorn ger en beskrivning av branscher där resursstarka aktörer har möjlighet att dominera marknaden. Småföretagandet begränsas i ovanstående kvinnodominerade näringsgrenarna. Detta kan få konsekvenser för kvinnors företagande.

2.5 Genusperspektiv

Den historiska och teoretiska diskussion visar att kvinnor som företagare på olika sätt har osynliggjorts genom historien och i statistiken. Kvinnor har anpassat sitt företagande till sociala dimensioner över tid och rum och har i allmänhet små företag i kvinnodominerade tjänstenäringsgrupper. Forskning på kvinnors företagande med fokus på en könsindelning mellan män och kvinnor kan innebära en förstärkning av den indelningsnormen. Om normen inte synliggörs är det majoritetsnormen, det vill säga mannen, som gestaltar bilden av en entreprenör eller företagare (jfr Ahl, 2006). Begreppet kön står för en indelning av kvinnor och män efter de biologiska skillnader avseende deras kroppar. Under 1980-talet började dock det här perspektivet ifrågasättas och begreppet genus blev det som många genusforskare istället använde (Åsberg, 1998). Perspektivet innebär att förstå genus som socialt konstruerat i interaktionen mellan människor, det vill säga genus görs i sociala interaktioner (West & Zimmerman, 1987; Acker, 1989). ”Man föds inte till kvinna, man blir det” hävdade Simone de Beauvoir redan år 1949 (2008: 325). Det signalerar att fokus är på relationen mellan kvinnor och män (se Åsberg, 1998), men det är även integrerat med klass och etnicitet (Connell, 2009). Det finns dock olika perspektiv på hur denna process fungerar och hur den förklaras.

I det här avsnittet kommer perspektiv på feminism och genus att presenteras. Perspektiven kommer att användas i analysen för att få en förståelse för vilka konsekvenser genus har för förändringen av företagandet.

2.5.1 Feministiska perspektiv

Politikers intentioner är och har varit att kvinnors företagande ska öka tack vare den offentliga sektorns konkurrensutsättning (Sundin & Tillmar, 2010b). Området har således ett politiskt intresse, liksom all samhällsvetenskap. En förståelse för grunden till de politiskt feministiska synsätten kan därmed vara av värde. I det vetenskapliga sammanhanget används en terminologi som anknyter till skilda politiskt feministiska perspektiv. I det här avsnittet redogörs för två feministiska perspektiv med olika ideologiska utgångspunkter – det liberala och det socialistiska. De har sin grund i en anglosaxisk diskurs, epiteterna kan därmed skilja sig något från den svenska diskursen. Det som förenar företrädare för feminismen är att de anser att kvinnor underordnas män och att det är ett förhållande de vill förändra (Calas & Smircich, 2006). Företrädare för de två perspektiven har emellertid olika syn på varför kvinnor är underordnade män och på vilket sätt underordningen ska kunna förändras. De två feministiska perspektiven som presenteras här skiljer sig i synen på sambandet mellan strukturella villkor och individen, och specifikt hur de framhåller genusdimensionen. Det är denna skillnad som kommer att diskuteras här.

Den *liberala feminismen* har sin grund i den politiskt filosofiska liberalismen, vilken fick sin start under 1700-talet i Amerika och Frankrike. Kampen avsåg individens fri- och rättigheter i samhället. Friheten att själv, efter eget förstånd, välja sin framtid. Grunden för liberalismens idéer är att individer har kapacitet att agera självständigt och ta egna rationella beslut (Gemzöe, 2012). Kvinnor var dock inte inräknade i denna frihetskamp för att få agera självständigt – friheten förbehölls män. Kvinnor ansågs inte ha tillräcklig kunskap för att ta

rationella beslut (Rudy, 1999; Gemzöe, 2012). Den första vågen av liberal feminism växte fram under slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet, med grundsynen att kvinnor och män har lika gott förnuft. Företrädare för den liberala feminismen krävde att kvinnor skulle ha fri- och rättigheter i det offentliga samhällslivet på samma villkor som män. Medlet för att nå dit var att kvinnor skulle få utbildning så att de kunde tillägna sig kunskap och därmed bli kapabla till att ta egna rationella beslut (Rudy, 1999). Utbildning skulle ge dem möjlighet att i större omfattning än tidigare komma ut i det offentliga livet (Wollstonecraft, 1792 i Kolmar & Bartkowski, 2010) och att även delta i företagande (Stuart Mills, 1870 i Kolmar & Bartkowski, 2010). Den liberala feminismen företrädades av kvinnor (och män) från borgerliga samhällsmiljöer, där det vid den här tiden var mindre vanligt att kvinnor förvärvsarbetade (Solheim, 2012). Kampen som fördes för kvinnors lika fri- och rättigheter avsåg att få till en förändring av lagliga och politiska orättvisor, samt att ge kvinnor tillträde till högre utbildning och till alla yrken. Kvinnors och mäns segregering i olika arbetssysslor ifrågasattes dock inte (Gemzöe, 2012).

Den nutida liberala feminismen hävdar att kvinnors rätt till självständighet och lika villkor med män kan förändras genom ändringar i lagar och i den sociala politiken (Maynard, 1995). Organisationer och marknader framhålls som genus-neutrala (Ahl, 2006; Calas & Smircich, 2006). En ståndpunkt inom det liberala perspektivet är att finna orsaker och lösningar på individnivå till kvinnors underordning i organisationer, det vill säga att kvinnor behöver förändra sig och anpassa sig till organisationer (se Calas & Smircich, 2006) och företagandets karaktäristika (Brusch m.fl., 2004; Minnitti & Nardone, 2007). Kvinnor bör erbjudas utbildningar för att öka tilliten till den egna förmågan och därmed agera som självständiga företagare (Allen m.fl., 2007; Kelley m.fl., 2010). En annan liberal inriktning inom organisationsforskningen hävdar att kvinnors underordning i organisationer beror på strukturella villkor (Kanter, 1977). Anledningar till att kvinnor fortfarande är underordnade män inom organisationer är att strukturella villkor hindrar kvinnors handlingsfrihet genom exempelvis "glastak" eller att kvinnor saknar nätverk (Calas & Smircich, 2006). De strukturella villkoren, menar företrädare för den här inriktningen, kan tas bort genom lagändringar och upprättandet av planer eller genom att öka andelen kvinnor i organisationer och yrken (se Calas & Smircich, 2006). Entreprenörskapsforskare med en grund i det liberala synsättet hävdar att den offentliga sektorn i större omfattning bör öppnas upp för privat marknad, så att kvinnor i större omfattning än tidigare kan bli företagare (Henrekson, 2004). Kritik som framförts mot det liberala perspektivet har pekat på avsaknaden av teoretisk problematisering av orsakerna till underordningen på ett mer djupgående plan, samt att den liberala feminismen inte ifrågasätter den genusordning som segregerar kvinnor och män, vertikalt och horisontellt (Ahl, 2004).

Företrädare för *socialistisk feminism* förde sin kamp för kvinnor i arbetarklassen. De arbetade under bristfälliga förhållanden och med låga löner. Företrädare för socialistisk feminism hävdar att ojämlikheter har sin grund i könsarbetsdelningen, vilken både har en klass och genusdimension (Gemzöe, 2012). Socialistisk feministisk teori växte fram som en kritik mot det marxistiska perspektivet, vilket ser kvinnors underordning i samhället och ekonomin som orsakad av kapitalism och klass (Hartmann, 1981; Jaggard, 1983; Calas & Smircich, 2006).

Socialistisk feministiska teorier kopplar samman kapitalism med patriarkat. Kapitalism är ett sätt på vilket produktion organiseras och för att förstå kvinnors underordning är det nödvändigt att även förstå reproduktionens del i det ekonomiska samhället (se Jagger, 1983). Enligt Hartmann (1981) är det två separata system, kapitalism och patriarkat, som samverkar i underordningen av kvinnor både i det privata och i det offentliga. Det är särskilt kvinnors underordnade position i familjen och på arbetsmarknaden som är i fokus, och den låga handlingsfrihet som blir följderna för kvinnor. Hartmann framhåller att det blir som en ond cirkel. Kvinnor har: lägre betalt/större ansvar för att anpassa sig till familjen/mindre tillträde till högre positioner/lägre betalt. Kvinnor segregeras på arbetsmarknaden i arbeten som värderas lägre, vilket leder till deltidsarbeten och låga löner. Könsarbetsdelningen och underordningen i hemmet leder till könsarbetsdelning och underordning på arbetsmarknaden. Kvinnors underordning struktureras genom könsarbetsdelningen i hemmets patriarkat, vilket måste förändras (Hartmann, 1981).

Walby (1990: 20) definierar patriarkat som "... a system of social structures and practices in which men dominate, oppress and exploit women". Det innebär dock inte en biologisk determinism. Kvinnors och mäns villkor ses som socialt konstruerade och har därmed en historisk och social förankring. Det innebär att det inte finns en universal form av patriarkala strukturer utan de varierar med tid och rum. Könsarbetsdelningen är en konsekvens av den sociala konstruktionen. Walby (1990) framhåller vidare att genusystemet kan förstås som sex (6) typer av patriarkala strukturer i de offentliga och privata patriarkaten – hushållets produktion, betalt arbete, staten, sexualitet, våld och kultur. I det privata dominerar hushållets produktion och i det offentliga dominerar betalt arbete samt staten, men samtliga sex strukturer finns närvarande om än i olika grad. Det innebär att hushållet i viss grad påverkar det offentliga patriarkatet, staten och det betalda arbetet på det privata patriarkatet. De olika strukturerna påverkar varandra, men är dock relativt självständiga. Dessa strukturer är inbäddade i praktiker, såsom arbetsplatser, företaget etcetera. Det offentliga patriarkatet är av kollektiv karaktär och den privata individuell. Kvinnors lägre deltagande på arbetsmarknaden regleras av en könsarbetsdelning som missgynnar kvinnor. De kvinnodominerade arbetena är lågt betalda och erbjuds ofta som flexibla deltidsarbeten. Kvinnor har inte heller samma möjlighet till högre tjänster. Walby pekar också på att politiken och staten har större betydelse för kvinnors deltagande på arbetsmarknaden än familjen. Kvinnor är inte längre utestängda från det offentliga rummet i politiken, den högre utbildningen eller arbetsmarknaden – men i det offentliga rummet återskapas genussegregering och underordning av kvinnor. Patriarkatet tar ny form i det offentliga, om än i lägre grad i vissa av de sex ovan nämnda strukturerna och i högre grad i andra av dem.

Den socialistiska feminismen menar att könsarbetsdelningen är grunden till kvinnors underordning (Walby, 1990). Forskare med grund i socialistisk feminism analyserar organisationer och företagande utifrån ett genusperspektiv, där genus ses som en dynamisk process konstruerad i sociala relationer i ett socialt system (Calas & Smircich, 2006). Lösningen på könsarbetsdelningen är att i grunden förändra det sociala systemet (Gemzöe, 2012).

2.5.2 Genussystem - strukturering av manligt och kvinnligt

I flera av artiklarna och i den övergripande diskussionen använder jag mig av begreppet genusystem. Jag har valt att använda mig av teori som tar utgångspunkt i genusystemet. Genusystemet är en dynamisk process där maktrelationer konstrueras över tid och rum, vilket tar sig uttryck i olika grader av segregering i arbetslivet, på arbetsplatser och i yrken, samtidigt som det överordnar en manlig norm i processer och i praktiker (Acker, 1990). Genusforskare har förklarat genus som en ordning eller ett system som är inbäddat i samhällen eller organisationer (Rubin, 1975; Connell, 1987; Hirdman, 1988; Acker, 1989).

Genusystemet (Hirdman, 1988) har fått ett stort genomslag inom svensk forskning och används i den här avhandlingen för att tolka de longitudinella kvantitativa mönster som studerats. Genusystemet finns inbäddat i de politiska och ekonomiska systemen och därmed även i arbetsmarknadens och företagandets praktiker. Detta ser jag som förenligt med Giddens (1979) struktureringsteori som förklarar att strukturer och sociala system har ett ömsesidigt samband med aktörers handlande. Kombinationen av struktureringsteorin och genusteori har tidigare används av organisationsforskare (Auer & Welte, 2013) samt inom informationssystem (Alotaibi & Kuk, 2011; Pozzebon Mackrell & Nielsen, 2014). Både Giddens (1979) och Hirdman (1988) påpekar aktörernas roll i att upprätthålla och skapa strukturer. Genusystemets (Hirdman, 1988) abstraktionsnivå ger en möjlighet att analysera ett kvantitativt företagandemönster i de branscher som studerats och därmed synliggöra variationer i förekomsten av genussegregering och en manlig norm i företagandet.

Genusystemet¹² är tillsammans med de politiska och de ekonomiska systemen ett samhällsbärande maktsystem enligt den svenska maktutredningen från år 1990. I välfärdsstaten är de politiska och de ekonomiska systemen könsintegrerande, medan genusystemet fungerar som könssegregerande (SOU 1990:44). Hirdman beskriver genusystemet i maktutredningen. Hon tar därmed inte sin förklaringsgrund i ett patriarkalt system, då hon menar att det inte är möjligt att veta vad som kom först, 'hönan eller ägget' (1988: 68). Det ökar dessutom föreställningen om skillnader mellan kvinnor och män. Hirdman (1988) beskriver att genusystemet griper in och ordnar människor socialt, ekonomiskt och politiskt. Det har sin grund i ... *processer, fenomen, föreställningar och förväntningar, vilka genom sin interrelation ger upphov till ett slags mönstereffekter och regelbundenheter* (Hirdman, 1988: 51). Genusystemet produceras och reproduceras av både män och kvinnor i form av strukturer som kan vara både synliga och osynliga och som reglerar könens handlingsmönster på alla nivåer. Människors handlingar och föreställningar följer två principer. Den ena avser att hålla isär det som ses som kvinnligt och manligt. Den andra principen berör en hierarki, där mannen är normen och värderas därmed högre än kvinnan (se Acker, 1990; Hirdman, 1988). Föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt görs utifrån mannen som norm och tar sig uttryck i exempelvis arbetsfördelning.

¹² Stycket innehåller text från min licentiatavhandling, Sköld, 2013: 31

Hirdman (1988) menar att segregeringens logik skapar mening för människor och ordnar, ”... *sysslor, platser och egenskaper*” (ibid. 1988: 52), mellan kvinnor och män.

Genuskontrakt binder samman strukturer och aktörer. Det är en ständigt pågående social process där både män och kvinnor är aktörer och upprätthåller systemet och där även klass har betydelse (Hirdman, 2001). Ju större integrering mellan kvinnor och män desto större ifrågasättande av den manliga normens illegitimitet. Historien visar dock att när kvinnor i större omfattning integreras på mäns områden tar sig män vidare till nya områden (Hirdman, 1988). Det är svårt att förändra, då genusstrukturer är motståndskraftiga och genussystemet är den mest identitetsskapande maktordningen (Sundin, 1998). Genussystemet är sålunda en ordning utifrån tankefigurer om kvinnor och män, kvinnligt och manligt och skulle därmed vara möjligt att förändra. Det är bara möjligt genom förändring av meningsskapandet och systemskapandet (Hirdman, 1988).

Kritik har dock framförts mot Hirdmans genussystem att det inte ger en bakomliggande förklaring till mansdominansen, exempelvis av ett patriarkalt samhälle. Genussystemet som Hirdman beskriver det, menar kritiker, befäster därmed könsmaktssystemet (Johansson, 1987). Vidare hävdar andra kritiker att det är en alltför generell förklaring till en genusordning, och att det finns många alternativa handlingsstrategier (Carlsson Wetterberg, 2004). Andra ser dock positivt på genussystemet, då det genom sin abstraktionsnivå kan appliceras på olika samhällsfrågor och system (Gemzöe m.fl., 1989). Utgångspunkten att likställa genussystemet med ett politiskt eller ekonomiskt system, ger en möjlighet att förstå förändringen av kvinnors företagande i spåren av offentlig sektors omvandling som ett eventuellt utfall påverkat av ett kollektivt system. Kollektiva system som enligt Giddens (1979) kräver resursstarka kollektiva aktörer för att förändra, och som reproduceras omedvetet och rutinmässigt.

En teori liknande Hirdmans har utvecklats av Acker (1992), som i sin tur benämner genusordningen som – en ständigt pågående process i organisationer. Hon menar att organisationers praktiker och processer är grundade i en idé om arbetstagarna som genusneutrala, och att det privata och reproduktionen inte ska kopplas till organisationen. Av den anledningen missgynnas kvinnor i högre grad än män i organisationer när de anpassar sitt arbetsliv till hushållet och reproduktion. Denna understruktur finns inbäddad i organisationer och skapar segregering och underordning mellan kvinnor och män.

Geografiska rum

Kontextens betydelse för kvinnors företagande har uppmärksammats av flera entreprenörskapsforskare (Sundin & Holmquists, 1989; Massey, 1994; Berg, 1997; Welter, 2011; Ahl m.fl., 2014). Studier med jämförelser mellan olika typer av regioner, bör därmed vara värdefulla. Den rumsliga dimensionen av genus har studerats av Forsberg (1997), det vill säga rumsliga genuskontrakt. De rumsliga genuskontrakten innebär att ett dominerande genuskontrakt i en region får betydelse för hur kvinnor och män förhandlar genus. Regioner kan karaktäriseras utifrån olika typer av genuskontrakt, där graden av segregering på arbetsmarknaden mellan kvinnor och män och graden av fördelning av ansvar för vård och omsorg mellan familjen respektive det offentliga ingår som mått på genuskontraktet.

Kategoriseringen är gjord utifrån att förväntningen om att det finns samband mellan näringsliv, sociala strukturer och genuskontrakt. En regional indelning har gjorts av Forsberg (1997) utifrån den typ av genuskontrakt som har identifierats – modernistiskt, traditionellt eller otraditionellt. Det *modernistiskt regionala genuskontraktet* karaktäriseras av att ha en låg segregeringsgrad mellan kvinnor och män i arbetslivet. De här regionerna har den mest utbyggda offentliga sektorn i jämförelse med de andra regionala genuskontrakten. Regioner med ett dominerande *otraditionellt genuskontrakt* har en något högre segregeringsgrad i arbetslivet mellan kvinnor och män än de modernistiska regionerna. I de otraditionella regionerna finns en utbyggd offentlig sektor om än i mindre grad än i de modernistiska regionerna. *Traditionella genuskontrakt* i en region innebär att omsorgen om barn och äldre är mer familjebaserad och att det finns en tydlig segregation på arbetsmarknaden mellan kvinnor och mäns sysslor.

De modernistiska regionerna skiljer sig från de andra regionerna genom dess närhet till högre studier, vilket enligt Forsberg (1997) bör leda till mer jämställda förhållanden mellan kvinnor och män. De regionala genuskontrakten är dock svåra att dra exakta gränser för, de kan vara flexibla. Individer i regionerna kan antingen anpassa sig till genuskontrakten eller så kan de välja att flytta därifrån, menar Forsberg (1997). De regionala genuskontrakten omförhandlas när strukturella förändringar sker, såsom den offentliga sektorns omvandling. Det kan leda till olika utfall i olika rumsliga sammanhang. Liknande rumslig kategorisering av regioner har gjorts av Johansson (2001) utifrån ett könsmaktsperspektiv där politisk representativitet samt barnomsorgsutbyggnad är förklarande variabler för jämställdheten. Kontexten har konstaterats ha betydelse för kvinnors företagande (Sundin & Holmquist, 1989; Massey, 1994; Berg, 1997; Ahl m.fl., 2014) och är därmed i fokus även i den här avhandlingen. De regionala genuskontraktens betydelse för förändringen av kvinnors företagande kommer därmed att undersökas.

Strukturering och könsmärkning

Genusordningen¹³ skapar en könsuppdelad arbetsmarknad. Av de 30 största yrkena i Sverige har endast fyra yrken en jämn könsfördelning inom intervallen 40–60 procent. Yrken, professioner, organisationer, branscher och sektorer är kvinnligt eller manligt könsmärkta men kan också variera över tid och rum (Sundin, 2002). Könsmärkningen av exempelvis ett yrke eller en arbetsuppgift kan förändras, från manligt till kvinnligt, men även från kvinnligt till manligt när exempelvis ett arbetssätt byter teknik (Cockburn, 1983; Sundin, 1993). Företagandet ses som manligt könsmärkt, det vill säga mannen ses som normen för företaget (Ahl, 2004; Sundin, 2002). Sundin (2002) menar att könsmärkningen av företaget som manligt har sin grund i föreställningar att det, för det första, krävs ett stort engagemang och mycket tid för att kunna vara företagare. Det förväntas inte kvinnor ha i lika hög grad som män, då könsarbetsdelningen innebär att hemmets arbetssysslor ses som kvinnligt könsmärkta. Vidare förekommer allmänna föreställningar om själva företaget,

¹³ Innehållet i stycket är från licentiatavhandlingen Sköld, 2013: 31-32

att det innefattar arbetsuppgifter som är manligt könsmärkta. Till sist handlar det om att kvinnor i relation till män faktiskt är en minoritet bland företagare och att kvinnorna ofta har osynliggjorts i statistiken. Det är således inte bara föreställningar om företagandet som avgör könsmärkningen, utan även den mätbara fördelningen mellan kvinnor och män är bland företagare. Utifrån ovanstående resonemang syns könsmärkningen avhängig könsstrukturen i en organisation eller i ett samhälle och varierar därför över tid och rum. Könsstrukturen beskriver hur män och kvinnor åtskiljs. Det kan beskrivas i termer av andelen kvinnor och män i en organisation, i positioner och yrken, och i den hierarkiska fördelningen mellan kvinnor och män (Sundin, 2006a; Hirdman, 2001).

Segregeringen av kvinnor och män innebär att mannen som norm blir ohotad. Om kvinnor integreras inom mäns områden, blir det uppenbart att kvinnor och män inte är så olika, men synligt att de har olika villkor. Det kan innebära en utmaning av den manliga överordningen, med risk för en accentuering av kvinnor som avvikande. De båda principerna reglerar varandra, men tar sig nya former. När särarten accentueras kan det innebära att kvinnor anvisas särskilda rum eller områden, "egna rum" som ett tillägg till det manliga (Hirdman, 2001). Woolf (1929/1985), var den som först använde denna metafor, i sitt skönlitterära verk, där läraren uppmanar sina studenter, kvinnor, att de behöver både ett "eget rum" och en egen inkomst för att de ska få mer makt över sina liv. Först då skulle det vara möjligt att kvinnors arbete synliggörs och värderas lika med män. Samma metafor använder även Hirdman (2001), men utifrån att strukturella villkor medför att kvinnor tilldelas, anvisas, 'egna rum' vid förändringsprocesser. De "egna rummen" innebär en segregation av det som betraktas som manligt och kvinnligt. När exempelvis kvinnor i större omfattning än tidigare kom ut i arbetslivet under 1940–1960-talen var det i särskilda kvinnoarbeten, med låga inkomster och deltidsarbeten. Dessa 'egna rum' designades och värderades utifrån den manliga normen för arbete. Genussystemet reproduceras således i de "egna rummen" (Hirdman, 2001). Enligt detta resonemang kan kvinnodominerade näringsgrenar ses som en form av kvinnors 'egna rum'.

När¹⁴ män kommer in på kvinnodominerade områden, så förstärks den manliga överordningen, om männen ges möjligheter till överordnande positioner och arbetsuppgifter som görs manliga (Hirdman, 1990; 2001; Abrahamsson, 2000; Simpson, 2004; Williams, 1992). Den offentliga sektorns omvandling är ett exempel på förändringar som kan utmana genusordningen. När reformer implementeras i organisationer berörs genussystemet med. Sker en förändring på en nivå, kan oreda skapas i genussystemet, vilken åter balanseras upp genom nya handlingsmönster. Vid organisationsförändringar är det därför viktigt att medvetandegöra genussystemet och hur det tar sig uttryck i praktiken, för att återskapande inte ska ske (Connell, 2006; Abrahamsson, 2004).

¹⁴ Innehållet i stycket är från licentiatavhandlingen Sköld, 2013: 32

Professioner

Förekomsten¹⁵ av professioner med stort inflytande kan variera inom olika verksamhetsområden (Klasson, 2010). För att ett yrke ska anses vara en profession ska ett antal kriterier vara uppfyllda. Professionen ska ha en gemensam vetenskaplig grund för yrkets kunskapsbas och en egen kultur. Yrket ska vidare ha erkänts legitimitet av samhället och yrkesutövarna har en autonomi, det vill säga de bestämmer själva utifrån sin yrkesetik vilka metoder som ska användas. Det ska även finnas en nedskrivna yrkesetik, utifrån vilka sanktioner kan utdömas om gränser överträds (se exempelvis Selander, 1989). Professioner har som andra yrken en könskodning (Acker, 1990). Även om kvinnor blir numerärt fler än män i en profession, så finns ett försvar kvar om en manlig överordning i professionerna (Bolton & Muzio, 2008). Framförallt är detta starkt förekommande inom hälso- och sjukvården, där läkare är en profession som är överordnad andra yrkesgrupper såsom sjuksköterskor (Lindgren, 1992; Muzio & Tomlinson, 2012). Läkare ses som självständiga aktörer i en organisation, i motsats till sjuksköterskor som ses som en grupp. Det finns klara gränser mellan dem som tillhör professionen och andra grupper (Sahlin- Andersson, 1994). Kvinnor i en profession får bevisa sin skicklighet, för att visa att kön saknar betydelse för kunskap. Kvinnor som trots detta tar sig upp i hierarkin upplevs som problematiska (Bolton & Muzio, 2008). Tillmar (2009) beskriver att företagande kvinnor har känt av negativa attityder både från anhöriga till brukare och från tjänstemän inom äldreomsorg samt individ- och familjeomsorg. Dessa attityder har sin grund i genusföreställningar om profession och kön, då en profession som har en manlig könsmärkning, såsom läkare, anses vara den som passar även för företagarrollen. Kvinnor som exempelvis är sjuksköterskor och startar företag får många gånger möta negativa attityder från tidigare kollegor (Tillmar, 2009).

I spåren av den offentliga sektorns omvandling visar studier att med fler vårdorganisationer tappat de kvinnodominerade semiprofessionerna sitt inflytande mer och mer i de fall där det inte finns en central policy. Med fler arbetsgivare flyttar istället de mer traditionella professionerna fram sina positioner (Henriksson m.fl., 2006). Andra forskare pekar på en förändring av både professioners autonomi på grund av marknadsanpassade styrnings- och kontrollsystem (Hasselblad m.fl., 2008).

2.6 Sammankopplingen av den teoretiska referensramen

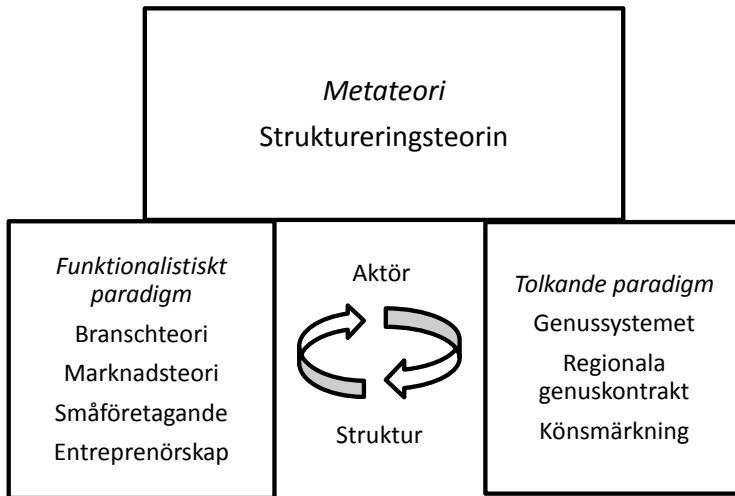
Den teoretiska referensramen är sammankopplad av ett flertal teorier för att kunna analysera samband mellan företagandet och olika strukturella villkor. De olika teorierna har dock sin grund i skilda vetenskapliga paradig, ett tolkande och ett funktionalistiskt. Inom det funktionalistiska paradigmet ses verkligheten som objektiv och oberoende av individernas kunskap. Inom det tolkande paradigmet, ses verkligheten som subjektiv och tillika socialt och kulturellt konstruerad av individer (jfr Gioia & Pitre, 1990). För att de olika teoretiska

¹⁵ Innehållet i stycket är från licentiatavhandlingen Sköld, 2013: 34

perspektiven i referensramen ska kunna kombineras i en gemensam förståelseram, så kan en metateori användas för att överbygga skillnaderna (ibid. 1990). Jag har inspirerats av ett multiparadigmperspektiv (se Gioia & Pitre, 1990; Pozzebon, Mackrell & Nielsen, 2014) i byggandet av min referensram. Metateorin överbrygger motsättningar i paradigmen genom fokus på strukturer. Struktureringsteorin (Giddens, 1979, 1984) har fokus på struktur och aktör som en ömsesidig relation och blir som en brygga mellan de ovanstående motsägande paradigmen (Gioia & Pitre, 1990; se även Scott Poole & Van de Ven; 1989).

De teorier i referensramen som tillhör funktionalistiskt paradigm ger en förståelseram för småföretagande/entreprenörskap, bransch och marknad. Nämda teorier ser strukturer som oberoende av aktörers kunskap. Aktörer kan göra rationella val, men kan hindras av strukturer. När formella hinder tas bort, vilka ses som objektiva, öppnar det upp för aktörers rationella handlande. Jag har kompletterat denna kunskapssyn med genusteorier, vilka har sin grund i en kunskapssyn som intresserar sig för hur aktörer konstruerar och upprätthåller strukturer och sociala system. Detta multiparadigmperspektiv ger en potential att undersöka ett fenomen utifrån flera synsätt, vilket är nödvändigt vid ett mer komplext fenomen.

Enligt Giddens (1979) skapar strukturer mening, legitimitet och sanktionsmöjligheter för aktörer, och därmed deras handlingsutrymme. Giddens (1979) pekar dock på att aktörer har olika tillgång till resurser som ger dem makt till att förändra strukturer. Vilka aktörer som har resurser grundar sig i föreställningar om över- och underordning. Dessa föreställningar om regler och resurser finns bara så länge aktörerna reproducerar eller utmanar dem. Avhandlingens empiriska data över företagandet i de studerade näringsgrenarna skapar mönster, vilket är resultatet av företagens handlingsutrymme. Mönstren visar utfallet av olika aktörers handlande, och i ljuset av olika perspektiv från olika teoretiska fält ger det en möjlighet att förklara vad som begränsar och möjliggör kvinnors företagande. Resultatet av den här avhandlingen visar effekten av aktörers handlande i företagandekontexten. Jag studerar kvinnors företagande i intersektionen mellan de olika perspektiven, genus, bransch/marknad och småföretagande. Kontexten har betydelse för struktureringen enligt Giddens (1979, 1984). Tid och rum är avgörande för vad som reproduceras och utmanas. Därför tar jag variationer i företagandet över tid och rum som grund för min förståelse av vad som möjliggör och begränsar företagandet. Nedanstående figur inspirerad av Pozzebon m.fl., (2014) visar hur den teoretiska referensramen i avhandlingen är uppbyggd.

Figur 2-1 Den teoretiska referensramen inspirerad av ett multiparadigmperspektiv

3 Metodologi

I inledningen framgår att jag ämnar studera förändringen av företagandet, och specifikt kvinnors företagande, i spåren av den offentliga sektorns omvandling genom att analysera longitudinell kvantitativ sekundärdata. Enheten för insamlad data är på individnivå, men analysen sker på näringsgrens- och regionnivå. Mitt syfte är att förstå och förklara vad som begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande. I det här kapitlet redovisar och reflekterar jag över de metodologiska val som togs i forskningsprocessen.

3.1 Den sociala världen

Min utgångspunkt är att företagandet är inbäddat i politiska, ekonomiska och sociala system (Granovetter, 1985). Jag ser på de studerade näringsgrenarna och regionerna såsom sociala praktiker (Giddens, 1984) med interaktion mellan aktörer och strukturer i en dualitet, där den sociala praktiken skapas och omskapas genom ett beroendeförhållande mellan strukturer och aktörer. Aktörer tillskrivs subjektivitet. Med resurser kan de ha möjlighet att förändra strukturer i den sociala praktiken. Genom en ömsesidig koppling mellan individer och samhällets formella och informella regler och resurser formas sociala system, som reproduceras över en längre tid. Det gör de sociala systemen motståndskraftiga och svåra att förändra för enskilda individer. För det fordras ett kollektivt agerande av resursstarka aktörer.

I Giddens (1984) strukturerings teori antas struktur och aktör stå i ett ömsesidigt beroendeförhållande. Giddens (1984) pekar på att den sociala praktiken inte skapas av individuella subjekt utan i den sociala interaktionen mellan aktörer medierad av strukturer. Strukturer produceras och reproduceras av aktörerna i interaktionen inom sociala praktiker, som till exempel inom småföretagandet. Interaktionen sker och grundas i ”vardagens” återkommande rutiner. Aktörerna reflekterar över sitt handlande och deras förståelse av praktiken är inbäddad i kontextens strukturer. Detta skapar och återskapar aktörernas subjektiva verklighet och ger en känsla av säkerhet. Giddens (1984) menar att språket bara ingår som en del. Den sociala praktiken skapas i det reflexiva och rutinmässiga handlandet i de sociala praktikerna. Konsekvenserna av människors handlande kan studeras på olika abstraktionsnivåer. På individnivå är det en subjektiv verklighet, men på en högre abstraktionsnivå är det kollektivt överenskomna system som visar sig i form av mönster (jfr Giddens, 1984). Min ontologiska syn är inspirerad av Giddens (1984), det vill säga han tar varken en realistisk eller relativistisk position, utan menar att det finns ett ömsesidigt samband mellan social aktivitet och en objektiv social värld (jfr. Gioiga & Pitre, 1990). Det är en ontologisk ansats som betonar betydelsen av tid och rum. Det empiriska mönster av företagandet som framträder i näringsgrenarna ger uttryck för effekten av aktörers handlingar i den sociala praktiken.

3.2 Hur jag får kunskap om praktiken?

Jag studerar konsekvenser av människors handlande för att förstå och förklara de sociala strukturer eller system som begränsar och möjliggör företagandet. Jag förutsätter i min analys att strukturer upprätthålls eller förändras genom interaktionen i sociala praktiker. Jag studerar

dock inte själva interaktionen utan dess effekt, det vill säga i det här fallet förändringen av företaget. Jag beskriver förändringen i småföretagandet i de olika näringsgrenarna genom att kvantitativt mäta absoluta antal och relativa andelar småföretagare. Förändringen av företaget formar därmed mönster, som sedan tolkas i ljuset av teoretiskt grundade förväntningar på samband mellan aktörers handlande och strukturer i näringsgrenar och regioner. Förändringen av företaget är uttrycket för produktionen eller reproduktionen av struktur i en given kontext. Jag kan dock inte med denna metod komma åt aktörernas reflektioner och intentioner, här lutar jag mig på tidigare empirisk forskning vid tolkningen av resultaten (jfr Brunsson, 1981). Mina slutsatser är inte enbart byggda på kvantitativa data. Jag stannar inte vid att förkasta eller bekräfta tidigare teorier, utan tolkar även mina resultat (jfr Brunsson, 1981). Hypoteser och resultat diskuteras och tolkas i syfte att bidra till utveckling av teorier och att skapa frågor inför framtida forskning.

Jag tar i artiklarna och den övergripande kappan avstamp i flera teoretiska perspektiv och ”lyfter på olika stenar” för att förstå och förklara förändring. Hypoteser med grund i olika teoretiska perspektiv prövas empiriskt och resultaten diskuteras i ljuset av både abstrakta och mer empirinära teorier (jfr Brunsson, 1981). Delstudierna bidrar till en helhetsbild och är avgörande för mina slutsatser. En helhetsförståelse nås genom att se de specifika delarna i förhållande till varandra. Den teoretiska referensramen består av kompletterande och ibland motstridiga teorier för att kunna skapa förståelse för förändringen av kvinnors företagande. Denna eklektiska ansats innebär att de använda teorierna i avhandlingen, som helhet, stundtals utgår från delvis olika ontologiska och epistemologiska perspektiv. Jag är medveten om att det inte är helt okontroversiellt att använda sig av teorier från olika paradigmen. Det ger emellertid inte bara möjligheter till att förstå variationer, den kan även vara nödvändigt vid komplexa fenomen med paradoxala processer (jfr Scott Poole & Van den Ven, 1989).

Jag använder mig således av ett multiparadigmperspektiv (se Gioia & Pitre, 1990) i byggandet av min teoretiska referensram. De teorier som skapar förståelseramen för förändring i bransch- och marknadsstrukturer har sin grund i funktionalism. Strukturer avser här, förgivettagna, karaktäristika som begränsar aktörers aktiviteter, exempelvis i en bransch eller på en marknad. Strukturerna ses som objektiva men aktörer kan agera rationellt för att skaffa sig fördelar framför andra (jfr Porter, 1980). Vidare används i genusteori med grund i socialkonstruktionism. Genusstrukturerna ses som föreställningar, processer och förväntningar som ordnar kön i sociala, ekonomiska och politiska ordningar. Genusstrukturerna görs socialt och kulturellt, vilket skapar mönster av under och överordning samt isärhållande (Hirdman, 1988). För att kunna överbrygga de skilda ontologiska och epistemologiska perspektiven i referensramen används en meta-teori, en andra ordningens teori, som hierarkiskt förhåller sig mellan de vetenskapliga paradigmen och de teoretiska begreppen på en lägre nivå. Teorin har fokus på relationen struktur och aktör (Gioia & Pitre, 1990). Giddens (1984) strukturerings-teori är lämplig för att kunna överbrygga teorier med grund i funktionalism och teorier med grund i socialkonstruktionism, tack vare en syn på förhållandet mellan aktör och struktur som ömsesidigt (Barley, 1996; Scott Poole & Van den Ven, 1989; Gioia & Pitre, 1990).

3.2.1 Genus som socialt konstruerat i en analys av kvantitativ data

Min utgångspunkt är att genus är socialt konstruerat. Genus görs i den sociala interaktionen mellan människor, i tid och rum (West & Zimmerman, 1987). Inom feminismen är det dock olika meningar om hur detta konstrueras (Harding, 1986). Jag utgått från att genus förändras och upprätthålls ömsesidigt av både kvinnor och män. Detta skapar mönster av överordning och underordning, både horisontellt och vertikalt, vilket får konsekvenser för kvinnors och mäns villkor i familjen, arbetslivet, ekonomin och politiken etcetera (Hirdman, 1988, 1990; se vidare teoriavsnittet i kap. 2) Jag använder mig av en longitudinell kvantitativ metod för att analysera mönster av förändring eller upprätthållande av genusordningen i tid och rum. Jag lyfter blicken från den vardagliga praktiken för att se effekterna av människors handlande, det vill säga jag studerar mönster på näringsgrens- och regionnivå genom att mäta förändringen av företagandet. Det jag studerar är produkten av sociala konstruktioner, det vill säga 'sociala representationer' (se Czarniawska, 2003: 129).

Min empiriska utgångspunkt i den här kvantitativa undersökningen är att människor är socialt indelade i två kön, man och kvinna. Jag använder kön som en variabel för att empiriskt kunna studera förändringen i företagandet, eftersom det är så mina källor är strukturerade. Jag är medveten om att användningen av kön som en variabel är diskutabelt och kan enligt vissa forskare förstärka reproduktionen av dikotomin kvinnor och män (Alvesson, 1997). Jag menar inte att tillskriva män och kvinnor specifika egenskaper (jfr Sayer, 1997) eller studera skillnader och likheter mellan män och kvinnor. Indelningen i kvinnor och män ger en möjlighet att relatera de mönster som statistiken uppvisar till genusteorier, för att få förståelse för genus i företagandet (Sundin, 2006a). Feminism innebär ett erkännande av att kvinnor underordnas män och att detta måste förändras (se Gemzöe, 2012). Avhandlingen bidrar med att synliggöra genusstrukturer i olika kontexter, i detta fall i näringsgrenar och regioner.

3.2.2 Abduktiv forskningsansats

Forskningsprocessen i den här sammanläggningsavhandlingen har kommit att innebära ett växelspel mellan empiri och teori, som kan beskrivas som abduktivt (Van den Ven, 2007). I ljuset av de olika artiklarnas resultat görs en pendling mellan empiri och teori, och en utveckling av de ursprungliga antagandena. I de fyra artiklarna belyser jag hur företagandet förändras över tid från aggregerad till en mer detaljerad nivå genom en analys på näringsgrens- och regionnivå. Detta ger förutsättningar för att kunna utforska olika kontexter med olika perspektiv, vilket ger möjlighet att studera skillnader i mönster över tid och rum i aktörers handlingsutrymme (jfr. Giddens, 1984). I enlighet med struktureringsteorin (Giddens, 1979) har jag har sökt att över tid studera sambandet mellan förändringen i företagandet och de strukturella omständigheterna i olika kontexter. Med hjälp av teoretiska diskussioner har hypoteser formulerats för att utifrån olika strukturella perspektiv kunna förstå vad som begränsar och möjliggör förändringen av företagandet. Teorier har använts från olika tider och fält och med olika fokus på förhållandet mellan struktur och aktör i syfte att få fram en helhetsbild och för att se dess betydelse i det nya. Med hjälp av meta-teori har jag därmed kunnat överbrygga ontologiska och epistemologiska skillnader mellan teorierna. Jag har genom en abduktiv forskningsprocess på olika vis sökt vidare i nya kontexter för att se hur kvinnors företagande förändras över tid och rum och på så vis kunnat analysera var och om

strukturer utmanats eller reproducerats av aktörerna. Den första studien gav mig förståelse för nästa studies teoretiska och empiriska utgångspunkter och så vidare steg för steg, som en pendling mellan deduktiv förståelse och en induktiv förståelse som gett struktur åt forskningen (jfr Van den Ven, 2007).

3.2.3 Longitudinella studier för att kunna studera förändring

De longitudinella studierna spänner över en tidsperiod på 18 år. En longitudinell kvantitativ design har kunnat genomföras med tillgång till totalräknad registerdata. Enligt Blackburn och Kovalainen (2009) är denna kombination relativt ovanlig vid forskning av småföretag och entreprenörskap. Giddens (1979) menar att den sociala världen förändras över tid och rum. Strukturering skapar stabilitet eller förändring beroende av hur aktörer handlar över tid, utan handlingsutrymme kommer de att reproducera strukturer. En longitudinell metod är nödvändig för att förstå reproduktion eller utmaning av strukturer, det vill säga förändring (Barley, 1986). Jag använder mig av kvantitativ metod och studerar variationer i resultaten över tid. Tidsfaktorn är medlet för att se effekter av konkurrensutsättningen, men då jag inte studerar processer över tid så blir tiden neutral (se Van den Ven & Scott Poole, 2005). Det vill säga tiden är inte laddad med den sociala världen. Jag stannar därför inte vid att enbart studera kvantitativa data, tolkningen sker även med stöd i empirinära teorier, historiska beskrivningar och tidigare kvalitativ empirisk forskning. Därmed ges möjlighet att förstå mönster från data men någon beskrivning av aktörers subjektiva värld ges däremot inte (se Van de Ven & Scott Poole, 2005). De longitudinella studierna omfattar tidsperioden 1993–2008 (1993–2010 i Artikel 4). Startpunkten för studien sattes till början av 1990-talet, den tidpunkt då beslut togs om att skapa marknader i den offentliga sektorn (Norén, 2003).

Det¹⁶ finns även en praktisk anledning till valet av tidsperiod. Det system med SNI-koder¹⁷, som används för att klassificera in verksamheter i olika näringsgrenar, reviderades år 1992 och har därefter reviderats ytterligare två gånger, åren 2002 och 2007. Vid en longitudinell design kan en omklassificering orsaka problem då näringsgrenar splittras upp alternativt förs samman, vilket är viktigt att förhålla sig till. Hänsyn behöver tas till två omklassificeringar. Nedan redogörs för vilka justeringar som har behövts göras av näringsgrensindelningen med anledning av omklassificeringarna. Sluttiden för delstudierna har varit beroende av tillgängligheten av data.

Individen är enheten för företagarpopulationen i varje delstudies aktuella näringsgrenar, men studiens analysnivå varierar mellan delstudierna. I Artikel 1 och 2 sker analysen på näringsgrensnivå och i Artikel 3 på både regions- och näringsgrensnivå. I Artikel 4 studeras företagarpopulationen utifrån företags- och individrelaterade variabler men slutsatser dras på näringsgrensnivå.

¹⁶ Stycket har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 41).

¹⁷ Näringsgrenar är kodade med en SNI-kod, som är baserad på den svenska näringsgrensindelningen, och som i sin tur grundar sig på EU:s rekommenderade standarder (SCB, 2003).

3.2.4 Analys av kvantitativ data

I de fyra artiklarna studeras skillnader och likheter i hur företagandet fördelar sig mellan olika näringsgrenar, regioner och individgrupper (män och kvinnor). Kategoriseringen av näringsgrenar och regioner gjordes utifrån teoretiska antaganden om deras strukturella villkor. I Artikel 1, 2 och 3 analyseras kvantitativa data deskriptivt. Designen valdes med tanke på att enkelt och tydligt synliggöra mönster som visade på förändring och kontinuitet. Detta kunde göras med jämförelser av ett stort antal näringsgrenar (Artikel 1, 2) och i kombinationen näringsgren-region (Artikel 3).

Förändringen av kvinnors och mäns företagande studerades med olika mått. Det ena var det absoluta antalet företagare. I Artikel 1 beräknades andelen små och medelstora företagare i relation till det totala antalet sysselsatta i privat sektor i respektive näringsgren, vilket definierades som varande *små och medelstora företagens relativa position på marknaden*. Vidare gjordes i Artikel 2 och 3 med fokus specifikt på kvinnors företagande, en jämförelse mellan kvinnors och mäns andelar av det totala antalet företagare som ett mått på genussystemets dynamik (Hirdman, 2001; Sundin, 2006a). Ytterligare ett mått användes i syfte att analysera genussystemets samband med kvinnors företagande och då framförallt *företagandets manliga norm* (se Sundin, 2002; Ahl, 2004). Här analyserades kvinnors under/överrepresentation bland företagarna, vilket beräknades som skillnaden mellan kvinnors andel av det totala antalet företagare och kvinnors andel av det totala antalet sysselsatta i respektive näringsgren. Måttet baseras på en förväntan att kvinnor och män startar företag i näringsgrenar de tidigare har erfarenhet från (Shane, 2000; Sundin & Törnqvist, 2006).

3.2.5 Överlevnadsanalys

I Artikel 4 användes en så kallad överlevnadsanalys för att beskriva och analysera kvinnors och mäns företagande i barnomsorgens näringsgrenar; en statistisk teknik för att på individnivå analysera förloppet fram till en viss definierad förändring, en ”kritisk händelse” (Klein & Moeschberger, 2003). Två kritiska händelser analyseras: 1) Att övergå från anställd till företagare inom barnomsorgen, 2) Att sluta som företagare inom barnomsorgen. Metoden innebär en analys av vilka faktorer som påverkar individers relativa ”benägenhet” för förändrat intresse. I artikeln analyseras först vilka faktorer som är relaterade till kvinnors och mäns relativa benägenhet att bli företagare inom barnomsorgen, därefter vilka faktorer som är relaterade till ett avslut av företagandet. Tidsperioden för överlevnadsanalysen är åren 1993–2010.

3.3 Val av data

Datansamling¹⁸ har skett genom att bearbeta statistiskt datamaterial från registerdata tillhandahållna av Sveriges Statistiska Centralbyrå, SCB. Den databas som har använts är knuten till forskningsgruppen REMESO, vid Linköpings universitet och inom ramen för forskningsprojektet ”Migration, Welfare and the Political Economy of Labour Market Segmentation och delprojektet ”Reorganisation of the Public Sector: Changing Gender and Ethnic Relations”. Registerdata som har använts ingår i databasen LISA¹⁹, vilken innehåller individbaserad statistik. Statistiken finns tillgänglig från år 1990 och framåt, vilket möjliggör longitudinella studier. Registerdata finns på alla individer som är folkbokförda i Sverige, från 16 års ålder och äldre. Datamaterialet är avidentifierat för att anonymisera individer och organisationer. Databasen är uppbyggd utifrån ett flertal registersystem för folkbokföring, arbetsmarknad, utbildning, inkomst och taxering, samt företagets ekonomi (SCB, 2008). De variabler som har använts kan relateras till områden som demografi, utbildning, sysselsättning samt företag. Då avhandlingen fokuserar på kvinnors (och mäns) företagande över en längre tidsperiod har valet att använda en individbaserad databas som LISA setts som det bästa alternativet. Det finns här en möjlighet att följa företagandets utveckling över tid.

3.3.1 Studier på en detaljerad näringsgrensnivå

Avhandlingens²⁰ delstudier görs på en så detaljerad näringsgrensnivå som möjligt. Standard för Svensk Näringsgrensindelning (SNI) är ett hierarkiskt uppbyggt klassifikationssystem med fem nivåer, som är anpassat till internationella system såsom EU:s kodsysteem, NACE²¹ samt FN:s klassificeringssystem ISIC²². Det svenska systemet startades år 1969 och uppdaterades åren 1992, 2002 samt 2007 (Nutek, 2006). Det hierarkiska systemet innehåller grupper med fem nivåer – avdelning, underavdelning, huvudgrupp, undergrupp och detaljgrupp. Verksamheter i företag sorteras in under näringsgrenskoder på den mest detaljerade nivån. Ett företag kan ha flera verksamheter, men det är huvudaktiviteten som avgör vilken kod företaget sorteras in under. I det datamaterial som delstudierna baseras på är anställda och företagare länkade till företaget och dess näringsgrenskod (SCB, 2003).

Hur detaljerade de olika nivåerna är skiljer sig åt i olika typer av verksamhetsområden. Inom avdelningen *Tillverkning* finns ett flertal huvudgrupper på tvåsiffrig nivå som är relativt detaljerade, exempelvis *Tillverkning av gummi- och plastvaror*, och på en femsiffrig nivå *Tillverkning av däck och slangar*. I motsvarande indelning inom avdelningen *Hälso- och sjukvård* är den enda huvudgruppen på tvåsiffrig nivå *Hälso- och sjukvård, sociala tjänster; veterinärverksamhet*. På en femsiffrig nivå under huvudgruppen finns exempelvis *Annan hälso- och sjukvård*. Nivån innehåller många fler verksamheter än tidigare exempel från

¹⁸ Texten under denna rubrik har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 42).

¹⁹ LISA, Longitudinell Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (SCB, 2008).

²⁰ Texten under denna rubrik har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 42-43).

²¹ Classification of Economic Activities in the European Community

²² Standard Industry Classification of All Economic Activities

tillverkningssektorn, bland annat sjukgymnastik, tandhygienister, naprapati och arbetsterapi. Framförallt näringsgrenar som tillhör industrins huvudverksamheter är mer specifika i sina olika hierarkiska nivåer (se SCB, 2003). Studier på en mer aggregerad nivå kan därför utifrån genusperspektiv innebära att villkoren för kvinnors företagande inte blir lika grundligt belysta när det ryms så många olika verksamheter på den högre nivåindelningen. Det blir då svårt att urskilja de specifikt kvinnodominerade verksamheterna (jfr Nutek, 2006). Det går inte att göra en undersökning av kvinnors företagande på samma detaljerade nivå, som i de mer mansdominerade näringsgrenarna.

De kvinnodominerade näringsgrenar som står i fokus för artikel 2-4 har således fler olika verksamheter under de tvåsiffriga koderna, vilket gör att det är av stor betydelse ur genussynpunkt att datamaterialet behandlas på en femsiffrig nivå. Det gör det möjligt att urskilja de mer specifikt kvinnodominerade näringsgrenarna. Tidigare kartläggningar med fokus på företagande i näringsgrenar som vård, omsorg och skola, har i vissa fall gjorts på en detaljerad nivå i likhet med den här studien (Hedberg & Pettersson, 2006; SCB, 2006; Nutek, 2007, 2008b), men inte med så många näringsgrenar från olika sektorer och med fokus på just kvinnodominerade näringsgrenar. Vanligare är att rapporter över kvinnors företagande utförs på en mer aggregerad nivå (Nutek, 2003, 2005b; Tillväxtverket, 2006, 2009).

3.3.2 Studiens företagarpopulation

Avgränsningen²³ för vilka individer som ingår i datamaterial är att de har sysselsättningsstatus som aktiva förvärvsarbetande. Det innebär att de deklarerat för en inkomst motsvarande minst en timme per vecka under månaden november aktuellt år. Individernas typ av förvärvsarbete definieras utifrån deras huvudsakliga inkomstkälla under november månad aktuellt år (SCB, 2008). Bland de aktivt förvärvsarbetande, benämnda som *sysselsatta*, kan kategorierna anställda och företagare urskiljas i datamaterialet. En aktiv företagare har en sysselsättningsgrad i näringsverksamheten motsvarande minst en tredjedel av en heltidssanställning (SCB, 2006). I samtliga delstudier ingår endast företagare som har sin näringsverksamhet som huvudsaklig sysselsättning. Deltidsföretagare har inte tagits med i undersökningen, eftersom näringsgrenstillhörigheten i datamaterialet är kopplad till det huvudsakliga arbetsstället. I detta sammanhang där det är specifika näringsgrenar som är intressanta, så syns valet befoget ur tillförlitlighetssynpunkt.

Företagarna i datamaterialet är uppdelade i två kategorier. Den första kategorin är *företagare i enskild firma och handelsbolag* och den andra är *företagare anställda i eget aktiebolag (AB), så kallat fåmansaktiebolag* (SCB, 2008; Tillväxtverket, 2010). Studierna innebär totalundersökningar av företagarpopulationen i de näringsgrenar som uppfyller urvalskriterierna i ovan nämnda kategorier. Datamaterialet innehåller en könsuppdelad statistik över hela tidsperiod, vilket ger möjlighet att beskriva och analysera avhandlingens frågeställningar.

²³ Texten under denna rubrik har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 43-44).

Definitionen av företagare i databasen LISA grundar sig på statistik om individernas inkomst under november månad varje år, enligt taxeringsuppgifter för åren 1993–2003. Från och med år 2004 byts källan till Skatteverkets ”Standardiserade räkenskapsutdrag”. Skiftet av källa innebär att fler individer blir definierade som företagare då även individer med verksamhetsunderskott klassificeras som företagare. Detta berör kategorin *enskild firma och handelsbolag*, från år 2003 i LISA. Följden blir att cirka 30 000 fler klassificeras som företagare i Sverige (SCB, 2008). Detta innebär ett tidsseriebrott och att något fler företagare redovisas från år 2003. Differensen mellan de olika källorna år 2003 kan ses i Appendix, för de ingående näringsgrenarna.

Begränsningen med den individbaserade databasen är att den endast innehåller könsuppdelad statistik för de två förvärvskopplade företagsformerna, *enskild firma* och *anställd i eget aktiebolag* och inte för andra företagsformer, som övriga aktiebolag eller ekonomiska föreningar (Tillväxtverket, 2010). Det är dock den metod som finns tillgänglig när det gäller studiet av näringsgrenarnas företagspopulation. Andra databaser²⁴ har företagspopulationen som objekt.

De företagare som ingår i datamaterialet härrör främst från små och medelstora företag, vilket är den typ av företagande som beslutsfattare förväntar sig ska öka i och med konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn. Att studera förändringen av småföretagandet med ovanstående population blir därför speciellt relevant utifrån det perspektivet. Statistik från SCB (2006) visar att det inom näringsgrenar kopplade till offentlig sektor kan förekomma en koncentration av vissa företagsformer. Inom barnomsorgen drivs exempelvis 44 procent som föräldrakooperativ, vilket kan vara en viktig aspekt att vidare studera.

Från och med år 2004 finns en ny möjlighet i databasen LISA att studera könsuppdelad statistik över operativa företagsledare (Tillväxtverket, 2010). Det har emellertid inte setts som ett alternativ då fokus ligger på själva ägandet. Jag intresserar mig för kvinnor och män som äger företag, inte på de som är ledare i större företag. Det vore heller inte möjligt att studera operativa företagsledare över hela den tidsperiod som studien omfattar.

3.3.3 Avgränsning av näringsgrenar

De²⁵ näringsgrenar som står i fokus för undersökningen är de som omfattats av den offentliga sektorns konkurrensutsättning i kommunal, landstings och statlig verksamhet. Näringsgrenarna avser verksamheter inom utbildning, social omsorg samt hälso- och sjukvård, men även andra verksamheter som kan ses som stödfunktioner eller som knutna till offentlig sektor. Nedanstående överväganden har legat till grund för avgränsningen av de

²⁴ Exempelvis AffärsData och SCB Företagsdatabas

²⁵ Texten under denna rubrik, fram till sista stycket, har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 45-46).

ingående näringsgrenarna. De utvalda näringsgrenarna ingår i en totalstudie av populationen företagare och sysselsatta.

Avgränsningen av näringsgrenarna gjordes stegvis för att sortera fram de näringsgrenar som uppfyllde vissa kriterier. Det första kriteriet för relevans innebar att näringsgrenarna skulle innefatta individer som var sysselsatta i offentlig sektor under studiens första år 1993. Detta resulterade i 377 näringsgrenar på femsiffrig nivå. Näringsgrenar med färre än 500 sysselsatta togs bort, utifrån aspekten att ett mindre antal sysselsatta över riket skulle innebära svårigheter med att studera regionala mönster, vilket är syftet i artikel 3. 150 näringsgrenar återstod efter detta urval. Av samma anledning undantogs näringsgrenar som inte hade minst 10 företagare under något av åren över tidsperioden 1993–2006²⁶. Det fjärde kriteriet var, att näringsgrenar som enbart hade anställda i offentlig sektor under hela den studerade tidsperioden skulle tas bort, eftersom de varken hade konkurrensutsatts eller privatiserats. Det innebar att ytterligare 31 näringsgrenar togs bort. Vid en femte avgränsningen togs även de näringsgrenar bort där andelen sysselsatta i offentlig sektor var mindre än 30 procent, då näringsgrenarna ansågs vara alltför lite involverade i den offentliga sektorns omvandling och mer påverkade av den privata sektorns villkor. Studien omfattade i det inledande skedet 21 näringsgrenar (enligt SNI92). Ytterligare tre (3) näringsgrenar tillhörande tillverknings- och förlagsindustrin togs i ett senare skede bort. De tycktes i grunden mer påverkade av industrins omvandling i spåren av globaliseringen, den offentliga sektorns omvandling föreföll vara mindre betydelsefull i de tre näringsgrenarna.

Sammanfattningsvis utgörs avhandlingen av näringsgrenar som år 1993 karaktäriseras av att minst 30 procent av de sysselsatta är verksamma inom offentlig sektor och att verksamheterna har varit påverkade av den offentliga sektorns omvandling. Med hänsyn till kommande statistiska beräkningar har näringsgrenarna också avgränsats utifrån att det totala antalet sysselsatta inte ska understiga 500 individer i den offentliga sektorn. Det ska också finnas minst tio företagare under något av de studerade åren.

För varje delstudie övervägdes ytterligare avgränsningar. I Artikel 1 ingår endast näringsgrenar kopplade till kommun- och landstingsverksamheter, vilket resulterade i 13 näringsgrenar. Syftet i Artikel 2 var att studera kvinnodominerade näringsgrenar med kriteriet att 60 procent av de offentligt sysselsatta i näringsgrenen år 1993 skulle vara kvinnor, vilket resulterade i 16 näringsgrenar. I Artikel 3 var fortfarande syftet att studera dessa 16 kvinnodominerade näringsgrenar men nu utifrån ett regionalt perspektiv. För att möjliggöra en undersökning på regional nivå inkluderades endast näringsgrenar med minst 20 småföretagare i varje region under något av de studerade åren. Det innebar att 3 näringsgrenar återstod att studera. I artikel 4 studerades enbart näringsgrenar tillhörande barnomsorgsverksamheter. För

²⁶ Studien var planerad att omfatta tidsperioden 1993–2006, men utökades senare till att även omfatta åren 2007–2008, samt 2009–2010, när databasen uppdaterades i dessa årgångar.

att få ett tillräckligt stort antal män med i populationen slogs de två näringsgrenarna slogs ihop till en. Tabell 3-1 visar de ingående näringsgrenarna på en femsiffrig näringsgrensnivå.

3.3.4 Omklassificering av näringsgrensindelning åren 2002 och 2007

År²⁷ 2002 sker en omklassificering av näringsgrensindelningen i Sverige, SNI2002, vilket på olika vis påverkar de utvalda näringsgrenarna. Revideringen innebär ett tidsseriebrott i studien för år 2002. Det gäller framförallt de näringsgrenar med verksamheter inom hälso- och sjukvård samt omsorg, där undergrupper skiljdes åt alternativt fördes samman i nya konstellationer (SCB, 2003). För att kunna följa utvecklingen av företagandet över hela perioden 1993–2008²⁸ där utgångspunkten var kodsyste­met SNI92, var det nödvändigt, att med noggrannhet och med minsta möjliga skillnader kunna bevara de ursprungliga näringsgrenarna under hela perioden. År 2007 omklassificerades återigen näringsgrensindelningssystemet, SNI07. Vid detta tidsseriebrott innehåller datamaterialet en variabel för näringsgrenstillhörighet enligt det föregående systemet SNI2002. Variabeln har använts för åren 2007–2010.

De flesta näringsgrenar berördes inte i någon större omfattning av omklassificeringen år 2002 och har därför hållits intakta, en del förändringar har emellertid skett. Indelningen av vård- och omsorgssektorns näringsgrenar har undergått störst förändringar. Inom vårdsektorn, där tre av näringsgrenar återfinns, genomfördes år 2002 en uppdelning i fler kategorier näringsgrenar. Omklassificeringen innebar att näringsgrenarna *Öppen hälso- och sjukvård* samt *Annan hälso- och sjukvård* klassificerades om till fler koder. *Öppen hälso- och sjukvård* delades upp efter verksamhet på och utanför sjukhus. Vidare fördes icke läkarledda verksamheter över till näringsgrenen *Annan hälso- och sjukvård*, exempelvis distriktssköterskemottagningar, företagshälsovård, barn- och mödravårdscentraler, skolhälsovård samt läkarlaboratorier. Ett antal läkarledda verksamheter i näringsgrenen *Annan hälso- och sjukvård*, klassificerades i sin tur in under *Öppen hälso- och sjukvård*, bland annat syncentraler och vaccinationsmottagningar (SCB, 2002, 2005). De här förändringarna skulle kunna vara en anledning till att slå samman de två näringsgrenarna från år 1992 till en näringsgren och att hålla ihop dem under hela den longitudinella studien. Mitt val blev dock att studera dem var för sig. I första hand beroende på att näringsgrenarna visade sig variera så pass markant avseende företagande, könsfördelning och privatisering, vilket vid en hopslagning skulle ha osynliggjort näringsgrenarnas karaktäristika. Jag väljer att hålla isär näringsgrenarna, eftersom de redovisas var för sig även i statistiska rapporter från exempelvis SCB och Nutek, numera Tillväxtverket. Det blir sålunda enklare att referera och göra jämförelser med tidigare rapporter.

Inom omsorgssektorn har tre separata näringsgrenar från SNI92, *Särskild omsorg för psykiskt utvecklingsstörda*, *Vård och behandling i hem för vård och boende* samt *Drift av*

²⁷ Texten under denna rubrik har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 46-47).

²⁸ I Artikel 4 fram till 2010.

inackorderingshem, omklassificerats till fyra nya näringsgrenar. Några verksamheter har flyttats om, bland annat har verksamheten för funktionshindrade samt barn och ungdom delats upp. Vidare har behandlingshem och andra typer av boenden indelats efter gruppstillhörighet. För att kunna göra jämförelser över hela den studerade tidsperioden var det därför nödvändigt att slå ihop de ursprungliga tre näringsgrenarna till en, i studien kallad *Vård och omsorg i boende, inte äldre*. Näringsgrenarna inom *Individ- och familjeomsorg* respektive *Äldre- och handikappomsorg* har vid omklassificeringen delats upp i olika kategorier, men i studien behålls de i sin ursprungsform. I Appendix visas de förändringar som vidtagits med anledning av omklassificeringen enligt näringsgrensindelningen SNI02, år 2002.

3.3.5 Ingående näringsgrenar i studierna

I de fyra studierna ingår totalt 17 näringsgrenar. Näringsgrenarna är här relaterade till fyra områden – Omsorg, Utbildning, Vård och Övrigt. De ingående artiklarnas syfte har avgjort vilka näringsgrenar som varit relevanta att studera, vilket presenteras nedan (Tabell 3-1).

Tabell 3-1 Delstudiernas näringsgrenar

Artikel	Omsorgsrelaterade	Artikel	Vårdrelaterade
1,2,4	Annan barnomsorg	1,2,3	Annan hälso- och sjukvård
1,2,4	Barnomsorg i förskola	1,2	Sluten sjukvård
1,2	Individ och familjeomsorg	1,2,3	Tandvård
1,2	Vård och omsorg i boende, inte äldre	1,2	Öppen hälso- och sjukvård
1,2	Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre		
1,2	Äldre- och handikappomsorg	Artikel	Övriga
Artikel	Utbildningsrelaterade	2	Arbetsförmedling och rekrytering
1,2	Grundskoleutbildning	2	Industri- och institutionstvätt
1,2	Gymnasial yrkesutbildning	2,3	Lokalvård
1	Studieförberedande gymnasial utbildning	2	Medicinsk forskning och utveckling

3.3.6 Indelning av regionala grupper

Indelningen av de regionala grupper som studerades i Artikel 3 grundades på Tillväxtverkets (2012) klassificering i funktionella analysregioner. I klassificeringen har omfattningen av och trender för pendling mellan kommuner inom regioner analyserats. Vidare har aspekter som investeringar, strukturella förändringar och politiska beslut i regionen tagits med i beräkningen. Klassificeringen innefattar 72 olika funktionella regioner (ibid. 2012). De har i sin tur klassificerats i 5 grupper med liknande produktionsförhållanden – andel vuxna 20–64 år, andel i befolkningen som har en högskoleutbildning, möjlighet till arbete inom pendlingsavstånd på högst 45 minuter, antalet företagare per invånare och andel innevånare som bor i samhällen med mer än 5000 invånare (Tillväxtverket, 2011b).

De 5 regionala grupperna är – storstadsregioner, större region-centra, mindre regioncentra, små regioner med övervägande sysselsättning i privat sektor och små regioner med övervägande sysselsättning i offentlig sektor. Produktionsförutsättningarna är som starkast i storstadsregionerna och därefter kommer regionerna i fallande ordning. I kommuner

klassificerade som större region-centra finns möjlighet till studier vid universitet eller högskola inom pendlingsavstånd. Storstadsregionerna innefattar Stockholm, Göteborg och Malmö (Tillväxtverket, 2011b, 2012).

I Artikel 3 kategoriserades de regionala grupperna in i två nya regionala grupper i enlighet med Forsbergs (1997) klassificering av regionala genus-kontrakt i Sverige. En jämförelse gjordes mellan modernistiska och icke-modernistiska genuskontrakt. I den modernistiska gruppen ingick Stockholm, Göteborg, Malmö och kommuner klassificerade som större regioncentra. I den icke-modernistiska gruppen ingick kommuner klassificerade som mindre regioncentra och små regioner med övervägande sysselsättning i privat respektive offentlig sektor. Kategoriseringen relaterades till hypoteser, vilka avsåg att pröva styrkan i kvinnors utmaning av den manliga normen i företagandet i respektive typ av regionalt genus-kontrakt.

3.4 Mitt bidrag till artiklarna

Artikel 1

Sköld, B. (accepted with minor revisions), SMEs in Public markets: intentions, structures and outcomes. *Scandinavian Journal of Public Administration*

Artikel 1 bygger på ett paper med mig som ensam författare. Datainsamling, teoretisk diskussion och analys av resultat har genomförts självständigt. Datainsamlingen genomfördes till viss del tidigare i samband med min licentiatuppsats och presenterades i Lund vid den nationella ämneskonferensen FEKIS, 2013. Därefter gjordes ändringar i manuskriptet, varefter det sändes till en tidskrift. På grund av för liten anknytning till genusperspektivet refuserades artikeln. Relevant feedback erhöles dock, manuskriptet utvecklades ytterligare och sändes till en ny tidskrift. Manuskriptets status är, "accepted with minor reviews" för tidskriften *Scandinavian Journal of Public Administration*.

Artikel 2

Sköld, B. & Tillmar, M. (2015), Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries, *International Journal of Gender & Entrepreneurship*, 7(1), 2-26.

Artikel 2 bygger på datainsamling från min licentiatuppsats (Sköld, 2013). Den teoretiska utgångspunkten initierades av min medförfattare. Arbetet med artikeln startade med att jag gjorde ett första utkast avseende inledning, teoretiska utgångspunkter, metod och resultat. Min medförfattare tog därefter vid med avsnittet för diskussion och konklusion. Vårt paper presenterades av mig på HELIX International Conference i Linköping, 2013. Därefter gjordes gemensamt ändringar och manuskriptet sändes till tidskriften *International Journal of Gender & Entrepreneurship*.

Den första granskningen resulterade i mindre ändringar i manuset, vilka fördelades mellan oss. Nästa granskning, utförd av en ny granskare, resulterade i ytterligare ändringar. Även vid detta tillfälle delade vi upp manuset och åtgärdade olika punkter. Min medförfattare

omarbetade mer ingående avsnittet för introduktion och forskningsfrågor och därmed accepterades vår artikel.

Artikel 3

Sköld, B. (forthcoming), Women small-business owners challenge regional gender-contracts? in M. Elg, P. Ellström, M. Klofsten & M. Tillmar (eds), *Sustainable Development in Organizations*, HELIX VINN Excellence Centre, Cheltenham UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.

Ett bokkapitel med mig som ensamförfattare – Ett paper presenterades hösten 2014 vid en workshop för HELIX-boken *Sustainable Development in Organizations*. Vid workshopen erhöles feedback från två läsare och jag gjorde därefter ändringar i manuskriptet. I en ny granskningsprocess av en annan läsare begärdes nya mindre ändringar. Slutligen lämnades manuskriptet till ytterligare en läsare, som accepterade bokkapitlet för publicering. Boken kommer att ges ut under år 2015.

Artikel 4

Sköld, B. & Klinthäll, M. (submitted for journal publication), *Childcare entrepreneurship in Women's 'own rooms'*.

Studien som ligger till grund för artikeln inleddes när jag genomförde en mindre deskriptiv kvantitativ studie samt en multipel regressions-analys för ett enskilt år, 2008. Detta paper presenterade jag vid konferensen *Gender, Work and Organization* i England, 2014. Problemformulering, teoretisk diskussion och resultat från förstudien blev grunden för de val som gjordes inför Artikel 4. Min medförfattare och jag förde här en diskussion om hur den longitudinella designen skulle läggas upp, där min medförfattare föreslog en överlevnadsanalys. Mitt huvudsakliga bidrag till artikeln var teoretiskt och min medförfattare bidrog med metodologi och statistisk modellering.

Mitt bidrag i manuskriptet är grunden till introduktion, teori, bakgrund och delar av metoden. Min medförfattare bearbetade hypoteser, skrev metodavsnitt avseende överlevnadsanalys och efterföljande resultatredovisning. Avsnittet för konklusioner bearbetade vi tillsammans allteftersom analysen förfinades och växte fram. Min del av det empiriska arbetet förutom den inledande förstudien innebar förberedelser och kodning av det longitudinella datamaterialet inför överlevnadsanalysen. Min medförfattare genomförde överlevnadsanalysen. Vi var dock båda delaktiga i de val som var nödvändiga att göra avseende exempelvis variabler. Min medförfattares tidigare erfarenhet och kunskap har dock i de flesta fall varit ledande för besluten.

3.5 Metoddiskussion

Mönstret av företagandet studeras både på aggregerad och på detaljerad näringsgrensnivå. Metodvalet visar sig vara nödvändigt för att synliggöra genus och andra strukturella villkor. Slutsatser på en aggregerad nivå skiljer sig märkbart från slutsatser på den detaljerade näringsgrensnivån. Genusstrukturer och andra strukturella villkor blir synliga först vid en

jämförelse mellan näringsgrenarna. Det blir då möjligt att analysera variationer av segregering och hierarkisering, genom att jämföra kvinnors andelar av företagandet med mäns andelar, samt med kvinnors andel av sysselsatta. Näringsgrenarna kategoriseras utifrån teoretiskt grundade hypoteser, vilket skapar en validitet i de begrepp som mäts.

Den longitudinella ansatsen gör det möjligt att studera förändringen över tid i företagandet. Att studera förändringen av kvinnors och mäns företagande över tid i näringsgrenarna och regionerna ger en möjlighet att analysera genusordning samt andra strukturella villkor och deras stabilitet över tid (Sundin, 2006a; Hirdman, 2001). Den långa tidsperioden gör det möjligt att fånga beständigheten i strukturerna (Giddens, 1979) och därmed ge en reliabilitet för studiens slutsatser.

Det företagandet som studeras definieras utifrån ägandet, vilket sett ur ett genusperspektiv kan ge brister i data. I Artikel 2, 3 och 4 görs jämförelser mellan kvinnors och mäns företagande. I vissa fall kan det förekomma att företag registreras på respektives make eller maka, trots att det i själva verket är den andre som driver företaget. Detta²⁹ kan inte uteslutas även i den här avhandlingens företagarpopulationer, vilket kan innebära en skevhet i kvinnors och mäns andelar. Det vanligaste bias är att företaget skrivs över på hustrun av exempelvis skattetekniska skäl och att männen driver verksamheten (Tillväxtverket, 2010). I den här avhandlingen, som fokuserar på kvinnodominerade näringsgrenar, skulle förhållandet lika gärna kunna vara det omvända, att maken står som ägare medan maken driver verksamheten. Ett av kriterierna i definitionen av företagare i data är att företagaren är sysselsatt i företaget. Detta behöver dock inte innebära att de är majoritetsägare, utan det kan vara maken som är det utan att vara sysselsatt i företaget. Detta innebär att maken inte kommer med i statistiken. Det bör påpekas att systematik i denna eventuella felkälla skulle snedvrída resultaten, men att det inte finns skäl att anta att omfattningen av detta problem skulle påverka slutsatserna. Det är tyvärr inte möjligt att erhålla data för ägarandelar, även om det ur ett genusperspektiv skulle vara relevant information.

Delstudierna är samtliga totalundersökningar av företagarpopulationen i de näringsgrenar som uppfyller urvalskriterierna. Det gör det möjligt för andra forskare som har tillgång till databasen att upprepa den empiriska forskningen och komma fram till samma resultat. Det finns en reliabilitet i det som mäts.

Likheten mellan de studerade näringsgrenarna är att de alla är påverkade av den offentliga sektorns konkurrensutsättning. Artiklarna 2, 3 och 4 avser kvinnodominerade näringsgrenar i förhållande till andelen sysselsatta. De kvinnodominerade näringsgrenarna är relevanta att studera för att kunna förstå hur kvinnors företagande har utvecklats och hur denna utveckling relaterar till både teoretiska och politiska förväntningar. Forskare inom historia och

²⁹ Texten i stycket har tidigare publicerats i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 48)

företagsekonomi har pekat på att kvinnor och män startar företag i näringsgrenar de har tidigare erfarenhet från (Carlsson, 1968; Shane, 2000; Sundin & Törnquist, 2006).

Ytterligare en aspekt att diskutera avseende data är validiteten på den detaljerade 5-siffriga näringsgrensindelingsnivån. En företagares koppling till en SNI-kod har sin grund i den huvudsakliga sysselsättning som företagaren själv anger, vilket kan detta innebära ett mätfel. Den huvudsakliga sysselsättningen kan ha ändrats över tid utan att företagaren korrigerat i sina deklARATIONER till myndigheter, vilket skulle kunna innebära att validiteten blir högre om undersökningen görs på en mer aggregerad nivå. I förhållande till de mansdominerade näringsgrenarna är dock de kvinnodominerade näringsgrenarna redan indelade efter en relativt aggregerad indelningsnivå även på den 5-siffriga näringsgrensindelningen, vilket diskuteras tidigare som en gender-bias (se 1.3.1). Här finns många olika verksamheter och yrken inom varje näringsgren i tjänstesektorn, vilket inte är fallet i exempelvis den mansdominerade tillverkningssektorn. Longitudinella rapporter och studier över kvinnors företagande genomförs på en detaljerad näringsgrensnivå även av statliga myndigheter, såsom SCB och Nutek (SCB, 2006; Nutek, 2007, 2008b). Det är således en vedertagen metod för undersökningar av företagande inom de kvinnodominerade näringsgrenarna.

Tillgången till databasen erbjuder en unik möjlighet att bedriva longitudinella analyser över företagandet i Sverige från år 1990 och framåt. I och med att databasen innehåller samtliga medborgare över 16 år kan totalpopulationer studeras. Innehållet i variablerna är utförligt beskrivna av SCB och när tveksamheter uppstått har det varit möjligt att diskutera detta med tjänstemän inom kompetensrådet. Det är av största vikt att som forskare vara insatt i vad de olika variablerna består av, hur de har konstruerats och samlats in. Avhandlingens resultat bygger på insamling av sekundärdata, vilket kan medföra bias utanför forskares kontroll. Den primära insamlingen av data som SCB genomför är baserad på myndigheters register och individers deklARATIONSUPPLYSNINGAR. Detta förutsätter en kontinuerlig och korrekt uppdatering av uppgifter. Ovan har jag diskuterat de problem som upptäckts under forskningens framåtskridande och vad det kan få för betydelse för resultaten. De problem som beskrivits ovan är kopplade till avhandlingens syfte, men kan även vara relevanta för andra typer av forskningssyften. Jag har i metodavsnittet beskrivit och diskuterat hur jag genomfört mina val av avgränsningar, kodning av variabler och operationaliseringar av begrepp, vilket ger andra forskare möjlighet att genomföra samma eller liknande operationer. Beständigheten och den fortlöpande uppdateringen av databasen genom den statliga myndigheten SCB, ger möjlighet till replikering eller fortsatta forskning i ämnet.

4 Presentation av näringsgrenar

I följande kapitel³⁰ presenteras studiens 17 ingående näringsgrenar och deras karaktäristika. Beskrivningarna omfattar de verksamheter och yrkeskategorier som ingår i näringsgrenen och vilka eventuella förändringar, reformer eller lagändringar som genomförts under tidsperioden 1993–2008. Här beskrivs också strukturen i näringsgrenarna avseende konkurrens, stordrift- eller smådriftskaraktär samt vilka regler och lagar som styr deras verksamheter.

Beskrivningarna av näringsgrenarna är indelade i grupperna *Omsorg*, *Utbildning*, *Vård* och *Övrigt*. I gruppen *Omsorg* ingår; *Annan barnomsorg*, *Barnomsorg i förskola*, *Individ- och familjeomsorg*, *Vård och omsorg i boenden, ej äldre*, *Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre* samt *Äldre- och handikappomsorg*. I gruppen *Utbildning* ingår; *Grundskoleutbildning*, *Gymnasial yrkesutbildning* samt *Studieförberedande gymnasieutbildning*. Vidare ingår i gruppen *Vård*; *Annan hälso- och sjukvård*, *Sluten sjukvård*, *Öppen hälso- och sjukvård* samt *Tandvård*. Slutligen är det gruppen *Övrigt* som innefattar *Lokalvård*, *Industri- och institutionsvävt*, *Medicinsk forskning och utveckling* samt *Arbetsförmedling och rekrytering*.

I slutet av kapitlet kategoriseras näringsgrenarna utifrån de strukturella villkor som de förväntade resultaten avser. Följande kapitelns litteraturstudie av näringsgrenarna samt egen beräknad statistik (tabell 4-2), ligger till grund för kategoriseringen. I tabell 4-1, framgår resultatet av den kategoriseringen.

4.1 Näringsgrenar tillhörande gruppen Omsorg

I studien finns sex näringsgrenar som tillhör gruppen *Omsorg*. De olika näringsgrenarna berör omsorg om människor – från barn, ungdom, vuxna till äldre. Den här gruppen är den mest kvinnodominerade.

4.1.1 Barnomsorg

Två av näringsgrenarna avser barnomsorg, *Barnomsorg i förskola* samt *Annan barnomsorg*. Andelen kvinnor sysselsatta i de här näringsgrenarna uppgår till 90–95 procent. *Barnomsorg i förskola* avser förskoleverksamhet, daghem och skoldaghem. *Annan barnomsorg* innefattar exempelvis fritidshem, skolbarnomsorg, familjedaghem samt öppna sociala insatser för barn och ungdom.

Familjedaghemmen tillhör näringsgrenen *Annan barnomsorg* och har subventionerats av det offentliga sedan mitten av 1940-talet. För att statsbidrag skulle utgå till verksamheten krävde staten vid slutet av 1960-talet att dagmammorna skulle godkännas av kommunerna. Bidraget

³⁰ Hela kapitlet är ett utdrag ur min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 51-63)

var lägre än för daghemmen och upphörde för båda tillsynsformerna år 1994 (Karlsson, M. 2004). Under 1970- och 1980-talen skedde en kraftig utbyggnad av barnomsorgen. I början av 1970-talet var närmare 50 procent av de inskrivna barnen placerade i familjedaghem.

Daghemmen, som tillhör näringsgrenen, *Barnomsorg i förskola* blev den mest prioriterade formen i utbyggnaden och familjedaghemmen minskade i omfattning (Karlsson, M. 2004) – från 128 000 inskrivna barn år 1994 till 29 000 år 2005 (SKL, 2006). Vid högkonjunkturen i Sverige under andra hälften av 1980-talet var efterfrågan stor på daghemsplatser och det blev vanligt att starta föräldrakooperativ. De kooperativ som godkändes av Skolverket fick samma tillgång till offentliga subventioner som de kommunala daghemmen. Vinstdrivande daghem godkändes först i början av år 1992 och då med samma ekonomiska villkor som de kommunala (SOU 2001:52).

År 2006 fick enskilda alternativ fri etableringsrätt. De måste i mån av plats vara öppna för alla barn. Kommunerna har enligt Skollagen ansvar för kontrollen av förskolornas verksamhet, samt att det finns en plats till alla berättigade barn (Hanspers & Mörk, 2011). Det är fortfarande vanligt med kooperativ alternativt ideella föreningar som associationsform. Ansvariga för sådana verksamheter klassificeras inte som företagare i SCB statistikdatabas RAMS. Av den anledning finns dessa enskilda alternativ inte med i den statistik som presenteras i den här studien av företagare. Statistik (LISA-databas) visar dock att andelen sysselsatta inom de enskilda alternativen i den här näringsgrenen, år 2006, fördelade sig över 45 procent i kooperativ, 10 procent i ideella föreningar, 22 procent i aktiebolagsdrivna företag utan koncerntillhörighet och 16 procent i aktiebolagsdrivna företag med koncerntillhörighet. Inom näringsgrenen *Barnomsorg i förskola* finns tre större aktörer på marknaden (Hartman, 2011).

Fritidshem och skolbarnomsorg utgör en stor del av näringsgrenen *Annan barnomsorg*. Under 1990-talet tredubblades inskrivna barn på fritidshemmen (SOU 2001:52). När en läroplan kom för förskolan, år 1998, integrerades fritidshemmen mer i skolans verksamhet och fritidspedagogerna arbetar med barnen även under skoltid (SOU 2001:52). Under 1990-talet då det var ekonomiska kristider gjorde kommunerna stora nedskärningar på personal inom barnomsorgen (SOU 1997:157). Inom daghem och förskolor sjönk personaltätheten från cirka 4 barn per årsarbetare 1991 till cirka 5,5 år 1999 (Svenska kommunförbundet, 2000). Ett antal nationella reformer för barnomsorgen infördes, såsom barnomsorgsgaranti år 1995, maxtaxa år 2002, och allmän förskola för 4–5 åringar år 2003. Det innebar att kommunerna behövde rationalisera sina verksamheter och det gjordes ytterligare nedskärningar på personal (Svenska Kommunförbundet, 2004).

Konkurrensutsättningen inom förskolan har genomförts genom kundval, det vill säga barnens föräldrar gör ett aktivt val och den enskilda förskolan erhåller bidrag för antalet barn som den tar emot. I början av 2000-talet var exempelvis 7 procent av fritidshemsbarnen och 5 procent av familjedaghemsbarnen inskrivna på enskilda verksamheter (SOU 2001:52). Andelen inskrivna barn i enskilda daghem var år 2003, 17 procent (Svenska Kommunförbundet, 2004).

4.1.2 Vård och omsorg i olika boendeformer

Under den här rubriken presenteras de två näringsgrenarna *Vård och omsorg i boende – ej äldre* samt *Vård och omsorg i särskilda boendeformer för äldre*.

I näringsgrenen *Vård och omsorg i boende – ej äldre*, ingår verksamheter såsom exempelvis gruppboende, bostäder och vårdhem för funktionshindrade, behandlingshem och vårdhem för missbrukare samt behandlingshem för barn och ungdom. Socialtjänstlagen (1980, 2001) reglerar samtliga verksamheter. Enligt *Socialtjänstlagen* (1980, 2001) samt *lagen om vård av missbrukare i vissa fall* (LVM, 1988) har kommunen ansvar för långsiktig behandling och rehabilitering av missbrukare. Institutionsvården har varit den mest centrala vid behandlingar och kommunerna fick fram till mitten av 1990-talet statsbidrag utifrån omfattningen av institutionsanvändningen. Missbruksvården karaktäriseras av att inte ha en specifik profession som ger legitimitet och har kontroll över verksamheten, vilket är fallet inom sjukvården (SOU 2000:38). Missbruksvården har under hela 1900-talet utförts av många enskilda alternativ och inte bestått av en offentlig vårdproducent (Stenius, 1999). Antalet institutioner inom både frivillig- och tvångsvården ökade under början av 1990-talet, men avtog därefter i antal under den senare delen. Avseende hem för vård och boende (HVB), så ökade dock de privata företagen med 70 procent under 1990-talet, medan de kommunalt och landstingsdrivna institutionerna minskade med cirka 20 procent och de stiftelsesdrivna halverades. Behandlingsformerna har under samma period också förändrats i och med att den öppna vården har ökat i förhållande till den slutna vården (SOU 2000:38).

Framförallt är det HVB-placeringar för barn och ungdomar som har ökat i privata alternativ under 1990-talet. Socialtjänstlagen (1980, 2001) och *lagen med särskilda bestämmelser för vård av unga* (LVU, 1990) reglerar den sociala barnvården, exempelvis tvångsomhändertagande av socialt utsatta barn. Kommunerna har det övergripande ansvaret för barn och ungdomars livssituationer och uppväxtvillkor (SOU 2000:38). Socialtjänstlagen (1980, 2001) reglerar även handikappomsorgen och i början av 1990-talet genomfördes en handikappreform. Denna lag kompletteras med *lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (LSS, 1993) samt *lagen om assistansersättning* (LASS, 1993) för funktionshindrade med omfattande och varaktigt stödbehov. Handikappreformen betonar demokrati och jämlikhet, genom att förstärka de funktionshindrades inflytande och rättigheter avseende deras livssituation, samt avseende den service och stöd som tillhandahålls (SOU 2000:38). Enligt LSS (från Socialtjänstlagen 2001) ska kommunerna erbjuda hälso- och sjukvård i de särskilda boendeformerna för funktionshindrade (SOU 2004:103).

Den andra näringsgrenen *Vård och omsorg i särskilda boendeformer för äldre* är även den en näringsgren för institutionsboenden. Näringsgrenen avser verksamheterna gruppboenden, servicehus och vårdhem för äldre personer. Även äldreomsorgen regleras av Socialtjänstlagen (1980, 2001). År 1992 kom Ädelreformen som innebar att kommunerna från landstingen tog över delar av ansvaret för hälso- och sjukvården för äldre, framförallt särskilda boenden som sjukhem och långtidsboende (SKL, 2011). Det innebar en stor omflyttning när 31 000 sjukhemsplatser flyttades över till kommunerna år 1992 (SOU 2000:38). Syftet med ädelreformen var att så mycket som möjligt av vården skulle ske i hemmet. Det gjordes också en satsning på de kommunala äldrebostäder som redan fanns, samt en utbyggnad. De äldre

som efter reformen antogs till ”särskilda boenden” hade oftast ett större behov av hjälp än tidigare. Demografiskt kommer andelen av Sveriges befolkning som är äldre än 65 år att bli allt större. Trots det har antalet platser i särskilda boenden minskat under 2000-talet och fler har istället erhållit hemtjänst alternativt anhörigstöd. År 1998 togs beslut om nationella mål för äldreomsorgens politik som ska reglera de äldres vardag och år 2003 togs, i och med införandet av äldreskyddsombud, beslut om en skärpt tillsyn av äldreomsorgen (SKL,2011).

Konkurrensutsättningen av äldreomsorgen inleddes i början av 1990-talet och i den här näringsgrenen blev upphandling via entreprenad det vanligaste sättet. Avtalen gick till den aktör som hade det lägsta priset (SKL, 2011). *Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre* domineras av stora företag på marknaden, framförallt av två stora aktörer som tillsammans innehar halva den privata marknaden (Tillmar, 2009; Szebely, 2011).

4.1.3 Öppna sociala vård och omsorgsinsatser

Näringsgrenarna under den här rubriken är *Äldre- och handikappomsorg* samt *Individ- och familjeomsorg*. De består av verksamheter som dagcenter, hemvård, hemtjänst, habilitering och personlig assistans och regleras av Socialtjänstlagen (1980, 2001). Ädelreformen som kom år 1992 påverkade även hemsjukvård och hemtjänst då ansvaret för vården av de äldre flyttades över från landstingen till kommunerna. Syftet var som nämnt ovan att äldre i större omfattning skulle få hemsjukvård och hemtjänst. Undantaget var läkarvård, som landstinget fortfarande var huvudman för. Under 2000-talet minskade antalet äldre i särskilda boenden, samtidigt som ett större antal erhöll hemtjänst alternativt anhörigstöd (SKL,2011).

Som nämnts ovan är det Socialtjänstlagen (1980, 2001) som reglerar handikappomsorgen och i början av 1990-talet genomfördes en handikappreform. Lagen kompletteras med *lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (LSS, 1993) samt *lagen om assistansersättning* (LASS, 1993) för funktionshindrade med mer omfattande stödbehov. En större satsning gjordes på handikappområdet under 2000-talet. Szebehely (2011) pekar på att de kommunala och statliga stöden ökade med 66 procent under tidsperioden, framförallt ökade hemtjänst och personlig assistans. Landstingen har ansvar för råd och stöd. Staten har ansvar för bidrag till assistansen och för beslut om assistansstöd. Kommunerna har ansvar för den personliga assistansen och att utföra stöd när den funktionshindrade inte väljer någon enskild utförare. Den funktionshindrade anställer själv sin egen personliga assistent, alternativt anlitar en anordnare för detta (SOU 2008:77).

I hemtjänsten förekommer en hel del stora företag och koncerner som tagit över boenden genom upphandlingar. De har en så dominerande ställning att marknaden kan liknas vid ett oligopol (Sundin & Tillmar 2010b). Det finns stora företag även inom assistansverksamheten där två bolag innehar 40 procent av den privata marknaden. Under 2000-talet kan en ökning av de privata alternativen främst ses inom handikapptjänsterna. (Szebehely, 2011).

Individ- och familjeomsorg är den andra av näringsgrenarna som har sin grund i öppenvård. Verksamheter som innefattas är bland annat dagvård för missbrukare, familjerådgivning, arbetsträning för vuxna, brottsofferjour samt socialhjälp. Även för den här näringsgrenen reglerar Socialtjänstlagen villkoren (1980, 2001). Enskilda alternativ blev vanligt under 1980-

och 1990-talen, vilket för studiens del innebär att det redan fanns ett relativt stort antal företagare i näringsgrenen. En omprioritering från heldygnsvård, som klassificeras under näringsgrenen *Vård och omsorg i boende, inte äldre*, till öppenvård i näringsgrenen *Individ- och familjeomsorg* har skett under 1990-talet (SOU 2000:38). Wiklund (2011), som har studerat antalet anställda och vårdplaceringar, menar att det finns en viss trend att privata alternativ ökat i öppenvården under 2000-talet.

4.2 Näringsgrenar tillhörande gruppen Utbildning

Inom gruppen utbildning återfinns tre av studiens näringsgrenar, *Grundskoleutbildning*, *Studieförberedande gymnasieutbildning* samt *Gymnasial yrkesutbildning*. Näringsgrenen *Grundskoleutbildning* i den offentliga sektorn är mer kvinnodominerad, 75 procent, vad gäller sysselsättning än vad som är fallet för *Gymnasial yrkesutbildning*, 61 procent. Den förstnämnda näringsgrenen innefattar förutom grundskoleutbildning även särskoleundervisning på grundskolenivå, efter år 2002 tillkom förskoleklasser. Grundskolan kom under år 1991 att kommunaliseras, det vill säga staten flyttade över ansvaret till kommunerna (Skolverket, 2005). År 1998 när 6-årsverksamheten flyttades över från daghemmen infördes förskoleklasser i grundskolan. Läroplanen för grundskolan från år 1994 avser grundskola, förskoleklasser och fritidshem (Svenska Kommunförbundet, 2004). I näringsgrenen *Gymnasial yrkesutbildning* ingår utbildningar som exempelvis, frisör-, målar-, skogsvård-, dans- och byggnadsutbildning. Gymnasiereformen år 1991 innebar, att gymnasieskolans yrkesinriktade 2-åriga program blev 3-åriga för att därmed kunna ge allmän behörighet till högskolan. Teoretiska ämnen lades till under det tredje året (LU, 2011).

I början av 1990-talet kom friskolereformen (1992), vilken innebar att friskolor fick etablera sig på grundskole- och gymnasienivå. En skolpeng som följer eleven infördes, vilket syftade till att eleverna fritt skulle kunna välja skola inom hemkommunen, det vill säga ett kundval (Vlachos, 2011). Friskolor är fria från den nationella läroplanen, men de måste leva upp till de kunskapsmål som anges i nationella dokument. De ska vara tillgängliga för alla skolbarn och vara avgiftsfria för undervisning och måltider. Friskolorna kan söka tillstånd hos Skolverket och godkännas efter uttalanden av de lokala kommunerna. Bidrag till friskolorna utgår därefter på samma grunder som för de kommunala skolorna (Skolverket, 2005). Friskolorna har ökat i antal under perioden 1995–2005, från cirka 200 till närmare 600. År 2006 var 7,6 procent av eleverna inskrivna i friskolor (SKL, 2006). Ansökningar om att få starta friskola ökade under 1990-talet men sjönk under 2000-talet. Skolverket (2005) anger att en orsak kan vara en mer omfattande kravspecifikation på lärarnas kompetens och de lokaler verksamheten bedrivs i.

När friskolereformen kom var det vanligt att friskolorna hade en specifik pedagogisk eller konfessionell inriktning. Det har dock förändrats under 2000-talet till mer allmänna inriktningar. En förhoppning med friskolereformen var att den skulle leda till att fler skolor drevs genom föräldrakooperativ och till viss del har det infriats, men på senare tid har aktiebolag och stora koncernskolor ökat sin etablering.

Tio stora koncerner driver cirka en tredjedel av friskolorna på grundskolenivå och på gymnasienivå är deras andel ännu större (Vlachos, 2011). Av de anställda i grundskolans

friskolor år 2004 sysselsatte kooperativa/ekonomiska föreningarna 50 procent, ideella föreningar 32 procent och aktiebolagen 13 procent (egen beräkning: LISA, SCB).

Friskolereformen år 1992 innebar även att vinstdrivande enskilda alternativ fick etablera sig inom gymnasieskolan, tidigare hade enbart icke-vinstdrivande alternativ godkänts. Konkurrensutsättningen inom gymnasiet sker också genom kundval. Eleverna har rätt att välja skola var som helst i landet och en skolpeng följer med dem (Losman & Löving, 1992).

Det finns större möjligheter att erbjuda gymnasieutbildningar med specialiserad inriktning än vad som är fallet i grundskolan, då den förra inte är lika reglerad av skollagen. Vlachos (2011) menar att detta kan vara en anledning till att de gymnasiala enskilda alternativen har ökat mer under 2000-talet, än vad som skett på grundskolenivå. Skollagen 1985 och Gymnasieförordningen från år 1992 reglerar hur tillstånd till att bedriva gymnasieutbildning ska ges. Kraven är att det bedöms finnas ett tydligt behov av utbildningen samt att det finns yrkeskompetens och ekonomiska förutsättningar hos anordnaren. Statsbidrag utgår i samma omfattning som för en offentligt driven utbildning. Tidigare forskning visar att företagandet inom *Gymnasial yrkesutbildning* och *Studieförberedande gymnasieutbildning* domineras av företag i aktiebolagsform. I tätorterna finns stora skolkoncerner etablerade. Konkurrensen är hög mellan gymnasieskolorna, då elever i gymnasieåldern har lättare att förflytta sig än vad som är fallet för grundskolebarn (Vlachos, 2011).

4.3 Näringsgrenar tillhörande gruppen Vård

I den här gruppen återfinns näringsgrenarna *Sluten sjukvård*, *Öppen hälso- och sjukvård*, *Annan hälso- och sjukvård* samt *Tandvård*.

4.3.1 Hälso- och sjukvård

Sluten sjukvård innefattar klinisk vård vid sjukhus, sjukhem avseende somatisk och psykiatrisk sjukvård. *Öppen hälso- och sjukvård* avser bland annat hemsjukvård, vårdcentraler, läkarmottagningar och andra öppna verksamheter med läkare på och utanför sjukhusen samt hör- och syncentraler. Näringsgrenen *Annan hälso- och sjukvård* skiljer sig från de övriga näringsgrenarna då läkarprofessionen inte finns med. Verksamheter som ingår är exempelvis företagshälsovård, hälsohem, laboratorieanalyser, sjukgymnastik, naprapati, psykologverksamhet, homeopati, ambulanstransporter samt mödra- och barnvårdscentraler.

Sluten sjukvård och *Öppen hälso- och sjukvård* har påverkats av reformer, psykiatireformen (1995) och ädelreformen (1991), där syftet var att bedriva vård i hemmet i så stor omfattning som möjligt. Det startades en samverkan mellan primärvård, sjukhusen och kommunens vårdinsatser. Dessa reformer innebar att kommunerna fick ta över ansvaret för delar av sjukvården framförallt för de äldre, 55 000 landstingsanställda flyttades till den kommunala omsorgen (SKL, 2011). På grund av den ekonomiska krisen för den offentliga sektorn gjordes ytterligare personalminskningar under 1990-talet inom näringsgrenen (Nutek, 2007). Här kan nämnas att primärvårdens andel av läkarbesök, vilken ingår i *Öppen hälso- och sjukvård*, ökade från 45 till 48 procent åren 1994–2000. Inom den slutna sjukvården har det genomsnittliga antalet vård dagar minskats med 30 procent under perioden 1992–2000 (Landstingsförbundet, 2002).

I näringsgrenen *Sluten sjukvård* startade privatisering av den offentliga sjukhusverksamheten i början av 1990-talet och sedan ökade fram till år 2001, då en ”stopplag” infördes. Den förbjöd landstingen att privatisera akutsjukhus, vilket medförde att privatiseringen i näringsgrenen minskade (Nutek, 2007). Enligt Nutek (2007) består näringsgrenen *Sluten sjukvård* av förhållandevis stora företag med över 50 sysselsatta. År 2004 hade 16 procent av företagen över 50 personer sysselsatta och 22 procent mer än 250 (Nutek, 2007). *Öppen hälso- och sjukvård* är den näringsgren av vård- och omsorgssektorn som omsätter mest. Sedan år 1993 har de privata företagen fördubblats – år 2001 drevs 14 procent av landets vårdcentraler i privat regi och år 2005 hade andelen till ökat 27 procent. Framförallt står vårdcentraler inom storstäderna för den här ökningen. Näringsgrenen består till 90 procent av microföretag och till cirka 8 procent av småföretag. Ett microföretag innebär upp till 10 anställda (Nutek, 2007).

Näringsgrenarna, *Sluten sjukvård* och *Öppen hälso- och sjukvård*, finansieras till största delen av offentliga medel och de alternativa utförarna har främst landstinget som uppdragsgivare. Beställarmodellen används vid upphandling och någon form av avtal skrivs med landstinget. För att kunna etablera sig är de privata utförarna beroende av i vilken utsträckning som landstingen och kommunerna väljer att köpa deras tjänster (Nutek, 2007).

Annan hälso- och sjukvård innefattar hälften av alla privata vård och omsorgsföretag. Det är oftast små företag eller microföretag. *Annan hälso- och sjukvård* har förhållandevis låga inträdesbarriärer och är i liten grad finansierad av offentliga medel. Utförarna har kunder som till största delen själva betalar avgifterna, vilket innebär att efterfrågan på deras tjänster inte är avhängigt politiska beslut (Nutek, 2007).

4.3.2 Tandvård

Landstingen har ansvar för tandvården i enlighet med tandvårdslagen (1985), vilket innebär att de har tillsyn över och ska säkerställa att tillräckliga resurser och kompetens finns för befolkningens tandvård. Tandvården ska utföras antingen i egen landstingsregi, alternativt av annan privat utförare. Barn och ungdomar har fri tandvård upp till 20 års ålder, oavsett privat eller offentlig behandling. I början av 1990-talet var det hög arbetslöshet bland tandläkare. En anledning var neddragningar inom den offentliga folktandvården, men även att det blev ett etableringsstopp för privata tandläkare. Arbetslösheten ökade ända fram till mitten av 1990-talet, för att istället under 2000-talet övergå i en brist på tandläkare (SOU 2002:53).

År 1999 infördes en tandvårdsreform, vilken gav samtliga legitimerade tandläkare rätt etablera sig på den privata marknaden. Samtidigt togs också den prisreglering som funnits dessförinnan bort. Tandvårdsförsäkringen inom reformen innebär att vissa tandläkarbesök delvis finansierades med statliga medel. Den privata tandvården utgörs oftast av små företag, vilka står för 50 procent av företagen. Tandvård är den näringsgren som omsätter mest per anställd inom vård och omsorgssektorn. Omsättningen per anställd var år 1997 för medianföretaget cirka 510 000 och ökade till 844 000 per anställd år 2004. För vård och omsorgsbranschen i stort var den genomsnittliga omsättningen per anställd 640 000 år 2004 mot 510 000 år 1997. Intressant är att år 2004 var 45 procent av de sysselsatta männen egna företagare men bara 6 procent av kvinnorna. Nutek (2007) förklarar dessa höga siffror för

männen med att yrkesgruppen tandsköterskor inkluderats, vilket är ett kvinnodominerat yrke med små möjligheter till att starta eget (Nutek, 2007).

4.4 Näringsgrenar tillhörande gruppen Övrigt

Den sista gruppen, *Övrigt*, utgörs av näringsgrenar med varierande verksamheter. De ingående näringsgrenarna är; *Medicinsk forskning och utveckling, Arbetsförmedling och rekrytering, Lokalvård* samt *Industri- och institutionstvätt*. I likhet med gruppen *Vård* så har den här gruppen vid studiens startpunkt ett stort antal företagare. Det finns således sedan tidigare en privat marknad för verksamheterna med undantag för näringsgrenen *Arbetsförmedling*.

4.4.1 Arbetsförmedling

Arbetsmarknadspolitiska åtgärder såsom arbetsmarknadsutbildning, förmedling och jobsökaraktiviteter samt subventionerade sysselsättnings- och praktikplatser har under ett flertal decennier skötts av de statliga organisationerna Arbetsmarknadsverket och Arbetsförmedlingen. Privata arbetsförmedlingar tilläts etablera sig år 1993 efter 20 års statligt monopol. De privata arbetsförmedlingarna har möjlighet att förmedla arbeten och arbetssökanden, samt idka jobsökaraktiviteter. Arbetsförmedling och rekrytering är de verksamheter som studeras men inte näringsgrenens övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Privata arbetsförmedlingar får intäkter både från privata och offentliga arbetsgivare som anlitar dem, men har enligt lag inte rätt att ta betalt av de arbetssökande (Lundin, 2011; Ekström, 2001). De privata arbetsförmedlingarnas intäkter påverkas därför av arbetsmarknadsläget (IFAU, 2006). Den statliga Arbetsförmedlingen upphandlar privata kompletterande förmedlingar för coachingverksamhet, från år 2007 (Lundin, 2011).

4.4.2 Industri- och institutionstvätt

I näringsgrenen ingår verksamhet såsom, tvätt, strykning och pressning av textilier och mattor. Även uthyrning och reparation av textilier samt hämtning och utkörning av tvätt kan ingå. År 1994/95 fanns 16 landstingsägda tvätterier. Deras kunder fanns inom landstingen, kommunen, försvarsmakten och även inom privata företag. Detta ifrågasattes när lagen om offentlig upphandling, infördes år 1992 (LOU, 1992:1528). Konkurrensverket (1996) hävdade att landstingen använde sig av direktupphandling och ännu inte konkurrensutsatt sin verksamhet, vilket enligt lagen är tvingande. Konkurrensverket föreslog att landstingen skulle sälja ut sina tvätterier (Konkurrensverket, 1996). Det var också det som skedde under slutet av 1990-talet. År 2004 återstod fyra landstingstvättar. Näringsgrenen dominerades samma år av fyra stora företag som sysselsatte 67 procent, men det förekom också småföretag. De kunder som anlitar industritvättarna är landsting, kommuner med bland annat äldreomsorg och förskolor, försvarsmakten samt hotell och restauranger. Kontrakt skrivs normalt på 3–5 år med stora kunder (SCB, 2006b). I stort sett är det två stora tvätteriföretag som har marknaden mot landstingen. Landstingen söker sig även utomlands mot de baltiska länderna i sin upphandlingsprocess (Kommunalarbetaren, 2004) Det har framkommit att det finns företag i näringsgrenen som använder sig av så kallad ”svart” arbetskraft. Regeringen lade i oktober 2012 en lagrådsremiss om ett eventuellt införande av personalliggare för industritvätterna (Finansdepartementet, 2012).

4.4.3 Lokalvård

Lokalvården var bland de första verksamheter som kom att konkurrensutsättas i den offentliga sektorn, eftersom den inte var en primär välfärdstjänst som var reglerad av myndigheter (Sundin & Rapp, 2006). Vid konkurrensutsättningen början fanns redan en privat marknad av lokalvårdsföretag, vilken hade fler sysselsatta än den offentliga sektorn. Näringsgrenen *Lokalvård* består av 75 procent småföretag, medan ett mindre antal stora företag står för 60 procent av de anställda (Almega, 2008). *Lokalvården* har under senare delen av 2000-talet påverkats av lagen om valfrihet, LOV (2008:962). Det innebär att lagen om offentlig upphandling, LOU, i vissa fall inte behöver tillämpas. Kommunerna kan införa ett kundval i äldreomsorgen för exempelvis städuppgifter hos äldre. Normalt sett är städning en tjänst som offentliga organisationer enligt lag måste upphandla (LOU, 1992:1528). Den andra förändringen är den nationella reformen RUT-tjänster som infördes juli 2007, vilken innebär att privatpersoner har möjlighet till skatteavdrag för exempelvis köp av städtjänster i hemmet (Finansdepartementet, 2007). Den reformen handlar inte om den offentliga sektorns omvandling, per se, men har ändå en indirekt koppling till densamma. Städning i hemmet innebär dock lägre inträdesbarriärer när det gäller anskaffning av produktionsmedel, än vad som är fallet för städning i företag och offentliga organisationer.

4.4.4 Medicinsk forskning och utveckling

Avseende forskning på hälso- och sjukvårdsområdet så har landsting och kommuner ansvar att samverka med högskolor och universitet. De ska också vara behjälpliga i finansiering av forskning (Lag, 1996:1289). Under 1990-talet och i början av 2000-talet har stora företag inom läkemedelsbranschen köpt upp eller fusionerat mindre forskningsbolag (Börsveckan, 2012). Mindre företag är ofta underleverantörer till större företag och framförallt finns det en stor internationell konkurrens. Landsting upphandlar enligt lagen om upphandling (LOU) de nya läkemedlen för slutna sjukvård samt medicintekniska produkter (orebroll.se, 2012). *Medicinsk forskning och utveckling* lyder dock inte under LOU när forskning görs i ett allmänt syfte och inte specifikt för verksamheten i organisationen. Forskare kan ansöka om anslag från stiftelser, landsting, forskningsråd och olika fonder (FoU i Sverige, 2012). Olika forskningsråd som finansierar forskning, såsom Hjärt- och lungfonden kvalitetsgranskar ansökningar om forskningsmedel (hjärt-lungfonden.se, 2012). Det finns inkubationsföretag exempelvis Uppsala Innovation Centre som stödjer och utvecklar små företag med nya innovationer.

4.5 Kategorisering av näringsgrenarna

De olika näringsgrenarna har en variation av strukturella villkor som kan vara avgörande för hur omfattningen av företagandet faller ut för kvinnor och män. Vid analysen av resultaten är det därför av stor vikt att kunna jämföra likheter och skillnader mellan näringsgrenarna och en gruppering av dem utifrån deras olika villkor och praktiker. De olika näringsgrenarna kategoriseras in efter praktiker såsom *upphandling eller kundval, regler och lagar* samt *stordrifts- eller smådriftskaraktär på företagandet*. En sista kategori av praktik som kommer att tas i beaktande vid analysen är om det finns *överordnade professioner* i näringsgrenen (se tabell 4-1). Litteraturstudien av näringsgrenarna ligger till grund för kategoriseringen.

Tabell 4-1 Kategorisering av studiens näringsgrenar utifrån strukturella villkor. (Sköld, 2013)

Andel sysselsatta kvinnor 1993		Studiens näringsgrenar				Professionshierarki		
		Upphandling	Kundval	Stordrifts fördelar	Smådrifts karaktär	Professions hierarki	Regler och lagar	
Omsorg								
95	Annan barnomsorg		X		X			Skollagen
94	Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre	X		X				Socialtjänst
92	Äldre- och handikappomsorg	X	X	X ¹				Socialtjänst
89	Barnomsorg i förskola		X	X ¹				Skollagen
80	Vård och omsorg i boende, inte äldre	X		X				Socialtjänst
74	Individ och familjeomsorg	X		X	X			Socialtjänst
Utbildning								
75	Grundskoleutbildning		X	X ¹				Skollagen
58	Gymnasial yrkesutbildning		X	X ¹				Skollagen
Vård								
84	Sluten sjukvård	X		X			X	Hälso- och sjukvård
82	Öppen hälso- och sjukvård	X		X			X	Hälso- och sjukvård
80	Tandvård		X		X		X	Tandvårdslagen
72	Annan hälso- och sjukvård		X		X		X	Hälso- och sjukvårds
Övrigt								
74	Lokalvård							Miljöbalk
64	Industri- och institutionsvävt	X	²	X	X			Miljöbalk
63	Arbetsförmedling och rekrytering	X	²	X	X			Arbetsmarknadspolitik
59	Medicinsk forskning och utveckling	X	²	X	X			forskningssetiska regler

¹ Näringsgrenar med liten småföretagsrepresentation i studien, men som ändå kan ha smådriftskaraktär

² Näringsgrenar där privata företag utgör en stor del av kunderna

4.5.1 Upphandling eller kundval

Den offentliga sektorn har valt att konkurrensutsätta sina åtaganden och verksamheter genom upphandling och kundval. I studiens näringsgrenar varierar modellerna, där upphandling har varit den huvudsakliga konkurrensutsättningsformen, såsom *Sluten sjukvård*, *Öppen hälso- och sjukvård*, *Vård och omsorg i boende, ej äldre*, *Individ- och familjeomsorg*, *Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre*, *Industri- och institutionsvätt*, *Lokalvård*, och *Arbetsförmedling*. Konkurrensutsättning kan innebära två alternativa lösningar – antingen erbjuds brukare en specifik utförare eller så erbjuds brukare att välja mellan alternativa utförare. *Medicinsk forskning och utveckling* står utanför lagen om upphandling, när forskningen görs i ett allmänt syfte och inte specifikt för verksamheten i organisationen (LOU, 1992: 1528). Jag har valt att inte lägga in den näringsgrenen i något av alternativen.

Några av näringsgrenarna i studien har både haft upphandlings- och kundvalsförfarande under den studerade tidsperioden. Det har förekommit i *Äldre- och handikappomsorg* (SOU, 2008:15) och inom *Öppen hälso- och sjukvård* (Nutek, 2007). Under 1990-talets början använde ett fåtal kommuner i Stockholmsregionen sig av en ”omsorgscheck”, som en form av kundval i äldre- och handikappomsorgen. Fler kommuner tog efter detta förfaringssätt och år 2003, var det drygt 10 kommuner som hade infört en ”check”. Kommunerna certifierade eller auktoriserade intresserade utförare (Socialstyrelsen, 2003; SOU, 2008:15). Lagen (2008:962) om valfrihet, innebar att kommuner och landsting kan välja att införa kundval inom vård och omsorg, men denna lag är inte aktuell under studiens tidsperiod utan lagen trädde i kraft 1 januari 2009. I den här studien räknar jag in *Öppen hälso- och sjukvård* under upphandlingsmodellen, då cirka 75 procent av deras verksamhet innebär en kund i landsting eller kommun (Nutek, 2007).

Kundval har företrädesvis använts inom näringsgrenarna *Grundskoleutbildning*, *Gymnasial yrkesutbildning*, *Studieförberedande gymnasieutbildning*, *Barnomsorg i förskola*, *Annan barnomsorg*, *Tandvård samt Annan hälso- och sjukvård*. Kundval innebär att brukaren får välja mellan utförare som har blivit godkända eller certifierade. Utförarna kan således vända sig till många kunder, som i sin tur också kan välja bort dem (Nutek, 2007).

4.5.2 Regler och lagar

Inom gruppen *Omsorg* är det Socialtjänstlagen (1980; 2001) som reglerar ett flertal av näringsgrenarna, såsom inom *Vård och omsorg i särskilt boende för äldre*, *Vård och omsorg i boende – ej äldre*, *Äldre och handikappomsorg*, *Individ- och familjeomsorg*, samt den del av *Annan barnomsorg* som utgörs av öppna sociala insatser för barn och ungdom. *Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade* (LSS, 1993), *lagen om assistansersättning* (LASS, 1993), *lagen om vård av missbrukare i vissa fall* (LVM, 1988) samt *lagen med särskilda*

bestämmelser för vård av unga (LVU, 1990) kompletterar Socialtjänstlagen för dessa näringsgrenar. Detta innebär att den offentliga sektorn har ansvar för att den verksamhet som bedrivs är godkänd eller certifierad av berörd myndighet.

Inom gruppen *Vård* är det Hälso- och sjukvårdslagen (1982) som reglerar verksamheterna för näringsgrenarna *Sluten sjukvård, Öppen hälso- och sjukvård och vissa verksamheter inom Annan hälso- och sjukvård*. Tandvårdslagen (1985) reglerar näringsgrenen *Tandvård*. Även *Medicinsk FoU* är kopplad till Hälso- och sjukvårdslagen, då landsting och kommuner är påbjudna att stödja forskning på området.

Skollagen (1985) reglerar näringsgrenarna *Grundskoleutbildning, Gymnasial yrkesutbildning, Studieförberedande gymnasieutbildning, Barnomsorg i förskola*, samt fritidshem och familjedaghem inom *Annan barnomsorg*. Grundskole- och Gymnasieförordningen (1992) kompletterar lagen. Kommunerna har ansvar för tillsyn, kvalitetsgranskning och uppföljning av verksamheterna. Verksamheterna måste godkännas för att kunna etablera sig i en kommun.

Avseende näringsgrenarna *Lokalvård* och *Industri- och institutionsvävt* finns, förutom lagen om offentlig upphandling, miljölagar som reglerar verksamheten.

4.5.3 Stordrifts- eller smådriftskaraktär

Studiens näringsgrenar skiljer sig åt mellan vilka som har stordrifts- och smådriftskaraktär. Näringsgrenar med stordriftfördelar har: *Sluten sjukvård, Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre, Vård och omsorg i boende, ej äldre* samt *Industri- och institutionsvävt*. I de här näringsgrenarna krävs stora kapitalinvesteringar, vilket kan vara en inträdesbarriär för småföretagare (Porter, 1980). Det här är alltså branscher som domineras av stora företag (se resp. näringsgrenspresentation samt tabell 4-2). Stordriftfördelar kan även innebära att stora företag lättare kan diversifiera sin verksamhet. Att redan vara etablerad på marknaden ger fördelar exempelvis i form av tidigare samarbetspartners, möjlighet till produktdifferentiering, samt större möjlighet till omvärldsbevakningar (Porter, 1980; Robinson & McDougall, 2001).

Övriga näringsgrenar i studien har inte samma kapitalinvesteringsbehov, vilket istället kan ge smådriftskaraktär. Det innebär att de exempelvis kan ha flexibla lösningar, nya innovativa metoder och lokalkännedom (Ramström, 1971). Det har dock visat sig i en del av näringsgrenarna som studien berör, att stora koncerner etablerar sig med arbetsställen på flera platser. De har en fördel då de redan har en etablerad administration och produktionsmedel för att kunna expandera (se Hartman, 2011). Detta kan återfinnas inom – *Grundskoleutbildning, Gymnasial yrkesutbildning, Studieförberedande gymnasieutbildning, Barnomsorg i förskola* och *Äldre- och handikappomsorg*.

Ytterligare en kategori med både stordrift och smådriftskaraktär finns inom näringsgrenarna *Medicinsk FoU*, *Öppen hälso- och sjukvård*, *Individ- och familjeomsorg*, *Lokalvård* samt *Arbetsförmedling*.

Näringsgrenarna *Tandvård*, *Annan hälso- och sjukvård* samt *Annan barnomsorg* har låga inträdesbarriärer och smådriftskaraktär.

4.5.4 Professioner

De av studiens näringsgrenar som i organisationshierarkin domineras av överordnade professioner (jfr Lindgren, 1992) är – *Sluten hälso- och sjukvård*, *Öppen hälso- och sjukvård* samt *Tandvård*, alltså med professionerna läkare och tandläkare. Även i *Medicinsk forskning* förekommer professioner som är överordnade.

Det finns även professioner eller professionsprocesser i andra näringsgrenar i studien. Lärare skulle kunna ses som en profession. Colnerud och Granström (2002) menar dock att läraryrket inte helt tydligt uppfyller kraven för en profession. De kan ses som en profession av sina ”kunder”. Utvecklingen ser ut som att läraryrket fräntas sin autonomitet av staten, då administratörer övertagit delar av deras område. Även Hasselblad m fl. (2008) uttrycker, att motiv och värderingar som professioner har i sin yrkesetik har blivit föremål för styrning av verksamheter och professioner. Även barnmorskor, sjuksköterskor och sjukgymnaster kan ses som professioner, men har inte samma överordnande professionsstatus som läkare, tandläkare och professorer. De ses som semi-professioner. Kön är en faktor som gör att vissa yrken blir semi-professioner, då professioner fortsatt har en manlig könskodning oavsett om yrket har en numerär kvinnodominans. (Bolton & Muzio, 2008; Sundin & Tillmar 2010a). Av den anledningen kategoriserar jag inte in dem under den här kategorin.

5 Sammanfattning av avhandlingens fyra artiklar

Artikel	Författare	Status
1. SMEs in Public markets: intentions, structures and outcomes	Birgitta Sköld	Accepted with minor revisions. <i>Scandinavian Journal of Public Administration</i>
2. Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries	Birgitta Sköld Malin Tillmar	Published (2015), <i>International Journal of Gender & Entrepreneurship</i> , 7(1), 2-26.
3. Women small-business owners challenge regional gender contracts?	Birgitta Sköld	In press In M. Elg, P. Ellström, M. Klofsten & M. Tillmar (eds.), <i>Sustainable Development in Organizations Studies on Innovative Practices</i> . HELIX VINN Excellence Centre. Cheltenham UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
4. Childcare entrepreneurship in Women's 'own room'	Birgitta Sköld Martin Klinthäll	Submitted for journal publication

Tabell 5-1 Avhandlingens artiklar

De fyra ingående artiklarna i avhandlingen hänger samman med varandra och utgör en stegvis process för att utröna vad som begränsar och möjliggör företagande, och i synnerhet kvinnors företagande rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling. De politiska förväntningarna var höga på att konkurrensutsättning skulle leda till en ökning av just kvinnors företagande. Jag har i arbetet med min avhandling stegvis sökt efter var det har möjliggjorts och varför.

Artikel 1 – *SMEs in Public markets: Intentions, structures and outcomes* behandlar avhandlingens första forskningsfråga: Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna? I artikeln studeras hur olika strukturella förhållanden påverkar småföretagares relativa position i 13 näringsgrenar inom områdena vård och omsorg samt utbildning. De strukturella villkor som studeras är om näringsgrenarna tidigare har haft dels privat producerade tjänster eller inte, och dels ett betydande småföretagande eller inte. Sedan de strukturella villkoren i de 13 näringsgrenarna studerats fokuserar jag i Artikel 2 avhandlingens andra fråga: Hur och varför förändras kvinnors företagande över

tid i de studerade näringsgrenarna? Det är specifikt kvinnor som förväntas vara de som ska starta företag i spåren av offentlig sektors omvandling. Artikel 2 – *Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries* har den empiriska utgångspunkten i 16 kvinnodominerade näringsgrenar. Här analyseras graden av motståndskraft, såväl som förändring och reproduktion av genusordningen i företagandet. I nästa Artikel 3 – *Women small-business owners challenge regional gender contracts?* utforskar jag vidare hur och varför kvinnors företagande förändras, men nu över både tid och rum. Regionala genuskontrakt, modernistiska och icke-modernistiska utforskas i en småföretagskontext. Här studeras kvinnors företagande i tre olika kvinnodominerade näringsgrenar. Från näringsgrensstrukturer till regionala genuskontrakt söks sedan vidare i kvinnors 'egna rum'. Fokus är nu på den mest kvinnodominerade näringsgrenen, nämligen barnomsorgen där kvinnors andel bland företagare är 90–95 procent. Här kan genussystemet förväntas vara utmanat och försvagat. I Artikel 4 – *Childcare entrepreneurship in Women's 'own room'* behandlas, liksom Artikel 3, den tredje empiriska frågeställningen.

Som sista steg i forskningsprocessen länkas de fyra artiklarnas resultat samman till en diskussion som besvarar avhandlingens övergripande frågeställningen: Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling? Den sammanlänkande diskussionen förs framförallt i diskussionskapitel 6 – i denna svenska del av avhandlingen.

5.1 Artikel 1

SMEs in Public Markets: Intentions, Structures and Outcomes

Sköld, B. (accepted with minor revisions) *Scandinavian Journal of Public Administration*.

Politikers förhoppningar att den offentliga sektorns konkurrensutsättning leder till en mångfald utförare på de nya offentliga marknaderna. Syftet med artikeln är att analysera hur offentliga marknader i olika näringsgrenar har möjliggjort ett småföretagande över tid. En longitudinell kvantitativ studie genomförs i 13 olika näringsgrenar, vilka påverkats av den offentliga sektorns omvandling. Näringsgrenarna tillhör vård, omsorg och utbildning inom kommun och landstingssektorerna. Små och medelstora företag definieras i studien som företag med mindre än 250 sysselsatta, vilket är i överensstämmelse med en av EUs standarder. Individdata har varit tillgänglig från SCB, och resultaten analyseras på näringsgrensnivå.

Forskningsfrågan är – Hur påverkar strukturella förutsättningar SM-företagares relativa position bland privata organisationer som verkar på offentliga marknader i Sverige under åren 1993–2008? Två hypoteser formuleras med utgångspunkt i en teoretisk diskussion om privata och offentliga marknaders karaktäristika, samt hinder och möjligheter som små och stora

företag möter på dessa marknader. Den första hypotesen är – Företagare med små och medelstora företag kommer att öka sin relativa position mer i näringsgrenar som karaktäriseras av en tidigare privat marknad än vad de gör i andra näringsgrenar. Den andra hypotesen formuleras – Företagare med små och medelstora företag kommer att öka sin relativa position mer i näringsgrenar som karaktäriseras av en betydande andel småföretagare än vad de gör i andra näringsgrenar.

Studien visar att företagare med små och medelstora företag ökar sin relativa position som mest i hälso- och sjukvården, som vid tidpunkten för studiens redan hade en privat marknad, samt en betydande andel småföretagare. Resultatet ger stöd för båda hypoteserna. Resultatet kan förstås utifrån att det redan finns en lokal efterfrågan på de här specialiserade tjänsterna. Näringsgrenarna, *Annan hälso- och sjukvård*, *Tandvård* och *Öppen hälso- och sjukvård* karaktäriseras även av låga inträdesbarriärer. Småföretagarna med sina professions- och semi-professionsyrken har även en legitimitet i att utföra tjänster inom offentlig sektor, vilket poängterats av tidigare forskning som viktigt på de offentliga marknaderna. De näringsgrenar som varken hade en privat marknad eller ett småföretagande vid studiens startpunkt, visar i gengäld upp ett motsatt resultat. Här återfinns den minsta förändringen över tid i småföretagarnas relativa position och i vissa fall även en tillbakagång, trots att den privata marknaden ökar över tid. I denna grupp återfinns 7 av näringsgrenarna. Detta kan förstås utifrån vad tidigare forskning pekat på som negativa strukturella villkor på de offentliga marknaderna, som till exempel marknadskoncentration, uppkomsten av oligopol och stordriftsfördelar.

Slutsatsen är att småföretagares relativa position i näringsgrenarna reproduceras av de strukturella förhållanden som redan finns inbäddade i näringsgrenarnas respektive marknader. Småföretagandet ser ut att sakna legitimitet och hindras av strukturella villkor där det inte tidigare funnits en privat marknad. Resultaten styrker också argumenten att informella strukturer gynnar stora företag på de offentliga marknaderna.

5.2 Artikel 2

Resilient gender order in entrepreneurship: The case of Swedish welfare industries

Sköld, B. & Tillmar, M. (2015), *International Journal of Gender & Entrepreneurship*, 7(1), 2-26.

Kvinnor är underrepresenterade bland företagare. De anställda i offentlig sektor utgörs av 80 procent kvinnor, varför politiker och forskare förväntar sig att konkurrensutsättningen ska leda till att fler kvinnor väljer att bli företagare. Det kan också anses rimligt med tanke på att kvinnor och män oftast startar företag i de näringsgrenar från vilka de har tidigare erfarenhet. Artikelns syfte är att genom kvantitativ empirisk data analysera graden av motståndskraft,

såväl som förändring och reproduktion av genussystemet, i spåren av New Public Management. En longitudinell studie åren 1993–2008 i 16 kvinnodominerade näringsgrenar ligger till grund för artikeln. Data från SCB var tillgänglig för studien. Analysen görs på näringsgrensnivån av individdata.

Påståenden formuleras med grund i två feministiska perspektiv, vilka skiljer sig åt i synen på vad som händer om de strukturella villkor som hindrar kvinnors företagande tas bort. *När kvinnodominerade näringsgrenar kopplade till den offentliga sektorn öppnas upp för privatägda företag kommer företagande kvinnor att öka i antal* menar företrädare från båda perspektiven. Den *liberala feminismens* syn är att organisationer och företagande är genusneutrala och att aktörer är rationella och självständiga. Ur detta perspektiv formuleras en förväntan att kvinnors företagandel kommer att öka, samt att kvinnors underrepresentation som företagare minskas i förhållande till deras andel av sysselsatta i respektive näringsgren. Den *socialistiska feminismen* framhåller att genus och en manlig norm är djupt inbäddat i företagande. Därför antas istället att kvinnors företagandel minskar, eller förblir oförändrad, samt att kvinnors underrepresentation i förhållande till deras andel av sysselsatta kommer vara oförändrad eller till och med öka. Analysen av empiriska data utfördes först på en aggregerad nivå och därefter på en mer detaljerad näringsgrensnivå. Resultaten från den aggregerade nivån pekade på att kvinnors andel bland företagarna hade ökat och att underrepresentation hade minskat över tid, det vill säga i linje med det liberala perspektivet. När så resultaten analyserades på den detaljerade näringsgrensnivån uppkom ett mer varierat mönster. På den detaljerade nivån synliggjordes ett motståndskraftigt och slitstarkt genussystem. Mäns överrepresentation bland företagare, i förhållande till deras andel av sysselsatta, har ökat över tid i 10 av de 16 näringsgrenarna. Kvinnor har fortfarande en underrepresentation bland företagarna år 2008 i 14 av näringsgrenarna. Genussystemet reproduceras i företagandekontexten, men ser dock ut att vara flexibelt såtillvida att det varierar mellan näringsgrenarna. Resultaten på en detaljerad näringsgrensnivå ger stöd för det socialistiskt feministiska perspektiv som ser företagandet som inbäddat i genussystemet. Studien stödjer tidigare forskning som pekar på en manlig norm i företagandet.

5.3 Artikel 3

Women small-business owners challenge regional gender contracts?

Sköld, Birgitta (forthcoming), i M. Elg, P. Ellström, M. Klofsten & M. Tillmar, M. (eds), *Sustainable Development in Organizations*, Cheltenham UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.

Konkurrensutsättning av den offentliga sektorn har sedan början av 1999-talet genomförts i olika grad och vid olika tidpunkter i Sverige. Entreprenörskapsforskare menar att kontexten

har betydelse för företagandet, och framförallt för kvinnors företagande. Den här studien syftar till att undersöka regionala genus-kontrakt i företagandekontexten i spåren av den offentliga sektorns omvandling. Data från SCB används som empiriskt material. En longitudinell kvantitativ studie genomförs åren 1993–2008. Analys av kvinnors under/överrepresentation bland företagarna, i förhållande till deras andel av sysselsatta, sker i intersektionen mellan näringsgrens- och regionnivå. I studien ingår 3 näringsgrenar – *Lokalvård, Tandvård samt Annan hälso- och sjukvård*.

Med utgångspunkt i genusteori prövas hypoteser om de regionala genuskontraktens modernistiska och icke-modernistiska betydelse för företagandet. Genuskontrakten är typologier med det *modernistiska* som det mest jämställda regionala genuskontraktet. I detta ingår Stockholm-, Göteborg- och Malmöregionen samt större regioncentra. Det *icke-modernistiska* omfattar mindre regioncentra samt små regioner som antingen domineras av privat eller offentligt sysselsatta. Två hypoteser formuleras utifrån en förväntan att kvinnor i ett modernistiskt regionalt genus-kontrakt har lättare för att utmana en manlig norm i företagandet än kvinnor i ett icke-modernistiskt regionalt genuskontrakt.

Resultaten på den detaljerade näringsgrensnivån – fördelat över de 7 regionerna med modernistiska eller icke-modernistiska regionala genuskontrakt – visar dock på både olikheter och likheter mellan de båda genuskontrakten. Det går inte att se att ett modernistiskt regionalt genuskontrakt skapar bättre möjligheter för kvinnors företagande än de icke-modernistiska. Däremot skiljer sig näringsgrenarna märkbart åt. Slutsatsen är att de regionala genuskontrakten har mindre betydelse för småföretagandekontexten än vad näringsgrenarna har. Mönstret visar att genussystemet reproduceras i olika grad i olika kontexter.

5.4 Artikel 4

Childcare entrepreneurship in women's 'own rooms'

Sköld, B. & Klinthäll, M. (submitted for journal publication)

I artikeln är syftet att analysera utvecklingen av kvinnors och mäns företagande i en kvinno-dominerad näringsgren. Med utgångspunkten – att entreprenörskap och småföretagande är manligt könsmärkt och att kvinnor anpassar sitt företagande till sin familjesituation och andra genusstrukturer i samhället – är fokus nu på företagandet i näringsgrenen *Barnomsorg*. Näringsgrenen är kraftigt kvinnodominerad både till andel sysselsatta (90 procent) och till andel företagare (90–95 procent). Data tillhandahölls av SCB och analysnivån görs i studien på individnivå. Den longitudinella kvantitativa överlevnadsanalysen görs över tidsperioden 1993–2010.

I studien undersöks om den manliga normen i företagandet även gäller för den mycket kvinnodominerade näringsgrenen – Barnomsorg – i ett av de mest jämställda länderna i världen. En överlevnadsanalys genomförs där två kritiska händelser analyseras, dels när individen går från anställd till företagare och dels när individen slutar som företagare i barnomsorgen. Två av de fyra formulerade hypoteserna tar utgångspunkt i att barnomsorgen är en näringsgren som kan liknas vid kvinnors "egna rum". Förväntningen är att den manliga normen i företagandet är svag i detta rum. De två andra hypoteserna tar istället sin utgångspunkt i att genusstrukturer och den manliga normen i företagandet visar sig stark även i detta rum. De formulerade hypoteserna prövas på kvinnors respektive mäns benägenhet att som anställda bli företagare, samt över deras respektive överlevnadstid. Flera villkor testas med grund i forskning av kvinnors företagande relaterat till benägenheten att bli företagare samt till avslut av företagandet.

Resultaten visar att män trots deras låga andel bland de sysselsatta har större benägenhet att starta företag än kvinnorna. De har också en större benägenhet att komma från en annan näringsgren direkt in i ett företagande i näringsgrenen Barnomsorg. Väl i företagandet pekar resultaten mot att kvinnor och män segregeras i olika företagsformer, samt inom olika aktiviteter. Överlevnadsanalysen visar att kvinnor löper mindre risk att upphöra med sitt företagande men skillnaden blir obetydlig när strukturella villkor läggs till modellen. Detta indikerar att den manliga normen reproduceras även i barnomsorgen, trots kvinnors 'egna rum'. I absoluta tal startar dock kvinnor fler företag än män, och stannar längre kvar i företagandet. Mönstret skulle kunna liknas vid "affärsmän i barnomsorgen" samt "egenföretagande kvinnor i barnomsorgen". Mönster förstärks dessutom då studien visar att barn i hemmet ökar kvinnors benägenhet att starta företag, medan detsamma inte gäller för män, vilket indikerar att kvinnor anpassar sitt företagande till familjsituationen.

Slutsatsen är att även i den mest kvinnodominerade näringsgrenen – Barnomsorgen – reproduceras genussystemet av både genussegregering och den manliga normen i företagandet.

6 Diskussion

I det här kapitlet kommer avhandlingens empiriska frågor att diskuteras med utgångspunkt i en meta-teori inspirerat av struktureringsteori och mer specifikt med hjälp av teorier om branschstrukturer, småföretagande och genus. Avhandlingens övergripande frågeställning diskuteras i ett särskilt avsnitt om vilka konsekvenser den offentliga sektorns omvandling har fått för förändringen av kvinnors och mäns företagande över tid och rum. I fokus för diskussionen står särskilt sambandet mellan kvinnors företagande och genusstrukturer. Implicit rör diskussionen den ömsesidiga relationen mellan aktör och struktur som beskrivits i avhandlingens teoretiska referensram. Tabell 6-1 ger information om vilka näringsgrenar som studerats i respektive artikel/delstudie.

Tabell 6-1 Delstudiernas näringsgrenar

Artikel	Omsorgsrelaterade	Artikel	Vårdrelaterade
1,2,4	Annan barnomsorg	1,2,3	Annan hälso- och sjukvård
1,2,4	Barnomsorg i förskola	1,2	Sluten sjukvård
1,2	Individ och familjeomsorg	1,2,3	Tandvård
1,2	Vård och omsorg i boende, inte äldre	1,2	Öppen hälso- och sjukvård
1,2	Vård och omsorg i särskilda boenden för äldre		
1,2	Äldre- och handikappomsorg	Artikel	Övriga
Artikel	Utbildningsrelaterade	2	Arbetsförmedling och rekrytering
1,2	Grundskoleutbildning	2	Industri- och institutionsvävt
1,2	Gymnasial yrkesutbildning	2,3	Lokalvård
1	Studieförberedande gymnasial utbildning	2	Medicinsk forskning och utveckling

6.1 Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna?

Konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har motiverats med att den förväntas medföra en mångfald av leverantörer (Forssell & Jansson, 2000). Avhandlingens första artikel visar att antalet företagare i de valda grupperna har ökat över tiden, 1993–2008, från 4473 till 15 916. Det indikerar att konkurrensutsättningen av de offentliga marknaderna har ökat antalet småföretagare som etablerar sig inom dessa tjänstenäringsgrupper, relaterade till kommunal- och landstingsverksamheter. Resultaten på den aggregerade nivån synliggör inte strukturella villkor som möjliggör (eller begränsar) förändringen av företagandet och därför gjordes en fördjupad analys på den mest detaljerade näringsgrensindelingsnivån.

När studiens resultat analyseras på en detaljerad näringsgrensnivå visar mönstret variationer mellan näringsgrenarna. Det absoluta antalet företagare ökade mest över tid i de näringsgrenar som vid startpunkten för studien, år 1993, hade en kombination av både en privat marknad (minst 10 procent) och ett småföretagande (minst 5 procent)³¹: *Annan hälso- och sjukvård* (5281), *Öppen hälso- och sjukvård* (2124) samt *Tandvård* (1318). Det var också i dessa näringsgrenar som företagarnas relativa position³², givet deras andel av den privata sektorns sysselsatta, förstärktes mest över den studerade tidperioden 1993–2008³³ (Tabell 5). Resultaten kan tolkas som en indikation på att småföretagares möjlighet att hävda sig ökar om privat producerade tjänster av småföretagare redan tidigare efterfrågats i näringsgrenen. Tidigare studier har visat att legitimitet är särskilt viktigt vid uppkomsten av nya branscher (Aldrich & Fiol, 1994) och för att bedriva verksamhet kopplad till den offentliga sektorn (Chang, 1997; Brunsson, 2009). Den här studiens resultat kan tolkas som ett stöd för detta, det vill säga att småföretagandet har legitimitet just på dessa marknader.

Enligt min studie har inte konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn skapat gynnsamma strukturella villkor för småföretagarna i de näringsgrenar som *inte* hade kombinationen av både ett tidigare småföretagande och en tidigare privat marknad. Dessa näringsgrenar – *Studieförberedande gymnasial utbildning, Vård och omsorg i boendeformer för äldre* samt *Sluten sjukvård* – visar upp en liten förändring i absoluta antal företagare över tid (Tabell 4). Konkurrensutsättningen har inte inneburit en ökad mångfald av företagare. Småföretagares relativa position har inte ökat med mer än 2 procentenheter i 8 av de 13 studerade näringsgrenarna. Det ska dock tilläggas att i 4 av dem har storleken på företagen ökat över tid, samtliga tillhörande näringsgrenar för utbildning. Stora företag har visat sig ha fördelar på delar av de offentliga marknaderna tack vare sin makt i kombination med sin ekonomiska styrka (Propper, 1993; Kähkönen, 2004; Sundin & Tillmar, 2010a, 2010b; Sundin, 2011; Schmid & Ulrich, 2013; Tillmar, 2009). Det framgår också av de resultat som presenteras i Artikel 1, att även om privat producerade tjänster i näringsgrenen har ökat över tid (beräknat utifrån andelen privat sysselsatta i relation till det totala antalet sysselsatta i näringsgrenen) så ökar inte

³¹ Näringsgrenarna kategoriserades i studien utifrån en empirisk grund. De näringsgrenar som hade minst 10 procent privat sysselsatta år 1993, i relation till det totala antalet sysselsatta i näringsgrenen, antogs ha en privat marknad vid startpunkten för studien. De näringsgrenar som hade minst 5 procent småföretagare år 1993, i relation till det totala antalet sysselsatta i privat sektor, antogs ha en småföretagarmarknad vid startpunkten för studien.

³² Småföretagares relativa position i näringsgrenarna definieras i studien som andel småföretagare i relation till det totala antalet sysselsatta i privat sektor.

³³ Undantaget *Annan barnomsorg* där den relativa positionen ökade som mest över tid.

alltid småföretagandet i samma omfattning. Resultaten bekräftar således vad tidigare studier pekat på, att storskalighet gynnas i spåren av den offentliga sektorns omvandling, exempelvis genom höga transaktionskostnader och krångliga anbudsförfaranden (Norén, 2003). Offentliga quasi-marknader innebär också en komplexitet av regler, lagar och roller, vilka påverkar relationen mellan upphandlare, utförare och professionella (Ferlie m.fl., 1996; Tillmar, 2009; Sundin & Tillmar, 2010b; Sundin, 2011). Ovanstående resultat återrapporterat från Artikel 1 indikerar att konkurrensutsättningen har skapat inträdesbarriärer på marknaden som gynnar stora företag (jfr Brunsson & Hägg, 2010; Sundin & Tillmar, 2010b) i flertalet av de studerade näringsgrenarna.

Politikernas intention var att konkurrensutsättningen skulle ge upphov till en mångfald av företag på marknaderna. Resultaten från Artikel 1 indikerar emellertid att den föresatsen bara delvis uppfylldes. Den största ökningen av småföretagare har skett i näringsgrenar med tidiga privat producerade tjänster samt med en viss grad av småföretagande.

6.2 Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?

Politikers argument för en marknadsanpassning var att det skulle ge effektivitet och valfrihet (se Forssell & Jansson, 2000; Norén, 2006), samtidigt som marknader där kvinnor kan bli företagare skapas (Henrekson, 2004). Vi vet, för det första, att både kvinnor och män startar företag i branscher som de har tidigare erfarenhet ifrån (Shane, 2000; Sundin & Törnquist, 2006), och för det andra, att den offentliga sektorns verksamheter är kvinnodominerade i andelen sysselsatta (Sundin, 2006). Detta borde innebära att kvinnor i större omfattning än män blir företagare i spåren av den offentliga sektorns omvandling, men också att kvinnors andel av företagarna är i paritet med deras andel av sysselsatta. Hur har då kvinnors företagande förändrats över tid i näringsgrenar som är kvinnodominerade avseende andel sysselsatta³⁴.

Studiens resultat på en aggregerad näringsgrensnivå visar att antalet företagande kvinnor har ökat över tiden med 8523 (se vidare Artikel 2) och att antalet företagande män har ökat med 5397. I relativa termer finns ändå kvinnors underrepresentation som företagare kvar det vill säga de är företagare i lägre grad än män, i relation till deras andel av sysselsatta. Underrepresentationen har dock minskat på aggregerad nivå. År 1993 var underrepresentationen 34

³⁴ Minst 60 procent kvinnor sysselsatta i offentlig sektor i näringsgrenen.

procentenheter. År 2008 var motsvarande siffra 25 procentenheter. Analyseras resultaten däremot på en detaljerad näringsgrensnivå (se vidare Artikel 2) framgår ett mönster, som visar på en variation mellan näringsgrenarna där skillnader och likheter kan förstås som enskilda strukturer, utan som ett system, ett genussystem (Hirdman, 1988). Trots att samtliga näringsgrenar är kvinnodominerade till andelen sysselsatta i offentlig sektor, så har i hälften av de 16 studerade näringsgrenarna antalet män som är företagare ökat mer än antalet kvinnor som är företagare. Mäns överrepresentation bland företagare, givet deras andel av sysselsatta, har ökat i 10 av näringsgrenarna över tid. År 2008 är kvinnor underrepresenterade i 14 av näringsgrenarna. Deras underrepresentation i förhållande till deras andel av sysselsatta är cirka 40 procentenheter i – *Tandvård*, *Sluten sjukvård*, *Öppen sjukvård* samt *Industrivävt*. Det finns bara två undantag bland näringsgrenarna. Kvinnors andel bland företagarna är lika med deras andel av sysselsatta i – *Annan hälso- och sjukvård* – och de har en överrepresentation på 7 procentenheter i *Annan barnomsorg*.

Mönstret i alla näringsgrenar utom två indikerar att genussystemet reproduceras över tid, och att den manliga normen av företagandet består även i dessa branscher. Resultatet går i linje med forskning som har hävdad företagandets manliga könskodning (Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011; Ljunggren & Alsos, 2007) och ett genussystem med förmåga att reproducera sig (jfr Acker, 1990; Hirdman, 1990). Å ena sidan, framgår det av resultaten att män ökar sin andel eller överrepresentation, oavsett näringsgrenens grad av kvinnodominans bland de sysselsatta. Det är inte i linje med de studier som visat att människor startar företag i branscher de har erfarenhet från (Shane, 2000). Å andra sidan, och väl i linje med dessa förväntningar, är dock kvinnors andel bland företagarna i barnomsorgens två näringsgrenar, där kvinnors andel av företagandet är 90–95 procent år 2008, i stort sett lika med deras andel av sysselsatta. Resultaten illustrerar numerärt att det finns ett genussystem närvarande som både begränsar och möjliggör kvinnors företagande, men i olika grad beroende på näringsgren.

Kvinnodominansen bland företagare i barnomsorgen kan tolkas som ett uttryck för att kvinnor i enlighet med Hirdman (2001) hänvisas till ”egna rum” i förändringsprocesser. Resultaten talar därmed för att genus görs även i företagandet, vilket ger stöd för teorier som tar utgångspunkt i ett genussystem eller en genusordning. Företrädare för dessa perspektiv hävdar att även om hindrande strukturer tas bort så följer genussystemet med (Connell, 1987; Acker, 1990; Hirdman, 1990). Genussystemet förefaller vara motståndskraftigt.

6.3 Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum?

6.3.1 ... i regionala genuskontrakt

Resultaten i Artiklarna 1 och 2 har presenterats på både aggregerad och detaljerad nivå. Metoden har tydliggjort att det är stora variationer mellan olika näringsgrenar hur företagandet har förändrats över tid. I Artikel 1 synliggjordes samband mellan branschstrukturer och småföretagares relativa position. I Artikel 2 synliggjordes motståndskraft i genussystemet och dess samband med kvinnors företagande. Resultatet från Artikel 2 bekräftade genussystemets närvaro i företagandet. För att förstå det geografiska rummets betydelse för kvinnors företagande, beslöt jag att söka vidare genom att i Artikel 3 studera hur kvinnors företagande förändrats över tid på regional nivå. Har genussystemet och den manliga normen av företagandet regionala variationer? Med stöd i slutsatserna av Artikel 2, togs utgångspunkt i teorier som anknyter till att genus görs (de Beauvoir, 1949/2008; West & Zimmerman, 1987) utifrån ett genussystem/ordning (Acker, 1990; Hirdman, 1990).

Strukturer förändras över tid och rum (Giddens, 1984) liksom även är fallet för genusstrukturer (Hirdman, 1988). Givet detta skulle konsekvenserna av konkurrensutsättningen kunna variera geografiskt när det gällde den förväntade förändringen av kvinnors företagande. I Artikel 3 prövades en teori som baseras på genussystemets ordnande funktion på regional nivå. Forsberg (1997, 2010) har indelat Sverige i regioner utifrån deras dominerande genuskontrakt. Genuskontrakten karaktäriseras som – modernistiska, otraditionella samt traditionella. Stockholm, Göteborg, Malmö med regioner, samt Större regioncentra klassificeras som modernistiska regioner. Mindre regioncentra, små regioner med privat dominerad sysselsättning samt med offentlig sysselsättning klassificerar jag i min studie som icke-modernistiska, det vill säga traditionella och otraditionella har slagits ihop (se vidare Metod, 3.3.6). I Artikel 3 prövades Forsbergs (1997) indelning av regionala genuskontrakt och dess betydelse i kvinnors företagande. Studien utfördes med fokus på kvinnors underrepresentation bland företagarna, givet deras andel av sysselsatta, i skärningspunkten mellan regioner och branscher. Hypotesen var att i de modernistiska genuskontrakten skulle det vara lättare för kvinnor att utmana den manliga normen i företagandet än vad som var fallet i de icke-modernistiska regionerna. Är det i modernistiska regionala genuskontrakt som den manliga normen i företagandet är som svagast över tid?

De modernistiska regionerna (Forsberg, 1997) delades i studien (Artikel 3) in i fyra regioner – *Stockholm, Göteborg, Malmö* samt *Större regioncentra*. Syftet var att kunna studera likheter och skillnader mellan de modernistiska regionerna, men också i förhållande till de icke-modernistiska regionerna. På aggregerad näringsgrensnivå uppvisade de modernistiska regio-

nera skillnader i förhållande till varandra, men också likheter med de icke-modernistiska. Stockholm, Göteborg och Malmö hade de lägsta underrepresentationerna av företagande kvinnor, givet deras andel de sysselsatta, både år 1993 och 2008. Det framgår emellertid av resultaten att i större regioncentra var kvinnor som mest underrepresenterade av alla regioner både år 1993 och 2008 (Artikel 3, Figur 1). Det visar att det inte finns något entydigt samband mellan låg underrepresentation för kvinnor, och att regionen är modernistisk. Över tid var förändringen relativt lika mellan samtliga regioner på den aggregerade näringsgrensnivån. Kvinnors underrepresentation bland företagarna, i relation till deras andel av sysselsatta hade minskat i samtliga regioner, med 11–15 procentenheter. Detta indikerar att de regionala genuskontrakten (Forsberg, 1997) över tid möjliggör eller begränsar kvinnors företagande jämförelsevis lika både inom och mellan de modernistiska och icke-modernistiska regionerna.

När regionerna studeras i intersektion med de detaljerade näringsgrenarna framträder ett mer komplext mönster än på den aggregerade nivån. När data delades upp över regioner hade enbart tre näringsgrenar – *Annan hälso- och sjukvård*, *Tandvård* och *Lokalvård* – ett tillräckligt stort antal företagare per region för att en studie på regional nivå skulle kunna genomföras (se vidare i metodkapitlet). Som framgår av resultaten i Artikel 3 (Tabell 2) så framträder ett variationsrikt mönster avseende kvinnors under/överrepresentation inom näringsgrenarna. Antaganden om likheter inom och olikheter mellan de modernistiska/icke-modernistiska genuskontrakten bekräftades inte resultatet. Det framgick dock märkbara olikheter mellan näringsgrenarna i omfattningen av förändringen i kvinnors under/överrepresentation bland företagarna. Förändringen över tid inom varje näringsgren visar både likheter och olikheter mellan de regionala genuskontrakten, som därför förefaller empiriskt ha liten betydelse för kvinnors företagande. Näringsgrenarna har större förklaringsvärde för att förstå hur genusstrukturer i företagandet möjliggör eller begränsar kvinnors företagande än vad Forsbergs (1997) ganska grova kategorisering av regionala genuskontrakt kan erbjuda. Forsberg (1997, 2010) påtalar mycket riktigt att det är svårt att avgöra gränserna för de olika regionala genuskontrakten, de utgör typer av dominerande genuskontrakt. Resultaten indikerar att genuskontrakten för företagandet förhandlas i näringsgrenarna och av aktörer på dessa marknader. De regionala genuskontrakten ser därmed ut att ha spelat ut sin roll. Befolkningsstrukturer har förändrats och stöd till familjer har utökats med föräldraförsäkringar och barnomsorg, vilket kan ha förändrat och jämnat ut livssituationen för kvinnor och män mellan regionerna. Giddens (1990) menar att det moderna samhället har inneburit att tid och rum separeras från varandra, att det lokala samhället och dess värderingar inte längre har samma inflytande på människors vardag. Resultaten från Artikel 3 visar att genuskontrakten förändras och nyanseras över tid, de produceras på olika sätt och i andra kontexter än i regionala genuskontrakt.

Den offentliga sektorns omvandling medför inte per se att den manliga normen i företagandet försvagas inom en modernistisk region. I det modernistiska genuskontraktet i Stockholm har konkurrensutsättning och privatisering av den offentliga sektorn varit mest utbredd i Sverige, dock visar resultaten inte på att den manliga normen i företagandet skulle ha försvagats mer där än i andra regioner. Utifrån indelningen av de regionala genuskontrakten går det inte att skönja något mönster i konkurrensutsättningen, det vill säga att den skulle ha skapat bättre möjligheter för företagande kvinnor i de modernistiska genuskontrakten än i de icke-modernistiska.

6.3.2 ... där kvinnor kvantitativt dominerar företagandet

Med insikten från Artiklarna 2 och 3 om näringsgrenarnas betydelse för kvinnors företagande, gick mitt sökande, efter hur och varför företagandet förändrats, vidare till de näringsgrenar där kvinnor dominerar i omfattningen av både företagare och sysselsatta. Resultaten i Artikel 2 visar att år 2008 är männens andel som företagare större än deras andel av sysselsatta i 14 av de 16 studerade kvinnodominerade näringsgrenarna. Barnomsorgens är ett av få undantag. Kvinnors representation bland företagarna är i stort sett lika med deras andel av sysselsatta. Kvinnor utgör 90–95 procent av det totala antalet företagare inom barnomsorgen. Hur begränsas och möjliggörs kvinnors företagande här? Har genussystemet och mannen som norm i företagandet utmanats här? Är det här jag finner ett jämlikt företagande?

Barnomsorgen kan metaforiskt ses som kvinnors ”egna rum” (Woolf, 1929/1985; Hirdman, 2001). Genus har funnits närvarande i företagandet och sålunda även där kvinnor dominerar i andel sysselsatta (Artikel 2). Kvinnor är företagare i *Barnomsorgen* i större omfattning än män. Resultaten visar dock att det är 26 procent lägre chans/risk att kvinnor som arbetar inom barnomsorgen blir företagare än män som arbetar där. Vidare tycks män komma in från andra näringsgrenar i större omfattning än kvinnor. Även tidigare forskning har framhållit att den manliga överordningen förstärks när män kommer in på kvinnodominerade områden (Hirdman, 1990, Abrahamsson, 2000; Simpson, 2004). Män förväntas vara de som får eller tar en ledande roll (Simpson, 2004). Den manliga normen i företagandet tar sig nya uttryck i kvinnors ”egna rum”, det vill säga genussystemet är alltid närvarande i förändringsprocesser och följer med till nya kontexter (se Hirdman, 1990; Sundin, 1993; Connell, 2006). Resultatet i Artikel 4 pekar på att genussystemets segregeringsprincip mellan vad som anses vara kvinnligt och manligt arbete reproduceras i barnomsorgens företagande. Enligt studien har exempelvis företagande kvinnor i större omfattning än män utbildning för de yngre barnen och män har i större omfattning än kvinnor utbildning för de äldre barnen. Vidare är männen i större omfattning än kvinnor ägare i ett aktiebolag (68 procent), medan kvinnor är i större omfattning än män ägare i enskilda firmor (68 procent). Studien av företagandet i den kvantitativt kvinnodominerade barnomsorgen styrker därmed den manliga normens betydelse i företagan-

det, vilket tidigare konstaterats (se Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011; Ljunggren & Alsos, 2007). Jag sökte mig vidare till den mest kvinnodominerade näringsgrenen, både till andel företagare och sysselsatta, men även *här* finns sålunda den manliga normen i företagandet. Genussystemet förefaller motståndskraftigt.

Det förefaller dock som att påståenden om att kvinnor skulle underprestera i förhållande till män (jfr Zolin, 2013), snarare handlar om en "constrained performance" (Marlow & McAdam, 2013), det vill säga genusstrukturer begränsar prestationen. Resultaten från studien visar att män i allmänhet har större företag, högre årsresultat och är i större omfattning ägare i ett aktiebolag än kvinnor. Män med större företag och högre årsresultat är företagare under kortare tid. Kvinnor stannar kvar i företagandet betydligt längre. Ägare i aktiebolag har högre disponibla inkomster än ägare i enskilda firmor. De har även en högre vinst än ägare i enskilda firmor när de går ur sitt företagande. När företagspecifika faktorer läggs till den statistiska modellen visar det sig att kvinnor inte i någon högre grad presterar sämre än män – helt i enlighet med vad tidigare studier hävdat som hävdar de formella strukturernas inverkan (duRietz & Henrekson, 2000; Watson, 2002). Genusstrukturerna finns dock kvar. Artikel 4 talar för att kvinnor har fått "egna rum i sina egna rum" som en konsekvens av konkurrensutsättningen och genussystemets reproduktion. Kvinnor tilldelas "egna rum" som Hirdman (2001) definierar det. Resultaten styrker således teorin om genussystemet och påvisar dess samband med företagandet. Skillnaderna förstärks mellan vad som förväntas vara kvinnligt och manligt när män kommer in i verksamheter som är kvinnodominerade (Williams, 1992).

6.4 Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling?

Under den här rubriken kommer studiens övergripande frågeställning att diskuteras, det vill säga det samlade resultatet av avhandlingens olika delstudier. Konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har sin grund i idéer om marknadens logiker, det vill säga det ska finnas konkurrens med ett tillräckligt stort antal köpare och säljare på marknaden som kan agera utifrån att maximera sin egennytt. Relationer på marknader handlar dock även om sociala interaktioner mellan aktörer. Legitimitet, makt och normer ligger till grund för hur relationer begränsar och möjliggör aktörers handlingsutrymme på marknaden (Brunsson & Hägg, 2010). Delstudierna har inneburit ett sökande efter hur och varför kvinnors företagande har förändrats i omfattning över tid och rum. Min övergripande frågeställning i studien är att förklara vad som begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande.

6.4.1 Legitimitet reproduceras av aktörerna beroende på de strukturella villkoren i näringsgrenarna

Det framgår dock av den här avhandlingens resultat (Artikel 1), att ökningen av antalet småföretagare till stora delar begränsas till specifika näringsgrenar – *Amman hälso- och sjukvård, Tandvård* samt *Öppen hälso- och sjukvård*. De här näringsgrenarna karaktäriseras av att det redan fanns en marknad med privat producerade tjänster samt en viss grad av småföretagande innan konkurrensutsättningen startade. Resultaten indikerar att det fanns legitimitet för småföretagare, vilket underlättade för nya företagare att etablera sig. Småföretagare behöver inte utmana rådande normer och positioner på marknaden i en redan inarbetad bransch, vilket även tidigare forskning uppmärksammat (Aldrich & Fiol, 1994). Resultaten går inte i linje med Acs & Aldrich (1989) studie i tillverkningsbranschen, där trenden var att småföretagare går in i branscher som inte domineras av andra småföretag genom att lansera innovationer. Det går däremot i linje med forskare som pekar på inträdesbarriärer för småföretag på offentliga marknader, såsom komplicerade upphandlingar och höga etableringskostnader (Norén, 2003) och förekomsten av oligopol (Kähkönen, 2004; Sundin & Tillmar, 2010b).

Giddens (1979) pekar på att det är tillgången till maktresurser, såsom legitimitet, som begränsar eller möjliggör aktörers handlingsutrymme. Legitimitet för småföretagare i ovanstående näringsgrenar kan även härledas till de professioner och semi-professioner som verkar i dessa näringsgrenar och som har legitimitet i välfärdssektorns verksamheter (Selander, 1989). Det förefaller som att småföretagandet gynnas, för det första för att det finns legitimitet för småföretagande, och för det andra genom legitimitet i utförarnas profession/semi-profession. Kombinationen av de här legitimerande strukturerna reproduceras av marknadens aktörer och över tid skapas stabilitet på marknaden. Det förefaller således som att de här näringsgrenarna erbjuder visst handlingsutrymme för småföretagare att etablera sig i. Handlingsutrymmet ser dock ut att vara mindre för kvinnor än för män där professionen läkare eller tandläkare finns representerade (Artikel 2 och 3).

Studiens resultat visar att kvinnors underrepresentation bland företagarna har ökat i näringsgrenarna – *Öppen hälso- och sjukvård, Sluten sjukvård* och i *Tandvård* – över tid. Det är också i de här näringsgrenarna som den största underrepresentationen av kvinnor finns. Läkare är den profession som är överordnad andra semi-professioner (Lindgren, 1992; Sahlin-Andersson, 1994), men som trots numerär förändring fortfarande har en manlig prägning (Muzio & Tomlinson, 2012), liksom även i företagandet. Den dubbla överordningen av det manliga talar därmed för att kvinnors ökade underrepresentation bland företagarna, i relation till deras andel av de sysselsatta, kan tolkas som att genusstrukturer begränsar kvinnors företagande i dessa näringsgrenar. När kvinnor under industrialismens tillväxt anställdes i industrierna, avgränsades de av arbetsgivare och fackorganisationer till vissa kvinnomärkta arbetsuppgifter och

yrken (Kyle, 1987; Magnusson, 2002). När den offentliga sektorn byggdes upp avgränsades kvinnor återigen till vissa kvinnoyrken (Magnusson, 2002), där exempelvis läkaryrket ansågs otänkbart (Kyle, 1987). Över tid har kvinnor fått tillträde till högre utbildning, fler yrken och professioner, men könsarbetsdelningen består. Den tar sig nya uttryck när kvinnor kommer in i nya sociala praktiker och kontexter. Ordningsprinciperna i genussystemet gör sig påmind och studiens resultat indikerar att förändringen av kvinnors företagande inte gynnas i de näringsgrenar där läkaryrket ingår.

De politiska intentionerna att skapa marknader i de offentliga verksamheterna har å ena sidan varit att det ska leda till en variation av utförare för medborgare att välja mellan, och å andra sidan att det ska leda till högre effektivitet i den offentliga sektorn (se Norén, 2003). En slutsats från Artikel 1 är att – i ett flertalet av de studerade näringsgrenarna har småföretagare haft en begränsad position. Stora företag har generellt sett tillgång till materiella resurser i form av kapital samt möjlighet till stordrift och produktdifferentiering (Porter, 1980). Med sina stora resurser har de potential att agera självständigt (Porter, 1980; Karakaya & Stahl, 1989; Robinson & McDonald, 2001) och på så vis påverka en strukturförändring i de offentligt finansierade verksamheterna. Exempelvis kan stora vinster tas ut av ägarna (Sydsvenskan, 2014) eller skolor går i konkurs (SvD, 2014). Mönstren i avhandlingens Artikel 1 visar att stora företag över tid också har blivit vanligt förekommande i näringsgrenar inom utbildning och äldreomsorg. I enlighet med Acs och Aldrich (1989) går stora företag in där de ser en möjlighet till större vinster. De stora företagen som aktörer kan här ha fått större konsekvenser, än att politiker sökt skapa marknader för en mångfald av utförare. Legitimiteten för stora företag på många av de offentliga marknaderna kan även spåras i en stordriftstradition inom den offentliga sektorns verksamheter (Brunsson & Hägg, 2010), och en ”think big logic” (Sundin & Tillmar, 2010b). En oavsedd konsekvens av konkurrens-utsättningen förefaller vara att stordriftsnormen reproduceras i de näringsgrenar där det inte tidigare har funnits privat produktion av tjänster. Småföretagandet har inte någon framskjuten position där, vilket indikerar att de idéer som reglerar konkurrensutsättningen inte utmanar stordriftsnormen. Detta stöds av tidigare forskning som påtalar att regleringar görs utifrån vad som tidigare är bekant och invariant (Acs & Aldrich, 1989). Davidsson, Hunter & Klofstens (2006) studie visar också att när nyföretagare är hänvisade till enbart *en* större kund kan det innebära att de utsätts för ett förändringstryck till att efterlikna kunden och på så vis legitimeras.

Reproduktion av stordrift på de nya offentliga marknaderna (Artikel 1) sammankopplat med den manliga normen i företagandet (vilken gjorts synlig i avhandlingens Artiklar 2, 3 och 4) får oavsedda konsekvenser som reproducerar genussystemet. Studier av kvinnors företagande framhåller småföretagares svårigheter att konkurrera med de stora företagen på de offentliga marknaderna (Tillmar, 2004, 2009; Sundin & Tillmar, 2010a; Sundin, 2011). Slutsatsen är att

även om den offentliga sektorn öppnas upp så finns fortfarande stordriftsnormen kvar i vissa branscher.

6.4.2 Genussystemet reproduceras på nya sätt

I avhandlingens Artiklar 2, 3 och 4 studeras förändringen i kvinnors företagande med teoretisk utgångspunkt i feministiska perspektiv. Genom att studera mönstret av kvinnors företagande, i relation till män, över tid och rum har genusystemet synliggjorts. I Artikel 2 visade resultaten att män hade ökat sin överrepresentation i förhållande till deras andel av sysselsatta i flertalet av de kvinnodominerade näringsgrenarna. Mönstret på detaljerad näringsgrensnivå är ett uttryck för hur genusystemet i företagandet reproduceras i nya kontexter när den liga sektorn konkurrensutsatts, det vill säga hur den manliga normen av företagandet reproduceras (Sundin, 2002; Ahl, 2004). Utifrån resultaten i Artikel 2 drogs slutsatserna att skapandet av marknader i offentlig verksamhet inte tycks ha påverkat företagandets manliga norm, men också att kvinnors underrepresentation visar sig på mycket olika sätt i näringsgrenarna. Detta indikerar att organisationer och marknader inte är genus-neutrale – att genus görs socialt i processer på marknader, i organisationer och i företagandet (Connell, 1987; Acker, 1990; Hirdman, 1990). Men hur det sker, varierar med näringsgrenarna.

Kontrasterande mönster visades även i Artikel 3 när resultaten presenterades i skärningspunkten mellan regionala genuskontrakt och näringsgrenar. Komplexiteten i mönstren på en detaljerad näringsgrensnivå pekade på att genusstrukturen reproduceras över tid och rum (jfr Hirdman, 1990; Forsberg, 2010). Det var dock svårt att se ett tydligt mönster i kvinnors företagande i förhållande till de olika regionala genuskontrakten. Emellertid uppvisade näringsgrenarna än mer märkbara skillnader. Metoden att bryta ned de regioner som karaktäriseras av ett modernistiskt genuskontrakt, samt att kontrastera dem mot näringsgrenarna, synliggjorde att genusystemet inte reproduceras på samma sätt i alla kontexter (jfr Connell, 1987; Acker, 1990). Således innebär det att Forsbergs (1997) regionala genuskontrakt är en alltför grov kategorisering. Förändringen i kvinnors företagande kan förklaras av genuskontrakt på en mer detaljerad nivå än vad den geografiska, regionala indelning kan erbjuda. Mönstren i resultaten visade dock på att den manliga normen är synligt närvarande och motståndskraftigt, men i olika grad i olika kontexter.

I avhandlingens tre första delstudier/artiklar drogs slutsatsen att kvinnor, beroende på ett slitstarkt genusystem, fortfarande är underrepresenterade som företagare. Vid det fortsatta sökandet studerades en särdeles kvinnodominerad bransch, *Barnomsorgen*. Av studien framgick dock att kvinnor får eller tar ”egna rum i sitt egna rum” (jfr Woolf, 1929/1985; Hirdman, 2001). Trots kvinnors numerärt dominant position avseende andel sysselsatta och företagare, visar resultaten att även här reproduceras genusystemets isärhållande princip, vilket Hirdman

(1988) beskrivit som en av grunderna till ojämlikhet mellan könen. Formerna för företagandet har i studien avgränsats till kvinnliga och manliga ”rum” – exempelvis mindre eller större företag samt enskild firma eller aktiebolag. Det framgår även att genussystemets andra princip reproduceras genom att; 1) män som arbetar i näringsgrenen startar företag i större omfattning än kvinnor som redan arbetar där samt att; 2) män har en större benägenhet att komma in som företagare från annan näringsgren. Återigen ser vi genusystemets ordnande principer. Bortser vi från företagsvariablerna presterar dock kvinnor och män relativt lika inom näringsgrenen, kvinnors företagande är däremot mer långsiktigt. En indikation på en möjlig försvagning av den manliga normen i företagandet, en nyansering eller en ”glipa i mönstret” (jfr Fogelberg Eriksson, 2005). Genom att tolka mönstret av skillnader mellan kvinnor och män när det gäller företagspecifika faktorer ur ett genusperspektiv, blir genusystemets effekter på företagande blir synligt. Närvaron av barn i hushållet ökar kvinnors benägenhet att starta företag mer än vad som är fallet för män. Förhållandet styrks i tidigare studier som pekat på att kvinnor anpassar sitt företagande till familjesituationen (Sundin & Holmquist, 1989; Anxo m.fl., 2011). Barnomsorgens företagare kan liknas vid å ena sidan ”affärsmän i barnomsorgen”, och å andra sidan ”barnomsorgsarbetande kvinnor i egna företag”.

Konsekvenser av den offentliga sektorns omvandling på kvinnors företagande är att den manliga normen i företagandet kommer in i nya praktiker. Genusystemet ser ut att vara motståndskraftig och reproducerar sig själv i nya kontexter, om än i olika grad. Genom att konkurrensutsätta den offentliga sektorn hoppades politiker och förespråkare att öka kvinnors företagande. Idéerna har dock sin grund i teorier om den perfekta marknaden och problematiserar inte aktörers inbäddning i politiska och sociala system (jfr Granovetter, 1985), eller i genusystem/ordning (Connell, 1987; Acker, 1990; Hirdman, 1990, 2001). Resultatet talar för att den manliga normen i företagandet har reproducerats och nyanserats på marknaderna i näringsgrenarna. Möjligen en oavsiktlig konsekvens, men dock ett uttryck för ett rutinmässigt handlande (jfr Giddens, 1979) – utan att ifrågasätta genusstrukturers förmåga att reproduceras över tid och rum.

6.5 Slutsatser

I avsnittet kommer avhandlingens slutsatser i sin helhet att presenteras. Vidare diskuteras de teoretiska och metodologiska implikationer som studierna bidragit till. Slutligen ges förslag på policyimplikationer samt reflektioner över intressanta frågeställningar för fortsatta studier.

Syftet med avhandlingen har varit att förstå och förklara hur och varför kvinnors företagande förändras i spåren av den offentliga sektorns omvandling – vad som begränsar och vad som möjliggör. Teoretiskt fokuseras strukturers betydelse i företagandet.

Den övergripande forskningsfrågan har varit: Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling? Studien har specifikt behandlat följande empiriska frågeställningar:

- Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna?
- Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?
- Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum i de studerade näringsgrenarna?

6.5.1 Hur och varför förändras småföretagares relativa position över tid i de studerade näringsgrenarna?

Förändringen av småföretagares relativa position, givet deras andel av de privat sysselsatta, varierar mellan de studerade näringsgrenarna. Det mönster som framkom i studien visar att småföretagares relativa position gynnas i de näringsgrenar där det redan finns en privat marknad och ett småföretagande. I de näringsgrenar där dessa två strukturella villkor saknas förändras småföretagares relativa position i mindre utsträckning och uppvisar till och med en stabilitet över tid. I 8 av de 10 näringsgrenarna förändras småföretagarnas relativa position med mindre än 2 procentenheter. Politikens intentioner att småföretagande skulle möjliggöra en ökad valfrihet för medborgarna, har bara delvis förverkligats i vissa näringsgrenar. Slutsatsen från studien är att småföretagares relativa position förändras gynnsamt där de redan har legitimitet. Studien indikerar även en reproduktion av strukturer som gynnar stordrift. Resultaten bekräftar därmed vad tidigare studier pekat på, att strukturella villkor på offentliga quasi-marknader, såsom höga transaktionskostnader, krångliga anbudsförfaranden, samt komplexitet i lagar, regler och roller, gynnar stora företag. Dessa villkor synes inbäddade i mer informella strukturer som ger legitimitet till stordrift. Förändringen över tid sker således inom ramen för det som är vedertaget och legitimt. De strukturella villkoren i näringsgrenarna reproduceras av aktörerna på marknaderna.

6.5.2 Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid i de studerade näringsgrenarna?

På aggregerad näringsgrensnivå har fler kvinnors än män startat företag. Resultatet skulle kunna tas som intäkt för att kvinnors position i företagandet verkligen förstärkts. Den slutsats som kan dras är emellertid att kvinnor fortfarande är underrepresenterade som företagare, men att de nu driver företag i större omfattning än tidigare. När resultaten emellertid analyseras på en mer detaljerad näringsgrensnivå, framkommer en tydlig variation mellan näringsgrenarna

avseende kvinnors andel bland småföretagarna och kvinnors under/överrepresentation. Kvinnor är år 2008 fortfarande underrepresenterade, i relation till deras andel av sysselsatta, i 14 av de 16 näringsgrenarna. Över tid har kvinnors underrepresentation som företagare ökat i 10 av näringsgrenarna. Resultaten på detaljerad näringsgrensnivå stödjer därmed företrädare för det socialkonstruktivistiska genusperspektivet som ger uttryck för att marknader och företagande inte är genus-neutrale. Studien stärker teorin om ett genussystem som är inbäddat i marknader, näringsgrenar, verksamheter och företagande. Slutsatsen är att förändringen av kvinnors företagande har samband med genussystemet. Vidare att studierna i avhandlingen kvantitativt synliggör den manliga normen i företagandet och att förutsättningarna inom näringsgrenarna påverkar kvinnors och mäns företagande på skilda sätt. Genussystemet visar sig vara motståndskraftigt.

6.5.3 Hur och varför förändras kvinnors företagande över tid och rum i de studerade näringsgrenarna?

Sökandet gick vidare för att få en förståelse för hur kvinnors företagande förändras över tid och rum och för att se om den manliga normen försvagades över tid. I första hand studerades det geografiska rummet, kategoriserat utifrån regionala genuskontrakt – modernistiskt och icke-modernistiskt. Förväntningen var att finna en svagare manlig norm i företagandet i de modernistiska regionala genuskontrakten. På den aggregerade näringsgrensnivån indikerar resultaten att de regionala genuskontrakten till viss del var relevanta för att förstå hur kvinnors företagande kan påverkas av geografiska rum. Över tid förändras dock kvinnors underrepresentation relativt lika i de regionala genuskontrakten, vilket talar för att skillnaderna mellan dem jämnades ut. När så resultaten studeras i skärningspunkterna mellan de regionala genuskontrakten och näringsgrenarna, uppkommer ett tydligt mönster av olikheter *mellan* näringsgrenarna. Resultaten däremot varierar *inom* de modernistiska och icke-modernistiska regionala genuskontrakten, vilket visar att genus görs i olika grad i olika regioner, men inte utifrån kategoriseringen av de regionala genuskontrakten. Slutsatsen är därmed att näringsgrenarna har större betydelse för förändringen av företagandet än de geografiska genuskontrakten. De regionala genuskontrakten har förändrats över tid, exempelvis genom utbyggd föräldraförsäkring och barnomsorg, och också av förändrad befolkningsstruktur. Den ursprungliga teoribildningen har måhända spelat ut sin roll.

Barnomsorgen är en näringsgren där kvinnors företagandel är 90–95 procent, vilket är lika med, eller till och med något över deras andel av sysselsatta. Kvinnor har i den här näringsgrenen ett numerärt ” eget rum”, metaforiskt sett. Eftersom det är den i särklass mest kvinno-dominerade verksamheten var förväntningen att i denna näringsgren, *här*, borde den manliga normen vara svag inom företagandet. Trots det visar resultatet att genussystemet kan förstås som motståndskraftigt men till viss del utmanat. Motståndskraftigt – genom att anställda män

i näringsgrenen är mer benägna att bli företagare än anställda kvinnor och att männen driver större företag med högre vinster. Utmanat – då kvinnors företagande överlever längre tid. Resultaten från kvinnornas ”egna rum” stärker således ytterligare teorierna om ett alltid närvarande genussystem och synliggör dess betydelse för företagandet. Slutsatsen är att genussystemet över tid ger kvinnor ”egna rum” också inom själva formerna för företagandet. Genussystemet görs således på mycket detaljerad nivå i företagandet.

6.5.4 Vad begränsar och möjliggör förändringen av kvinnors företagande över tid och rum i spåren av den offentliga sektorns omvandling?

Den första övergripande slutsatsen är att kvinnors företagande i spåren av konkurrensutsättningen begränsas och möjliggörs när olika aktörer reproducerar marknads-, bransch-, professions- och företagandestrukturer, som i sin tur sammanflätas med genussystemet. Genom resultaten i avhandlingens olika delar har genussystemet stegvis synliggjorts allt tydligare. Resultaten över tid visar ett mönster av likheter och olikheter i förändringen av kvinnors företagande i näringsgrenarna, i regionerna och i företagsformerna. Genussystemet griper in i kvinnors företagande i varierande grad i näringsgrenarna och samvarierar med förändringen av kvinnors företagande. Den andra slutsatsen är därför att kvinnors företagande begränsas och möjliggörs av genussystemet, samt att detta varierar med kontexten, huvudsakligen i näringsgrenarna.

Resultaten indikerar att legitimiteten för stordrift reproduceras av aktörerna på de nya offentliga marknaderna. Resultaten i avhandlingen visar att småföretagares relativa position inte gynnas i de näringsgrenar som saknar en tidigare privat marknad eller ett småföretagande vid studiens startpunkt. Den tredje slutsatsen är därmed att reproduktionen av stordriftsnormens legitimitet parat med genussystemets inverkan på kvinnors företagande får oavsedda konsekvenser för småföretagandet rent allmänt, men för kvinnors i synnerhet.

Den fjärde och sista slutsatsen är att organisationer, marknader och företagande inte är genusneutrala. Resultaten av studien visar att det inte är tillräckligt att konkurrensutsätta den offentliga sektorns kvinnodominerade näringsgrenar, för att minska kvinnors underrepresentation bland företagarna i förhållande till deras andel av de sysselsatta. Genussystemet i företagandet är motståndskraftigt.

Avhandlingens resultat, som har analyserats bit för bit, synliggör att kvinnors företagande har samband med genussystemets princip om isärhållande och dess manliga norm. Kvinnorna i sig är inte orsak till att kvinnor är underrepresenterade som företagare – det är ett problem av systemkaraktär. Detta ser jag som en oavsedd, men ändå påtaglig, konsekvens som påverkar kvinnors (och mäns) företagande.

6.6 Teoretiska implikationer

Genussystemets samband med företagandet

Delstudierna av kvinnors företagande bidrar till teoribildningen om företagandets manliga könskodning, vilket illustreras av mina kvantitativa studier. Avhandlingen bidrar också till att visa att genussystemet reproduceras i företagandet och illustrerar på en övergripande nivå var detta sker i tid och rum. Omfattningen av kvinnors företagande i näringsgrenarna visar att genussystemet tar sig olika uttryck i olika kontexter. Avhandlingen styrker att genus är en social konstruktion liksom att marknader, näringsgrenar och företagandet inte är genus-neutrala.

Den teoretiska referensramen har byggts upp eklektiskt, med inspiration från ett multiparadigm-perspektiv (Gioia & Pietri, 1990). Teorier med olika förklaringsgrund har kopplats samman med en överbyggande metateori, struktureringsteori (Giddens, 1979, 1984). Valet av teori gör det möjligt att i studiens näringsgrenar tolka variationer i företagandet, som en effekt av ömsesidig relation mellan strukturer och aktörer. Avhandlingens huvudbidrag till småföretags- och entreprenörskapsforskningen, och specifikt kvinnors företagande, är den kvantitativa illustrationen av genussystemets reproduktion i företagandet. Detta implicerar att en kombination av genusteorier och teorier om småföretagande/entreprenörskap är fruktsam för att förstå variationer i företagandet. För att förstå sambandet mellan förändringen av kvinnors företagande och genus, togs den teoretiska utgångspunkten i Hirdmans (1988) förklaring av ett genussystem. Teorin har kritiserats för en alltför generell förklaring till samhällets genusordning (Carlsson Wetterberg, 2004). Jag menar, i likhet med Gemzöe m.fl. (1989), att den höga abstraktionsnivån gör den användbar för analys av problem på samhällsnivån. Tillsammans visar delarna i min avhandling att genussystemet reproduceras i det närmaste i samtliga näringsgrenar och regioner, inklusive där kvinnodominansen är som starkast. Å andra sidan visar avhandlingen att den sociala konstruktionen av genus varierar över kontexter, vilket pekar på att kvinnors företagande med fördel kan studeras på en lokal nivå för att fånga upp hur genussystemet konstrueras av aktörer och då lämpligen med andra metoder än de kvantitativa.

Den manliga normen i företagandet

De olika studierna av kvinnors företagande bidrar med att kvantitativt synliggöra både genussystemets isärhållandeprincip och den manliga normen i företagandet även där kvinnor dominerar i andelen företagare. Studien bekräftar därmed vad tidigare studier (Sundin & Holmquist, 1989; Kovalainen, 1993) pekar på – att män är överrepresenterade som företagare, även om de är underrepresenterade som sysselsatta. Resultaten visar dessutom att detta fenomen förstärks över tid, även i kvinnodominerade näringsgrenar (i termer av sysselsatta). Kvinnor synes få ”egna rum” i företagandet, metaforiskt sett. Det stärker teorin om företagandets

manliga norm (Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011; Ljunggren & Alsos, 2007). Studier som kritiskt förhåller sig till hur denna manliga norm upprätthålls i både forskning och i praktik är av värde.

Kontextens betydelse i företagandet

I avhandlingen prövas betydelsen av regionala genuskontrakt (Forsberg, 1997) i företagandekontexten. Kategoriseringen i regionala genuskontrakt, modernistiska och icke-modernistiska, visar sig dock vara en alltför grov indelning. När de modernistiska regionala genuskontrakten delas upp i mindre enheter synliggörs märkbara olikheter dem emellan. Begreppet med de regionala genuskontrakten hade sitt syfte när det konstruerades. Över tid har befolkningsstrukturer förändrats och stödsystem byggts som till exempel föräldraförsäkring och tillgång till barnomsorg, vilket kan ha förändrat och jämnat ut förhållanden i regioner. Teorin om regionala genuskontrakt kan därmed ha spelat ut sin roll. Detta kunde upptäckas genom att studera företagandet i skärningspunkten mellan regioner med olika genuskontrakt och näringsgrenarna. Avhandlingens slutsats att företagandets genuskontrakt reproduceras av aktörer i näringsgrenar på olika vis och i andra mer lokala rum än regioner, får därmed teoretiska implikationer för den geografiska dimensionen av företagandet. Är det genuskontrakt i kvinnors olika livsmiljö, exempelvis klass, snarare än geografin som har samband med kvinnors företagande?

Legitimitet av stordrift reproduceras på de nya offentliga marknaderna

Avhandlingens fjärde bidrag berör bransch- och marknadsteori. I de näringsgrenar där det inte tidigare har funnits privat producerade tjänster pekar resultaten på att stordrift reproduceras av aktörer på de nya offentliga marknaderna. Resultaten bekräftas i den forskning som pekar på att stora kapitalstarka företag gynnas på offentliga marknaderna. Legitimitet har tidigare hävdats vara en viktig dimension i interaktioner på både offentliga och privata marknader. När de olika delarna i avhandlingen sammankopplas visar sig denna reproduktion av stordrift specifikt besvärande för kvinnors företagande då genusstrukturer avgränsar dem till små enheter. Hur reproduceras legitimitet av stordrift på marknader, i branscher, i finansiering och specifikt på offentliga marknader? Vilka aktörer har resurser att förändra denna reproduktion?

Legitimitet för smådrift reproduceras på redan befintliga marknader

Tidigare forskning inom entreprenörskapsforskningen framhåller att inträdesbarriärer av olika slag hindrar småföretagare då de ska gå in i en ny bransch eller i redan etablerade branscher. Andra pekar på att småföretagare väljer att gå in i branscher där det redan finns stora företag och konkurrerar med nya innovationer. I spåren av den offentliga sektorns konkurrensutsättning pekar avhandlingens resultat starkt mot att småföretagandet har sin legitimitet i näringsgrenar som sedan tidigare karaktäriserades av privat producerade tjänster utförda av

småföretagare inom profession- och semiprofessionsyrken i hälso- och sjukvård. På de nya offentliga marknaderna är småföretagare mer sällsynta.

6.6.1 Metodologiska implikationer

Genom det metodologiska valet att analysera företagandet på både aggregerad och detaljerad näringsgrensnivå (5-siffrig) och genom att studera regelbundenheter och variationer, har det varit möjligt att synliggöra strukturella mönster, som stordrift och genusystem. Strukturella hinder som har betydelse för förändringen av småföretagares relativa position och kvinnors företagande i synnerhet. Slutsatserna skiljer sig märkbart mellan aggregerad och detaljerad nivå. Studier på en aggregerad nivå kan alltså leda till missvisande slutsatser. Studierna i denna avhandling påvisar därmed vikten av att genomföra studier och analyser på mer detaljerad nivå. Eftersom näringsgrenar och regioner har kategoriserats utifrån teoretiskt grundade hypoteser, har det varit möjligt att förstå och förklara de variationer som synliggjorts.

Avhandlingens fyra delstudier tillsammans med kappan synliggör genusystemet och illustrerar hur kvinnors företagande förändras i de kvinnodominerade näringsgrenarna över tid och rum. Bidraget visar hur genomgripande genusystemet är i företagandekontexten, men också dess variationer.

Genom att skilja på de regioner som antogs ha modernistiska regionala genuskontrakt gavs återigen möjlighet att synliggöra variationer, men först i och med intersektionen med den detaljerade näringsgrensnivån blev det tydligt att genus görs på en mer lokal nivå än den regionala. I intersektion med näringsgrenarna skapades ett mönster som tydligt visade att strukturerna i näringsgrenar var mer betydelsefulla för kvinnors företagande än regioner.

6.6.2 Policyimplikationer

En politisk intention var att skapa marknader med en mångfald av utförare. Avhandlingen visar emellertid att intentionerna med konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har fått en del oavsedda konsekvenser med reproduktion av både stordriftsnormen och genusystemet. Reproduktionen av stordrift begränsar småföretagandet och därmed kvinnors inträde på de nya offentliga marknaderna, där det inte tidigare funnits privat producerade tjänster. Kvalitativ forskning av den offentliga sektorns omvandling visar på oligopoltendenser med män som ägare i de stora bolagen (Sundin & Tillmar, 2010b). De stora företagen är resursstarka aktörer, som kan utnyttja stordriftsfördelar. Internationell forskning pekar på att legitimitet är en resurs för stora företag på offentliga marknader (Ferlie, 1996). Legitimitet för en stordriftsnorm får konsekvenser på samhällsnivå då det på sikt kan innebära färre utförare i välfärdsektorerna, vilket i sin tur minskar valfriheten för medborgarna. Stora företag etablerar sig där det förväntas ge vinster (Acs & Aldrich, 1989). Om intentionen är en mångfald av

aktörer på de skapade offentliga marknaderna så behöver inte bara formella regler och resurser uppmärksammas och granskas, utan även de informella.

- Som aktörer kan politiker eller tjänstemän agera för de inte så resursstarka organisationernas legitimitet, även i näringsgrenar som karaktäriseras av strukturella villkor som synes gynna stordrift.

Studierna visar att genussystemet reproduceras i företagandet om än i varierande grad i olika kontexter. Avhandlingens resultat ger stöd till teorier som förklarar marknader, organisationer och företagande som inbäddade i genusstrukturer. Studierna visar stöd för teorier som förklarar genus som socialt konstruerat och den manliga normen som närvarande i företagandet. Avhandlingen visar att genussystemet är motståndskraftigt, i meningen att det består och anpassar sig till nya sammanhang, och att det är närvarande i förändringsprocessen av den offentliga sektorn. Genussystemet får praktiska konsekvenser för kvinnors arbete och eventuella företagande. Detta får givetvis även samhällsliga konsekvenser på tillväxt och sysselsättning. Resultaten indikerar att konkurrensutsättningen av den offentliga sektorn har ökat kvinnors företagande på en aggregerad nivå, men på en detaljerad näringsgrensnivå framkommer att det är specifikt i vissa näringsgrenar. Mäns överrepresentation visar sig istället ha ökat i flertalet av näringsgrenarna. Som framgår av resultaten är en studie av företagandet värdefullt att genomföra på en detaljerad näringsgrensnivå för att förstå förändringen.

- Olika näringsgrenars karaktäristiska strukturella villkor synes därmed vara betydelsefulla att kritiskt granska med genusperspektiv.

Segregering med grund i vad som föreställs som kvinnligt och manligt görs på flera olika plan, i familj, i utbildning, i yrken, i arbetsuppgifter, i professioner, i branscher och reproduceras i företagandekontexten. Segregeringen får konsekvenser på arbetstider, löner, kapital, pensioner etcetera. Sammantaget begränsar det ofta kvinnors företagande till mindre företag. Det är dock viktigt att poängtera att kvinnor inte är en homogen grupp. Hur genussystemet berör varierar. Nationella, regionala och lokala satsningar har genomförts för att främja kvinnors företagande sedan början av 1990-talet. Studiens resultat pekar dock mot att det är formella och informella strukturer som begränsar och möjliggör kvinnors företagande. Kritik har framförts av forskare att de riktade satsningarna för kvinnor uppehåller sig vid fokus på individen (Tillmar, 2007; Berglund & Granath Torslund, 2012; Sundin, 2012; Pettersson, 2015). De offentliga satsningarna utmanar inte genussystemet. För att kunna förändra kvinnors underrepresentation bland företagare så behöver genussystemet ifrågasättas. Det gäller både den ovan diskuterade segregeringen och den manliga normen som kvinnors företagande värderas mot. Giddens (1979) förklarar att aktörer med tillgång till förändringsresurser kan utmana kollektiva sociala system genom att ifrågasätta dem och inte bara handla rutinmässigt.

Politiker behöver bli medvetna om genussystemets reproducerande förmåga och dess motståndskraft.

- Politiker som fattar beslut om de offentliga marknaderna bör genomföra genuskritiska analyser hur konkurrensutsättningen ska kunna frambringa avsedda konsekvenser för kvinnors företagande i spåren av den offentliga sektorns omvandling. Studien pekar mot att småföretagare, och därmed indirekt kvinnors företagande, har haft begränsade möjligheter att etablera sig på de reglerade nya marknaderna. En möjlighet kan vara att avsätta delar av marknaden till mindre företag, personalkooperativ etc.
- Tjänstemän som konstruerar och behandlar villkor för upphandlingar, certifieringar av företagare, samt finansiering till företagsidéer, bör skapa kännedom om genussystemets inverkan på kvinnors företagande. Vidare kan en medvetenhet om den egna rollen i reproduktionen av genussystemet vara värdefull i den direkta kontakten med kvinnor som vill etablera sig som företagare.

6.7 Fortsatt forskning

Avhandlingen visar att småföretagares relativa position gynnas i näringsgrenar, som karaktäriseras av en tidigare privat marknad, tidigare småföretagande och där professioner och semi-professioner har legitimitet. Kvinnors incitament att starta företag är dock fler än vad som ligger i avhandlingens fokus. Småföretagande kan vara drivet av nödvändighets- eller möjlighetsskäl eller vara grundat i attityder till företagandet (Tillväxtverket, 2013). Det småföretagande som har ökat i de studerade näringsgrenarna skulle kunna vara möjlighetsdrivet tack vare omvandlingen av den offentliga sektorn eller nödvändighetsdrivet på grund av omvandlingen av den offentliga sektorn. Organisationsforskare hävdar exempelvis att administrativa styrinstrument med det privata näringslivet och marknadslogiken som ideal (NPM) fråntar professionerna dess autonomi och legitimitet i den offentliga sektorn (se Hasselbladh, m.fl., 2008), vilket kan vara en möjlig förklaring till det ökande antalet företagare i de här näringsgrenarna. Professioner söker sig bort från NPM-styrningen av den offentliga sektorns verksamheter. Konsekvenserna av omvandlingen av den offentliga sektorn kan således tolkas på flera sätt. Anledningarna till ett ökat företagande bland olika typer av professioner är dock utöver vad den här avhandlingen kan behandla, varför detta är en fråga för vidare forskning.

Tidigare forskning av kvinnors företagande konstaterar att kvinnor anpassar sitt företagande till sin familjesituation och livsform (Sundin & Holmquist, 1989; Bergqvist, 2004; Hedfeldt, 2008). Livsform är ett analytiskt teoretiskt verktyg som först utvecklades av Højrup (1983), med tre typer av livsformer – självständighetens, karriärens and arbetets. Livsformerna ses som drivkraften till människors agerande, hur de värderar arbete, fritid och familj (Bergqvist, 2004). Livsformerna är dock kategoriserade utifrån mäns relation till arbete, fritid och familj

och har därför utvecklats i studiet av kvinnors livsformer, med en könsanalys (Jakobsen & Karlsson, 1993), i yrken (Friberg, 1983) och i företagande (Sundin & Holmquist, 1989; Lindgren, 2000; Lönnbring, 2003; Bergqvist, 2004; Hedfeldt, 2008). Avhandlingen åskådliggör att genussystemet är motståndskraftigt i företagandet i flertalet av näringsgrenarna, varför ett fortsatt sökande på den mest lokala nivån är av intresse – hur människor värderar och anpassar sitt arbete, sin fritid och familj när den offentliga sektorn har omvandlats.

I avhandlingens resultat framkom en variation i företagande kvinnors under/överrepresentation i relation till andel sysselsatta och mellan de olika näringsgrenarna. Näringsgrenarna innehåller professioner, semiprofessioner och yrken med könsmärkning. Den här studiens bidrag är att påvisa genussystemets betydelse i företagandet i spåren av den offentliga sektorns konkurrensutsättning. Näringsgrenarnas karaktäristika, professioner, semi-professioner och yrken har uppmärksammats ur ett genusperspektiv. Det finns dock andra dimensioner, exempelvis klass och etnicitet, som kan vara relevanta att kombinera med genusedimensionen för att få en förståelse för variationer i näringsgrenarna. Genussystemet, enligt Hirdmans förklaring, fokuserar dikotomin mellan det kvinnliga och det manliga, men tar inte hänsyn till variationer i genussystemet i just klass och etnicitet. De variationer som resultaten visar upp mellan de olika näringsgrenarna kan ha sin förklaringsgrund i en intersektion mellan genus, klass och etnicitet, vilket till viss del observeras i avhandlingens tredje artikel. På arbetsmarknaden och i företagandet inom näringsgrenen *Lokalvård* har segregering utifrån genus, klass och etnicitet tidigare uppmärksammats av forskare som (Sundin & Rapp, 2006; Abbasian & Bildt, 2007; Kvist, 2013). En analys ur ett intersektionellt perspektiv vore därför ytterligare en intressant väg för fortsatt forskning.

I avhandlingens resultat framkom att företagande män i näringsgrenen *Barnomsorg* hade större vinster när de gick ur sitt företag än kvinnor, men att kvinnors företagande var mer långsiktigt – Ett resultat som kan tolkas på flera sätt. En tolkning kan vara att män går in i näringsgrenen för att tjäna pengar och kvinnor för att utöva sitt yrke. Vidare kan barnomsorg vara så kvinnligt könsmärkt att män som startar företag här har svårt att få legitimitet för sin verksamhet, och därför avslutar sitt företagande. Resultaten i studien öppnar således upp för nya intressanta frågeställningar för fortsatt forskning.

7 English summary

The concept of New Public Management was first launched among the OECD countries in the 1980s, with the argument that it would increase efficiency in the Public Sector. One of the ideas was to restructure the Public Sector, and expose the activities to greater competition (Hood, 1991; Larner, 2000). Sweden was no exception to this trend and these reforms took place in the 1990s. Expectations included a rise in the plurality of organizations (Forssell & Jansson, 2000), and women's entrepreneurship in particular (Henrekson, 2004), since women are over-represented, 80 per cent, as employees in the Public Sector (SCB, 2012).

Women are under-represented, in relation to men, as business owners throughout the world, and this is also true for Sweden. In Sweden, as in in other countries, there have been national and regional promotions to increase women's entrepreneurship. Promotions started in the 1990s and are still ongoing (Nutek, 2005; 2008).

The competition in the Public Sector is seen both as an opportunity to increase the number of women small-business owners, and also as a gender equality project (Olofsson, 2009). Women's under-representation as small-business owners, in relation to men, is explained differently from different perspectives. Some researchers point to the individual woman as the reference point. Women have to learn entrepreneurial skills and have to build networks and find role models for support (Hisrich & Brush, 1984; Brush et al., 2004). Other researchers claim that the under-representation can be explained by structural conditions, such as formal rules and policies regulating the business ownership. Removing these structural conditions will enable women's small-business ownership, since these are seen as gender-neutral. Critics of both these arguments claim, however, that it is essential to study and make visible intangible systems, such as the gender system. The gender system is seen as embedded in society (Connell, 1987; Hirdman, 1990), and thus also entrepreneurship (Mirchandini, 1999; Ahl, 2004; Marlow & McAdam, 2013). Qualitative studies of women's small-business ownership have pointed to gendered unintended consequences of the Public Sector reforms, which have hindered women in their small-business ownership (Sundin & Törnquist, 2006; Tillmar, 2009; Sundin, 2011; Sundin & Tillmar, 2010b, Törnquist, 2014).

This dissertation takes its empirical starting point in women-dominated industries that have been affected by the restructuring of the Public Sector. The aim of the dissertation is to understand and explain how and why women's small-business ownership is changing in the wake of the Public Sector's transformation, and what constrains and enables this. The empirical research questions of the study are the following:

- How and why does the small-business owner's relative position change over time in the industries studied?
- How and why does women's small-business ownership change over time in the industries studied?
- How and why does women's small-business ownership change over time and place in the industries studied?

The overall research question is: What constrains and enables the change of women's small-business ownership over time and place in the wake of the Public Sector transformation?

The compilation dissertation comprises a summary and four independent papers, which are interconnected through the aim of the dissertation. The small-business ownership is analyzed on both an aggregated and a detailed industry level as well as on a regional level in one of the papers.

The link between the papers and the overall research question

The search for what constrains and enables women's small-business ownership starts broadly. Since women often run small firms, the focus is first placed on the small-business owners' relative position, in relation to the private organizations in the industry of study (Paper 1). Are there structural conditions that have unintended consequences for the expected increase of small-business owners in the industries? The search moves on to analyze how and why women's small-business ownership changes over time in industries within which we expect the gendered conditions of women's small-business ownership to be most favorable – in women-dominated industries by employment (Paper 2), in regions categorized as having modernistic gender contracts (Paper 3), and where women's relative proportion of the small-business owners is 90-95 per cent, in relation to men (Paper 4). Are there structural conditions that have unintended consequences on women's small-business ownership?

Theoretical frame of reference

The theoretical interest of the dissertation is thus the relationship between small-business ownership and different types of structural conditions. The discussion is inspired by a meta-theory that focuses on the reciprocal relationship of structure and structuring (Giddens, 1979, 1984). This enables a combination of the different perspectives of theory (Gioia & Pitre, 1990). Theories about small-business ownership, industry, and market are used in order to understand the structural conditions. Several of the theoretical perspectives mentioned do not problematize gender and thus these are complemented with theoretical perspectives of gender and empirical research into women's entrepreneurship. I study gender as a variable, but do not stop there, and interpret the results based on theories that explain gender as a social

construction (West & Zimmerman, 1987; Acker, 1990; Hirdman, 1988). The theoretical review also comprises a short historical review of structural changes to the economy in Sweden and the conditions of women's work and small-business ownership from the middle of 19th century until the 21st.

Methodology

The studies have been based on quantitative longitudinal data from 1993 up until 2010. The competition in the Public Sector started in the early 1990s, which has determined the starting point of the study. The endpoint is determined by practicalities: data availability. Data has been available from Swedish Statistics. The longitudinal database LISA has been used, which comprises individual register-based data about the citizens of Sweden aged 16 years and above. The business owners are categorized by the state authority in two forms: as *self-employed and partnership business owners* or *employed in their own limited company*. Other forms of organizations are excluded since the data is based on individual data on the small-business owner's income in November each year (SCB, 2008).

The quantitative analysis has been descriptive in the first three papers. In the fourth paper, a survival analysis is used. The studies comprise the total population of small-business owners, and the employees in the industries and regions. Although data is based on the individual level, the analysis and conclusions of the studies are made on the industry level. The industries included are those affected by the Public Sector reforms, with the focus on women-dominated industries by employment. Seventeen industries are included in the dissertation, albeit in different combinations due to the aim of each study. There are six industries within social care, three in education, four in healthcare, and a group called 'others' with four industries. Paper 3 focuses on regions and the dimension of place. Seven regions have been categorized into two groups of theory-based regional gender contracts, a modernistic and a non-modernistic regional gender contract. The analysis is made in the intersection of the industry and regional level. See further the appended papers.

What constrains and enables the change in women's small-business ownership over time and place in the wake of the Public Sector transformation?

The first overall conclusion is that the change in women's small-business ownership is constrained and enabled by regional, industrial and professional structures intertwined by the gender system. Through the results of the studies included, the gender system has been made visible stepwise in different ways. The gender system is involved and has an impact on women's small-business ownership.

The results of the longitudinal analysis showed patterns of differences and similarities among the industries and regions in the changes in women's small-business ownership. Women are still under-represented in relation to their proportion of the number of employed in 14 out of 16 industries in 2008. The under-representation has even increased in 10 of the industries over the time studied. The gender system is resilient. Contrasting the results on an aggregated level with the detailed industry level revealed the gender system. This result is giving support to previous research that claims the male-labelled small-business ownership (Sundin, 2002; Ahl, 2004; Achtenhagen & Welter, 2011). By analyzing industries in the intersection with regions categorized as having either modernistic or non-modernistic regional contracts, varieties among the different context were found, albeit not as we assumed. The regional gender contracts were found to be too broad to explain the change in the small-business ownership. Thus, the second conclusion is that the gender system varies between the contexts primarily in terms of the industries. The gender system was found to be challenged but still resilient in the most female-dominated industry, childcare, where 95 per cent of the small-business owners are women. Challenged in terms of longer business survival, but resilient since men employed in the industry were more reluctant to be small-business owners than the women employed, and more likely to run larger companies with higher profits.

The relative position of small-business ownerships in an industry is enabled by the structural conditions of the healthcare industries, which already had a significant private market and proportion of small-business owners. Within the other industries that did not have these prerequisites, the change in the position of small-business owners seems limited, although the private share of the industry has increased. This indicates that large companies have had advantages in these new public markets, as a result of scale production and legitimacy within the public sector. This result confirms previous empirical research (Kähkönen, 2004; Sundin & Tillmar, 2010b, Schmid & Ulrich, 2013) which, by means of qualitative studies, points to large companies taking greater shares of the market, with a risk of oligopoly in the public markets. The third conclusion is thus that the reproduction of the scale production legitimacy, intertwined with the gender effect on women's small-business ownership, contributes to unintended consequences for the small-business ownership and specifically for women's small-business ownership. The compilation dissertation has stepwise shown that women's small-business ownership in the wake of the Public Sector transformation is related to the gender systems in both principles, the segregation of women and men and the male norm. It is not the women who are the problem and must change to become small-business owners. It is the result of a system; a social system. The gender system is reproduced by both women and men unintentionally (Hirdman, 1988). I see this as an unintended consequence, which obviously affects women small-business owners.

The dissertation has implications for policy and practice. One of the assumptions of the competition within the Public Sector was that it would result in a plurality of businesses as alternative producers to the Public Sector. The characteristic structural conditions of the industries enable or constrain the small-business ownership. The results indicate scale production and the legitimacy of large companies in the wake of the Public Sector, which constrain small-business ownership. This has to be recognized by the politicians so that small actors may also enter the market. It is not enough to open up the Public Sector in order to enable a decrease in women's under-representation among small-business owners. The gender system has intervened in the change process. The results indicate the resilience of the gender system, also in the sphere of small-business ownership. In order to alter the gender system, it needs to be approached through an awareness among policy makers of the gender system's reproduction capacity and its resilience. Economic and social systems that subordinate women and also segregate women into lower pay, part-time work and specific "women's work" must be dealt with. The gender system is interlinked with the economic and the social system, so change is needed in all systems.

8 Referenser

- Abbasian, S. & Bildt, C. (2007). *Arbetsvillkor och anställningsförhållanden inom städbranschen i Stockholms län*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Acs, Z. & Aldrich, D.B. (1989). Births and Firm Size. *Southern Economic Journal*, 56(2), 467-475.
- Abrahamsson, L. (2000). *Att återställa ordningen: Könsmönster och förändring i arbetsorganisationer*. Doktorsavhandling. Institutionen för arbetsvetenskap. Umeå: Luleå tekniska universitet, Borea Bokförlag.
- Achtenhagen, L. & Welter, F. (2011). Surfing on the ironing board: The representation of women's entrepreneurship in German Newspapers. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(9/10), 763-786.
- Acker, J. (1990). Hierarchies, jobs, bodies: A theory of gendered organizations. *Gender & Society*, 4(2), 139-358.
- Acker, J. (1992). Gendering Organizational Analysis. I Mills, A. J. & Tancred, P. (red.). *Gendering Organizational Theory*. Newbury, California: Sage Publications.
- Ahl, H. (2002). *The making of the female entrepreneur*. Doktorsavhandling. Jönköping: Jönköping International Busienss School.
- Ahl, H. (2004). *The Scientific Reproduction of Gender Inequality: A discourse Analysis of Research Texts on Women's Entrepreneurship*. Malmö: Liber.
- Ahl, H. (2006). Why research on women entrepreneurship needs new direction. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 30(5), 595-621.
- Ahl, H. (2011). Politik för kvinnors företagande i Sverige och USA. I Blomberg, E., Hedlund, G. & Wottle, M. (red.). *Kvinnors företagande: Mål eller medel?* Stockholm: SNS Förlag.
- Ahl, H. & Sundin, E. (2013). Kvinnors företagande och genusordningen. I E. Blomberg & K. Niskanen (red.), *Arbete & jämställdhet: Förändringar under femtio år*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ahl, H., Berglund, K., Pettersson, K. & Tillmar, M. (2014). From feminism to FemInc.ism: On the uneasy relationship between feminism, entrepreneurship and the Nordic welfare state. *International Entrepreneurship Management Journal*, DOI 10.1007/s11365-014-0341-4. New York, NY: Springer Science+Business Media.
- Aldrich, H.E. & Fiol, C.M. (1994). Fools rush in? The institutional context of industry creation. *Academy of Management Review*, 19(4), 645-670.

- Allen, E., Elam, A., Langowitz, N. & Dean, M. (2007). *Global Entrepreneurship Monitor, 2007: Report on Women and Entrepreneurship*. Babson Park, MA: Babson College.
- Almega (2008). *Branschrappport 2008: Fakta och utveckling för branschen*. Stockholm: Almega.
- Alotaibi, A. & Kuk, G. (2011). Gender segregated work in Saudi-Arabia. A structural perspective on technology and cultural change. *International Conference on Information Systems, ICIS*, 2, 921-931.
- Alsos, G.A., Isaksen, E.J., & Ljunggren, E. (2006). New Venturing Financing and Subsequent Business Growth in Men- and Women-Led Businesses. *Entrepreneurship Theory and Practice*, September, 667-686.
- Alvesson, M. (1997). Kroppsräkning, konstruktion av kön och offentliga organisationer. I E. Sundin (red.), *Om makt och kön: I spåren av offentliga organisationers omvandling*. Rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män. SOU 1997:83. Arbetsmarknadsdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- Anxo, D., Ericsson, T., & Mångs, A., (2011). Kvinnors företagande: en strategi för att lösa livspusslet? I E. Blomberg, G. Hedlund & M. Wottle (eds), *Kvinnors företagande: Mål eller medel?* Stockholm: SNS Förlag
- Audretsch, D.B., Houweling, P. & Thurik, R. (2004). Industry evolution: Diversity, selection and the role of learning. *International Small Business Journal*, 22(4), 331-348.
- Auer, M. & Welte, H. (2013). The impact of single agents on gender equity in organizations: The case of Austrian equal opportunity active work councilors. *Industrielle Beziehungen*, 20(3), 1-20.
- Barley, S.R. (1986). Technology as an occasion for structuring: Evidence from observations of CT scanners and social order of radiology departments. *Administrative Science Quarterly*, 31(1), 78-108.
- Berg, N.G. (1997). Gender, Place and Entrepreneurship. *Entrepreneurship and Regional Development: An International Journal*, 9(3), 259-268.
- Berger P.L. & Luckman, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin.
- Berglund, K. & Granat Thorslund, J. (2012). Innovative policies?: Entrepreneurship and Innovation Policy from a Gender Perspective. I S. Andersson, K. Berglund, L. Gunnarsson & E. Sundin (red.), *Promoting Innovation: Policies, practices and procedures*. Report VR 2012:08. Stockholm: VINNOVA.
- Bergqvist, T. (2004). *Självständighetens livsform(er) och småföretagande: Tillämpning och utveckling av realistisk livsformsanalys*. Doktorsavhandling 2004:7. Karlstad: Karlstad University Studies.

- Bergqvist, C., Olsson Blandy, T. & Sainsbury, D. (2008). Swedish State Feminism: Continuity and Change. I J. Outshoorn & J. Kantola (red.), *Changing State Feminism*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 224-245.
- Birch, D. L. (1981). Who creates jobs? *The Public Interest*, 65, 3-14.
- Blackburn, R. & Kovalainen, A. (2009). Researching small firms and entrepreneurship: Past, present and future. *International Journal of Management Reviews*, 11(2), 127-148.
- Blackburn, R.A. & Wainwright, M.H.T. (2013). Small business performance: Business, strategy and owner-manager characteristics. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 20(1), 8-27.
- Blomqvist, P. & Rothstein, B. (2000). *Välfärdsstatens nya ansikte: Demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn*. Stockholm: Agora.
- Bolton, J.E. (1971). *Small firms: Report of the committee of inquiry on small firms*. London: Her Majesty's Stationary Office.
- Bolton, S. & Muzio, D. (2008). The paradoxical processes of feminization in the professions: The case of established, aspiring and semi-professions. *Work Employment Society*, 22(2), 281-299.
- Brewster, C., Mayne, L. & Tregaskis, O. (1997). Flexible Working in Europe. *Journal of World Business*, 32(2), 133-151.
- Brunsson, N. (1981). Företagsekonomi: Avbildning eller språkbildning. I N. Brunsson (red.), *Företagsekonomi, sanning eller moral? Om det normativa i företagsekonomisk utveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Brunsson, N. (2009). *Reform as routine: Organizational change and stability in the modern world*. Oxford: Oxford University Press.
- Brunsson, N. & Hägg, I. (2010). *Marknadens makt*. Stockholm: SNS.
- Brush, C.G., Carter, N.M., Gatewood, E.J., Greene, P.G. & Hart, M.M. (2004). *Clearing the hurdles: Women building high-growth businesses*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Bögenhold, D. (2000). Entrepreneurship, Markets, Selfemployment: Introduction. *International Review of Sociology*, 10(1), 25-40.
- Calas, M. & Schmirchich, L. (2006). From 'The Woman's Point of View' Ten years later: Towards a Feminist Organization Studies. I S.R. Clegg, C. Hardy & W.R. Nord (red.), *Handbook of Organization Studies*. London: SAGE Publications, 284-328.
- Carlsson, S. (1968). *Yrken & samhällsgrupper: Den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Carlsson Wetterberg, C. (2004). Från patriarkat till genusystem: och vad kommer sedan? I Carlsson C. Wetterberg, & A. Jansdotter (red.). *Genushistoria: En historiografisk exposé*. Lund: Studentlitteratur.
- Chang, H. (1997). The economics and politics of regulation. *Cambridge Journal of Economics*, 21(6), 703-728.
- Cockburn, C. (1983). *Brothers: Male dominance and technological change*. London: Pluto.
- Colnerud, G. & Granström, K. (2002). *Respekt för läraryrket: Om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Connell, R. (1987). *Gender & Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. (2006). The Experience of Gender Change in Public Sector Organizations. *Gender, Work and Organization*, 13(5), 435-452.
- Connell, R. (2009). *Om Genus*. (översättning C. Hjukström & A. Sörmark. Cambridge: Polity Press.
- Czarniawska, B. (2003). Social Constructionism and Organisation Studies. I R. Westwood & S. Clegg (red.), *Debating organization: Point and Counterpoint in Organization Studies*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Davidsson, P., Lindmark, L. & Olofsson, C. (1997). Småföretagen i näringslivsdynamikens spegel. I B. Persson (red.), *Småföretagande, entreprenörskap och jobben: Ett forskningsfält i förändring*. Stockholm: Rådet för arbetslivsforskning.
- Davidsson, P. & Henrekson, M. (2002). Determinants of the Prevalence of Start-ups and High-Growth Firms. *Small Business Economics*, 19(2), 81-104.
- Davidsson, P., Hunter, E., & Klofsten, M. (2006). Institutional Forces: The Invisible Hand that Shapes Venture Ideas. *International Small Business Journal*, 24(2), 115-131.
- Dean, T.J., Brown, R.L. & Bamford, D.E. (1998). Differences in large and small firm responses to environmental context: Strategic implications from a comparative analysis of business formations. *Strategic Management Journal*, 19, 709-728.
- Dean, T.J. & Meyer, G.D. (1996). Industry Environments and new venture formations in U.S. manufacturing: A conceptual and empirical analysis of demand determinant. *Journal of Business Venturing*, 11(2) 107-132.
- de Beauvoir, S. (2008). *Det andra könet* (översättning av A. Inczedy-Gombos & Å. Moberg, i samarbete med E. Gothlin). Stockholm: Nordstedts.
- De los Reyes, P. (2002). Vem tar hand om barnen? Könsarbetsdelning och offentlig barnomsorg ur ett ekonomiskt-historiskt perspektiv. I L. Andersson-Skof (red.), *Omvandlingens sekel: Perspektiv på ekonomi och samhälle i 1900-talets Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

- duRietz, A. & Henrekson, M. (2000). Testing the female under-performance hypothesis. *Small Business Economics*, 14(1), 1-10.
- Ekström, E. (2001). *Arbetsgivarnas rekryteringsbeteende*. Rapport 2001:1. Uppsala: IFAU.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Cambridge Polity Press.
- Esping-Andersen, G. (2002). *Why we need a welfare state*. New York, NY: Oxford University Press.
- EU (2002). Good Practices in the Promotion of Female Entrepreneurship: examples from EU and other OECD countries.
- EU (2015). WES – The European Network to Promote Women’s Entrepreneurship. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/women/wes-network/index_en.htm (tillgänglig 2015-01-15).
- Ferlie, E., Ashburner, L., Fitzgerald, L. & Pettigrew A. (1996). *The new public management in action*. Oxford: Oxford University Press. Vienna: Austrian Institute for Small Business Research.
- Finansdepartementet (2007). *Skattelättnader för förmån av hushållstjänster*. Prop.2007/08:13. <http://regeringen.se/sb/d/108/a/90321> (tillgänglig 2013-01-14).
- Finansdepartementet (2012). *Personalliggare för tvätteribranschen*. Prop. 2012/13:34. <http://regeringen.se/sb/d/108/a/202727> (tillgänglig 2014-12-15).
- Fogelberg Eriksson, A. (2005). *Ledarskap och kön: en studie av ledare och maskuliniteter i ett verkstadsindustriföretag*. Doktorsavhandling. Institutionen för beteendevetenskap. Linköpings universitet.
- Folkpartiet (2003). Motion 2003/04:A4, Motion med anledning av skr. 2002/03:140 Jämt och ständigt – Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden, Stockholm: Sveriges Riksdag, http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/med-anledning-av-skr-200203_GR02A4/ (tillgänglig 2014-12-15).
- Forsberg, G. (1997). Rulltrapperegioner och social infrastruktur. I E. Sundin (red.), *Om makt och kön: i spåren av offentliga organisationers omvandling*. SOU 1997:83. Kvinnomaktutredningen. Stockholm: Fritzes.
- Forsberg, G. (2010). Gender, Geography and Spatial Practice. I B. Hermelin & U. Jansson (red.), *Placing Human Geography: Sweden through Time and Space*. Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi. YMER 2010 årgång 130.
- Forssell, A. & Jansson, D. (2000). *Idéer som fångslar: Recept för en offentlig reformation*. Malmö: Liber.
- Fredriksson, C. & Lindmark, L. (1975). Storföretagskomplettering: En roll för de mindre och medelstora företagen. I D. Ramström (red.), *Små företag: Stora problem*. Stockholm: Nordstedts.

- Friberg, T. (1993). *Everyday life: Women's adaptive strategies in time and space* (översättning av M. Gray). Stockholm: Swedish Council of Building Research.
- GEM (2007). Global Entrepreneurship Monitor. *Report on Women and Entrepreneurship*.
- GEM (2012). Global Entrepreneurship Monitor. *Global Report*.
- Gemzöe, L. (2012). *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory: Action, structure and contradiction in social analysis*. London: MacMillan Press Ltd.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structures*. Oakland, CA: University of California Press.
- Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gioia, D.A. & Pitre, E. (1990). Multiparadigm Perspectives on Theory Building. *The academy of Management Review*, 15(4), 584-602.
- Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *The American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510.
- Hanspers, K. & Mörk, E. (2011). Förskola. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*. Ithaca och London: Cornell University Press.
- Hartman, L. (red.) (2011). *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Hartmann, H. (1981). The unhappy marriage of marxism and feminism: Towards a more progressive union. I L. Sargent (red.), *Women and revolution*. Boston, MA: South End Press.
- Hasselbladh, H., Bejerot, E. & Gustafsson, R.Å. (2008). *Bortom New Public Management: Institutionell transformation i svensk sjukvård*. Lund: Academia Adacta.
- Hedberg, C. & Pettersson, K. (2006). *Innovativa företagare i vård och omsorg: Genus- och entreprenörskapsperspektiv på företagande kvinnor och män i Stockholms län*. Kulturgeografiska institutionen. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hedfeldt, M. (2008). *Företagande kvinnor i bruksort: Arbetsliv och vardagsliv i samspel*. Doktorsavhandling. Örebro: Örebro universitet.
- Henrekson, M. & Johansson D. (1999). Institutional effects on the evolution of the size distribution of firms. *Small Business Economics*, 12(1), 11-23.
- Henrekson, M. (2004). *Vägar till ökad jämställdhet i svenskt näringsliv*. Stockholm: SNS Förlag.
- Henriksson, L., Wrede, S. & Burau, V. (2006). Understanding professional projects in welfare service work: Revival of old professionalism? *Gender, Work and Organization*, 13(2), 174-192.

- Hirdman, Y. (1988). Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (3), 49-63.
- Hirdman, Y. (1990). Genussystemet. I *Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport*. SOU 1990:40. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Hirdman, Y. (2001). Genus: Om det stabila föränderliga form. Malmö: Liber.
- Hirdman, Y. (2014). *Vad bör göras? Jämställdhet och politik under femtio år*. Stockholm: Ordfront.
- Hisrich, R.D. & Brush, C.G. (1984). The Woman Entrepreneur: Management Skills and Business Problems. *Journal of Small Business Management*, 22(1), 30-37.
- Holmquist, C. & Sundin, E. (red.) (2002). *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hood, C. (1991). A Public Management for all seasons? *Public Administration*, 69(1), 3-19.
- Hood, C. (1995). The 'New Public Management' in the 1980s: Variations on a theme. *Accounting, Organizations & Society*, 20(2/3), 93-109.
- Hughes, K.D. (2003). Pushed or pulled? Womens' entry into self-employment and small business ownership. *Gender Work and Organization*, 10(4), 433-454.
- Hundley, G. (2001). Why women earn less than men in self-employment. *Journal of Labor Research*, 22(4), 817-829.
- Hård, U., Sundin, E. & Tillmar, M. (2007). *Kvinnors företagande- arbetsmarknadsbeteende och organisatorisk lösning*. Arbetsliv i omvandling 2007:4. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Højrup, T. (1983). *Det glemte folk: Livsformer och centraldirigering*. Hørsholm, Danmark: Institut for europæisk folkelivsforskning, Statens Byggeforskningsinstitut.
- Jack, S.L. & Andersson, A.R. (2002). The effects of embeddedness on the entrepreneurial process. *Journal of Business Venturing*, 17(5), 467-487.
- Jagger, A. (1983). *Feminist politics and human nature*. Totowa, NJ: Rowman & Allenhed.
- Jakobsen, L. & Karlsson, J.Ch. (1993). *Arbete och kärlek: en utveckling av livsformsanalys*. Lund: Arkiv.
- Johannisson, B., Ramirez-Passilas, M. & Karlsson, G. (2002). The institutional embeddedness of local inter-firm networks: A leverage for business creation. *Entrepreneurship and Regional Development*, 14(4), 297-315.
- Johansson, V. (2001). *Där könsmakten ändras: Om män och kvinnor i starka och svaga könsmaktsordningar*. Umeå: Borea bokförlag.
- Kanter, R.M. (1977). *Men and women of the corporation*. New York, NY: Basic Books.

- Karakaya, F. & Stahl, M.J. (1989). Barriers to entry and market entry decisions in consumer and industrial markets. *Journal of Marketing*, 53, 80-91.
- Karlsson, M. (2004.) *Kunskap om familjedaghem*. Forskning i Fokus nr 20. Myndigheten för skolutveckling. Stockholm: Fritzes.
- Kastberg, G. (2008). The Blind Spots of Quasi-markets Regulators. *Public Organization Review*, 8(2), 347-363.
- Klasson, T. (red.) (2010). *Professioner i offentlig förvaltning: En lärobok för universitetens professionsutbildningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Klein, J.P. & Moeschberger, M.L. (2003). *Survival analysis: Statistical methods for censored and truncated data*. New York, NY: Springer.
- Kelley, D.J., Brush, C.G., Greene, P.G. & Litovski, Y. (2010). *Global Entrepreneurship Monitor, 2010 Women's Report*. Babson Park, MA: Babson College.
- Kommunalarbetaren.se (2004). *Sjukhustvätt kan säljas ut*. <http://www.ka.se/index.cfm?c=45999> (tillgänglig 2013-01-14).
- Konkurrensverket (1996). *Kommunal näringsverksamhet: En studie av landstingens tvätterier*. Stockholm: Konkurrensverket.
- Kovalainen, A. (1993). *At the margins of the economy: Women's self-employment in Finland 1960-1990*. Doktorsavhandling. Åbo: Kauppakorkeakoulu.
- Kvist, E. (2013). A Booming Market of Precarious Work: Selling Domestic Services in Women-Friendly Sweden. I Å. Gunnarsson (red.), *Tracing the Women-Friendly Welfare State: Gendered Politics of everyday life in Sweden*. Göteborg, Stockholm: Macadam Publishers.
- Kyle, G. (1987). Kvinnor och kunskap. I G. Kyle (red.), *Handbok i svensk kvinnohistoria*. Stockholm: Carlssons.
- Kähkönen, L. (2004). Quasi-markets, competition and market failures in local government services. *Kommunal politik och ekonomi*, 8(3), 31-47.
- Landstingsförbundet (2002). *Svensk Hälso- och sjukvård under 1990-talet: Utvecklingstendenser 1992-2000*. Stockholm: Landstingsförbundet.
- Langowitz, N. & Minniti, M. (2007). The entrepreneurial Propensity of Women. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31(3), 341-364.
- Larner, W. (2000). Neo-liberalism: Policy, Ideology, Governmentality. *Studies in Political Economy*, 63(Autumn), 5-25.
- Le Grand, J. & Bartlett, W. (red.) (1993). *Quasi-Markets and Social Policy*. London: MacMillan Press Ltd.

- Lindgren, G. (1992). *Doktorer, systrar och flickor: Om informell makt*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Lindgren, M. (2000). *Kvinnor i friskolor: Om kön, entreprenörskap och profession i identitetsskapande*. Rapport från FEM-gruppen. FSF 2000:3. Örebro: Forum för småföretagsforskning.
- Lindvert, J. (2007). The rules of the game: Organizing gender policies in Australia and Sweden. *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, 14(2), 238-257.
- Ljunggren, E. & Alsos, G.A. (2007). Media and entrepreneurs in Norway. I N.M Carter, C. Henry, B.O. Cinnéide & K. Johnston (red.), *Female entrepreneurship: Implications for education, training and policy*. London: Routledge.
- Losman, S. & Löfving, C. (1992). *Kommunala driftsformer: Förändring, utveckling, avveckling*. Stockholm: Publica: Allmänna förlaget.
- Lundin, M. (2011). Arbetsmarknadspolitik: Om privata komplement. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Lundqvist, Å. (1999). Conceptualizing Gender in a Swedish Context. *Gender & History*, 11(3), 583-596.
- Lundström, A. & Sundin, E. (red.) (2008). *Perspektiv på förnyelse och entreprenörskap i offentlig verksamhet*. Stockholm: Forum för småföretagsforskning.
- Lönnbring, G. (2003). *Självständighetens former: Kvinnoföretagande på Värmländsk landsbygd*. Doktorsavhandling. Karlstad: Karlstad University Studies.
- Lööf, A. (2013). Golden Rules of Leadership och jobbskuggning i fokus på ambassadörsträff. <http://www.regeringen.se/sb/d/4902/a/215337> (tillgänglig 2013-05-30).
- Magnusson, L. (2002). *Sveriges Ekonomiska Historia*. Stockholm: Prisma.
- Marlow, S. & McAdam, M. (2013). Gender and entrepreneurship: Advancing debate and challenging myths: Exploring the mystery of the under-performing female entrepreneur. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 19(1), 114-124.
- Martin Korpi, B. (2007). *Förskolan i politiken: Om intentioner och beslut bakom den svenska förskolans framväxt*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Maynard, M. (1995). Beyond the 'big three': The development of feminist theory into the 1990s. *Women's History Review*, 4(3), 259-281.
- Mirchandani, K. (1999). Feminist insight on gendered work: New directions on women and entrepreneurship. *Gender Work & Organization*, 6(4), 224-235.

- Minniti, M. & Nardone, C. (2007). Being in someone's else shoes: The role of Gender in Nascent entrepreneurship. *Small Business Economics*, 28(2/3), 223-238.
- Montin, S. (2007). *Moderna kommuner*, Malmö: Liber.
- Muzio, D. & Tomlinson, J. (2012). Editorial: Researching Gender Inclusion and Diversity in Contemporary Professions and Professional Organization. *Gender, Work & Organization*, 19(5), 455-466.
- Norén, L. (2003). *Valfrihet till varje pris: Om design av kundvalsmarknader inom skola och omsorg*. Göteborg: Handelshögskolan i Göteborg.
- Norén, L. (2006). Inträdesbarriärer på offentliga marknader. I E. Sundin & A. Thörnquist (red.), *När anställda blir företagare: Studier om företagande i ett strukturomvandlings- och marknadsperspektiv*. Arbetsliv i omvandling 2006:7. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Norén, L. (2008). Att göra patienter till kunder: Om sjukvårdsförsäkringar och entreprenörskap. I A. Lundström & E. Sundin (red.), *Perspektiv på förnyelse och entreprenörskap i offentlig verksamhet*. Stockholm: Forum för småföretagsforskning.
- Nutek (2003). *Kvinnors företagande: Format av samhället*. B 2003:7. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2004). *Vad vet vi om kvinnors företagande i Sverige?* Infonr 038-2004. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2005a). *Att främja kvinnors företagande*. R 2005:23. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2005b). *Kvinnors ägande och ägarutövning: I alla branscher inklusive jordbruk*. R 2005:4. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2006). *Klassificering och perception: En studie av genusaspekter på SNI-koden som klassificeringsverktyg av näringsgrenar*. R 2006:20. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2007). *Företagens framväxt i vård- och omsorgssektorn: Kartläggning av företag och företagande inom vård och omsorg*. B 2007:2. Stockholm: Nutek.
- Nutek (2008). *Småföretag inom vård och omsorg 2008*. Stockholm: Nutek.
- Näringsdepartementet (2010). *100 miljoner till fortsatt stöd för kvinnors företagande*. <http://regeringen.se/sb/d/16656> (tillgänglig 2013-01-14).
- Olofsson, M. (2009). *Ökade möjligheter för kvinnors företagande*. <http://www.regeringen.se/sb/d/9640/a/128387> (tillgänglig 2012-05-23).
- Pettersson, K. (2015). *Två steg fram och ett tillbaka? En genusanalys av policy för kvinnors företagande i Norden*. Tillväxtverket Info 0596. Stockholm: Tillväxtverket.
- Pettersson, K-H. (2008). Hur långt kan marknaden ta hand om vården? I A. Lundström & E. Sundin (red.), *Perspektiv på förnyelse och entreprenörskap i offentlig verksamhet*. Stockholm: Forum för småföretagsforskning.

- Pollitt, C. & Bouckaert, G. (red.) (2004). *Public Management Reform: A comparative analysis 2*. Oxford: Oxford University Press.
- Porter, M.E. (1980). Industry structure and competitive strategy: Keys in profitability. *Financial Analysts Journal*, 36(4), 30-41.
- Pozzebon, M., Mackrell, D. & Nielsen, S. (2014). Structuration bridging diffusion innovations and gender relations theories: a case of paradigmatic pluralism in IS research. *Information Systems Journal*, 24, 229-248.
- Propper, C. (1993). Quasi-markets, Contracts and Quality in Health and Social Care: The USA Experience. I J. Le Grand & W. Bartlett (red.), *Quasi-Markets and Social Policy*. London: MacMillan Press Ltd.
- Ramström, D. (red.) (1971). *Mindre företag: Problem och villkor*. Stockholm: Prisma.
- Regeringen (1992). *Ökad konkurrens i kommunal verksamhet*. Regeringens proposition 1992/93:43. Stockholm: Regeringskansliet.
- Robinson, K.C. & McDougall, P.P. (2001). Entry barriers and new venture performance: A comparison of universal and contingency approaches. *Strategic Management Journal*, 22(6/7), 659-685.
- Rubin, G. (1975). The Traffic in Women. I R. Reiter (red.), *Towards an Anthropology of Women*. New York, NY: Monthly Review Press.
- Rudy, K. (1999). Liberal theory and Feminist Politics. *Women and Politics*, 20(2), 33-57.
- Sahlin-Andersson, K. (1994). Group identities as building blocks of organizations: A story about nurses' daily work. *Scandinavian Journal of Management*, 10(2), 131-145.
- Sarason, Y., Dean, T. & Dillard, J.F. (2006). Entrepreneurship as the nexus of individual and opportunity: A structuration view. *Journal of Business Venturing*, 21(3), 286-305.
- Sayer, A. (1997). Essentialism, social constructionism, and beyond. *The Sociological Review*, 45(3), 453-487.
- SCB (2002). *SNI 92 Standard för svensk näringsgrensindelning 1992*. <http://www.scb.se/statistik/OV/OV9999/2000102/X71%C3%96P9204.pdf> (tillgänglig 2013-01-14).
- SCB (2003). *SNI2002 Standard för Svensk näringsgrensindelning 2002*. Sveriges Officiella Statistik.
- SCB (2005). Förteckning över verksamhetsarter enligt Svensk näringsgrensindelning (SNI2002) på 5-siffernivå. Sveriges Officiella Statistik.
- SCB (2006). *Bakgrundsfakta: Skola, vård och omsorg i privat regi: En sammanställning av statistik 1995–2005*. Stockholm: Sveriges Officiella Statistik.

- SCB (2008). *Bakgrundsfakta: Longitudinell Integrationsdatabas för Sjukförsäkrings- och Arbetsmarknadsstudier (LISA) 1990–2006*. Arbetsmarknads- och utbildningsstatistik 2008:2. Sveriges Officiella Statistik.
- SCB (2012). *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*. Örebro: SCB-tryck, Sveriges Officiella statistik.
- Schmid, A. & Volker U. (2013). Consolidation and concentration in the German hospital market: The two sides of the coin. *Health Policy*, 109(3), 301-310.
- Schumpeter, J.A. (1934/1994). The theory of economic development. I R. Svedberg (red.), *Schumpeter: Om Skapande Förstörelse och Entreprenörskap*. Stockholm: Nordstedts.
- Schön, L. (2014). *En modern svensk ekonomisk historia: Tillväxt och omvandling under två sekel*. Lund: Studentlitteratur.
- Scott Poole, M. & Van de Ven, A. H. (1989). Using Paradox to Build Management and Organization Theories, *Academy of Management Review*. 14(4), 562-578.
- Selander (1989). *Kampen om yrkesutövning, status och kunskap: Professionaliseringens sociala grund*. Lund: Studentlitteratur.
- Simpson, R. (2004). Masculinity at Work: The Experience of Men in Female Dominated Occupations. *Work, Employment & Society*, 18(2), 349-368.
- Shane, S. (2000). Prior Knowledge and the Discovery of Entrepreneurial Opportunities. *Organization Science*, 11(4), 448-469.
- SKL, Sveriges Kommuner och Landsting (2006). *Aktuellt om skola och barnomsorg*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- SKL, Sveriges Kommuner och Landsting (2011). *Från fattigvård till valfrihet: Utvecklingen av vård och omsorg om äldre*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Skolverket (2005). *Skolor som alla andra, med fristående skolor i systemet 1991–2004*. Rapport 271. Stockholm: Skolverket.
- Sköld, B. (2013). *Strukturerna och företagandet: En longitudinell studie av kvinnors och mäns företagande: I spåren av offentlig sektors omvandling*. Licentiatavhandling, FiF 108. Linköping: Linköping universitet.
- Solheim, J. (2007). *Kjønn og Modernitet*. Oslo: Pax.
- SOU (1990:44). *Demokrati och makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport. Stockholm: Allmänna förlaget.
- SOU (1997:157). *Att erövra omvärlden: Förslag till läroplan för förskolan: Slutbetänkande*. Barnomsorg- och skolkommittén. Utbildningsdepartementet. Stockholm: Fritzes.

- SOU (2000:38). *Välfärd, vård och omsorg*. Forskarvolym från kommittén Välfärdsbokslut. Socialdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- SOU (2001:52). *Välfärdstjänster i omvandling*, Socialdepartementet, Forskarvolym från kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Fritzes.
- SOU (2002:53). *Tandvården till 2010*. Delbetänkande från Tandvårdsutredningen. Socialdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- SOU (2004:103). *LSS: särskilt personligt stöd m.m.* Betänkande av LSS och hjälpmedelsutredningen. Socialdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- SOU (2008:77). *Möjlighet att leva som andra: Ny lag om stöd och service till vissa personer med funktionsnedsättning*. LSS-kommittén. Socialdepartementet. Stockholm: Fritzes.
- Stenius (1999). *Privat och offentligt i svensk alkoholistvård: Arbetsfördelning, samverkan och styrning under 1900-talet*. Lund: Arkiv.
- Storey, D. (1994). *Understanding the Small Business Sector*. London: Routledge.
- Stuart Mills, J. (1870). *The Subjection of Women*. I W.K. Kolmar & F. Bartkowski (red.), *Feminist Theory: A Reader* (3rd Edition). New York, NY: McGrawHill.
- Sundin, E. (1993). *Ny teknik i gamla strukturer*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.
- Sundin, E. (1998). Genus i organisationer. I B. Czarniawska (red.), *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber ekonomi.
- Sundin, E. (2002). Företagandets manliga prägling: Orsaker och konsekvenser. I C. Holmquist & E. Sundin (red.), *Företagerskan: Om kvinnor och entreprenörskap*. Stockholm: SNS Förlag.
- Sundin, E. (2003). Små företag: Lösning på vad och för vem? I C. von Otter (red.), *Ute och inne i svenskt arbetsliv: Forskare analyserar och spekulerar om trender i framtidens arbete*. Arbetsliv i omvandling 2003:8. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Sundin, E. (2006). Den nya arbetsfördelningen ur ett köns-genusperspektiv. I E. Ekstedt & E. Sundin (red.), *Den nya arbetsdelningen: Arbets- och näringslivets organisatoriska omvandling i tid, rum och tal*. Arbetsliv i omvandling 2006:11. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Sundin E. (2011). Entrepreneurship and the reorganization of the public sector: A gendered story. *Economic and Industrial Democracy*, 32(4), 631-653.
- Sundin, E. (2012). Entrepreneurship, Innovation and Gender: The Construction of Projects for Entrepreneurship and Innovation in the Healthcare and Care Sectors. I I. Andersson, K. Berglund, L. Gunnarsson, & E. Sundin (red.), *Promoting Innovation: Policies, practices and procedures*. Report VR 2012:08. Stockholm: Vinnova.
- Sundin, E. (forthcoming). Support for women entrepreneurs of many kinds and for many reasons. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*.

- Sundin, E. & Holmquist, C. (1989). *Kvinnor som företagare: Osynlighet, mångfald, anpassning: En studie*. Malmö: Liber.
- Sundin, E. & Rapp, G. (2006). *Städerskorna som försvann: Individerna i den offentliga sektorn*. Arbetsliv i omvandling 2006:2. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Sundin, E. & Törnquist, A. (2006). *När anställda blir företagare: Studier om företagande i ett strukturomvandlings- och marknadsperspektiv*. Arbetsliv i omvandling 2006:7. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Sundin, E. & Tillmar, M. (2010a). Varför ska kvinnor starta företag inom vård och omsorg. I E. Sundin, M. Tillmar & M. Renstig (red.), *Varför ska kvinnor starta eget i vård och omsorg?* Stockholm: Tillväxtverket.
- Sundin, E. & Tillmar, M. (2010b). Masculinisation of the Public Sector: Local level studies of public sector outsourcing in elder care. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 2(1), 49-67.
- Sundin, E. & Tillmar, M. (2010c). Uppföljning av eget val i hemtjänsten i Linköpings kommun: Utförarperspektiv. HELIX Working Papers, 1654-8213. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Sundin, E. & Rapp, G. (2011). *Att främja kvinnors företagande: Exemplet Östergötland*. HELIX Working Papers. HELIX VINN Excellent Center. Linköping: Linköping universitet.
- Svanlund, J. (2011). I skuggan av den svenska modellen. I E. Blomberg, G. Hedlund & M. Wottle (red.), *Kvinnors företagande: Mål eller medel*. Stockholm: SNS Förlag.
- SvD (2014). Se upp skolan kan läggas ned. *Svenska Dagbladet*. Gymnasieguiden del 1, 2014-01-21: 18.
- Svenska Kommunförbundet (2004). *Aktuellt om skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Svenska Kommunförbundet (2000). *Aktuellt om skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska kommunförbundet.
- Sydsvenskan (2014). Riskkapitalister: Små steg och stora pengar. *Sydsvenskan*, 2014-01-19: 10.
- Szebehely, M. (2011). Insatser för äldre och funktionshindrade. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Tareke, M. (2006). *Tjänsteprisindex för tvätteriverksamhet: Branschbeskrivning för SNI-grupp 93.01*. TPI rapport nr 23. Statistiska Centralbyrån: SCB.
- Tillmar, M. (2004). Är det möjligt? Om villkor för småföretagande inom vård- och omsorgssektorn. R 2004:4. Stockholm: Nutek.

- Tillmar, M. (2007). Gendered small-business assistance: Lessons from a Swedish project. *Journal of European Industrial Training*, 31(2), 84-99.
- Tillmar, M. (2009). No longer so strange? (Dis) trust in municipality: Small Business Relationships. *Economic and Industrial Democracy*, 30(3), 401-428.
- Tillväxtverket (2006). *Kvinnors och mäns företagande: En statistisk beskrivning*. Info112-2006. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket, (2009). *Kvinnors företagande: Att göra nytta, göra möjligt och göra synligt*. Info028. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket (2010). *Det bortglömda företagandet: Hur många företagare finns det i Sverige?* Info0215. Stockholm: Tillväxtverket.
- Tillväxtverket (2011b). *Tillväxtverkets regionfamiljer*.
<http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/faktaochstatistik/regionalaindelningar/regionfamiljer/tillvaxtverketsregionfamiljer.4.21099e4211fd8a8c87b800017639.html> (tillgänglig 2014-08-11).
- Tillväxtverket (2011a). *Kriterier för indelning i regionfamiljer*.
<http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/faktaochstatistik/regionalaindelningar/regionfamiljer/kriterierforindelningiregionfamiljer.4.21099e4211fd8a8c87b800017875.html> (tillgänglig 2014-08-11).
- Tillväxtverket (2012). *Så går indelningen av FA-regioner till*.
<http://www.tillvaxtverket.se/huvudmeny/faktaochstatistik/regionalaindelningar/faregioner/sagarindelningenifaregionertill.4.21099e4211fd8a8c87b800017579.html> (tillgänglig 2014-08-11).
- Thörnquist, A. (2006). Anställda blir företagare: En fråga för facket: Exempel med nutidsrelevans från den skandinaviska granitindustrin under mellankrigstiden. I E. Sundin & A. Thörnquist (red.), *När anställda blir företagare: Studier om företagande i ett strukturomvandlings- och arbetsmarknadsperspektiv*. Arbetsliv i omvandling 2006:17. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Thörnquist, A. (2014). *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*. SOU 2014:34. Forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet. Stockholm: Fritzes.
- Van de Ven, A.H. (2007). *Engaged scholarship: A guide for organizational and social research*. Oxford; New York, NY: Oxford University Press.
- Van de Ven, A.H. & Scott Poole, M. (2005). Alternative Approaches for Studying Organizational Change. *Organization Studies*, 26(9), 1377-1404.
- Verheul, I. & Thurik, R. (2001). Start-Up Capital: "Does Gender Matter?" *Small Business Economics*, 16, 329-345.
- Vlachos, J. (2011). Friskolor i förändring. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.

- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Watson, J. (2002). Comparing the performance of male- and female-controlled businesses: Relating outputs to inputs. *Entrepreneurship, Theory and Practice*, 26(3), 91-100.
- Welter, F. (2011). Contextualizing entrepreneurship: Conceptual changes and ways forward. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 35(1), 165-184.
- West, C. & Zimmerman D.H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–51.
- Wigren, C. (2003). *The Spirit of Gnosjö: The Grand Narrative and Beyond*. Doktorsavhandling 017. Jönköping: Jönköping International Business School.
- Wiklund, S. (2011). Individ- och familjeomsorgens välfärdstjänster. I L. Hartman (red.), *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Williams, C. (1992). The glass escalator: Hidden advantages for men in the female professions. *Social Problems*, 39(3), 253-267.
- Williams, D.R. (2004). Effects of childcare activities on the duration of self-employment in Europe. *Entrepreneurship, Theory and Practice*, 28(5), 467-486.
- Whittington, R. (2001). Environmental Structure and Theories of a Strategic Choice. *Journal of Management Studies*, 25(6), 521-536.
- Wolf, V. (1929/1985). *Ett eget rum* (översättning av J. Lundblad). Stockholm: Tidens förlag.
- Woolstonecraft, M. (1792/2010). A Vindication of the Rights of Women. I W.K. Kolmar & F. Bartkowski (red.), *Feminist Theory: A Reader*. Third Edition. New York NY: McGrawHill.
- Wottle, M. & Blomberg, E. (2011). Feminism och jämställdhet i en nyliberal kontext 1990–2010. *Tidskrift för genusvetenskap*, (2/3), 99-115.
- Zolin, R., Stuetzer, M. & Watson, J. (2013). Challenging the female underperformance hypothesis. *International Journal of Gender & Entrepreneurship*, 5(2), 116-129.
- Åsberg, C. (1998). Debatten om begreppen: ”genus” i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980–1998. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (2), 29-41.

Elektroniska källor

- orebroroll.se (2012) <http://orebroll.se/sv/Forskning/Finansiering-anslag> (tillgänglig 2013-01-14).
- FoU i Sverige (2012) <http://www.researchweb.org/is/sverige> (tillgänglig 2013-01-14).
- hjärt-lungfonden.se (2012) <http://www.hjart-lungfonden.se/Forskning/> (tillgänglig 2013-01-14).

Lagar

- Hälso- och sjukvårdslag (1982:763).

LASS lagen (1993:389) om assistansersättning.

LOU lagen (1992:1528) om offentlig upphandling.

LOV lagen (2008:962) om valfrihet.

LSS lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade 1993.

LVM lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.

LVU lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser för vård av unga.

Socialtjänstlagen (1980:620) (2001:453).

Tandvårdslagen (1985:125).

Appendix

Tabell över näringsgrensindelningen

Tabeller över antal och andel företagare och sysselsatta

Tidigare publicerade i min licentiatavhandling (Sköld, 2013: 135-142)

Tabell 1 Klassificering av näringsgrenar enligt SNI-kod år 1993, 2002 samt klassifikationen i studien

SNI kod 1993	SNI kod 2002	Klassifikation i studien
	K70-74 Fastighets och utnyttningssamhet, företags tjänster	
73103 Medicinsk FoU	73103 Medicinsk FoU	Övrigt
74500 Arbetsförmedling och rekrytering	74500 Arbetsförmedling och rekrytering	
74701 Lokavård	74701 Lokavård	
	O.90 - 93 Andra samhälliga och personliga tjänster	
93011 Industri- och institutionsvätt	93011 Industri- och institutionsvätt	
	M.80 Utbildning	Utbildning
80100 Grundskoleutbildning	80102 Grundskoleutbildning och förskoleklass (kommer från 85322)	80100 Grundskoleutbildning
80220 Gymnasial yrkesutbildning	80221 Gymnasial yrkesutbildning	80220 Gymnasial yrkesutbildning
85110 Sluten sjukvård	N.85 Hälso- och sjukvård	Vård
85111 Sluten primärvård (sjukstugor i glesbygd)	85111 Sluten primärvård (sjukstugor i glesbygd)	
85112 Specialiserad sluten somatisk sjukvård (sjukhus, lasarett, vårdhem)	85112 Specialiserad sluten somatisk sjukvård (sjukhus, lasarett, vårdhem)	85110 Sluten sjukvård
85113 Specialiserad psykiatrisk sjukvård	85113 Specialiserad psykiatrisk sjukvård	
85120 Öppen hälso- och sjukvård	85121 Öppen hälso- och sjukvård, på sjukhus	85120 Öppen hälso- och sjukvård
85140 Annan hälso- och sjukvård	85122 Öppen hälso- och sjukvård, ej på sjukhus	
	85141 Medicinsk laboratorieverks	85140 Annan hälso- och sjukvård
	84112 Ambulansresponser	
	85143 Vård vid sjukhem och uben läkare	
	85144 Annan öppen hälso- och sjukvård, ej läkare (mödr- barnavård, distriktsläkarska etc.)	
85130 Tandvård	85130 Tandvård	85130 Tandvård
		Omsorg
85312 Vård och omsorg för psykiskt utvecklingsstörda,	85312 Vård och omsorg i bostad med särskild service för funktionshindrade	
85313 Vård och behandling i hem för vård och boende,	85313 Hjälpvård för barn och ungdom	
85315 Drift av inackorderingshem	85315 Hjälpvård med boende för vuxna med missbruk	
	85316 ny Omsorg och sociala insatser i övriga boendeformer för vuxna	85310 Vård och omsorg, boende, inte äldre
85311 Vård och service till boende i servicehus o. d	85311 Vård och omsorg i särsk. boendeformer för äldre	85311 Vård och omsorg i särskilda boende för äldre
	(65312 Vård och omsorg i bostad med särskild service för funktions) se ovan	
85321 Barnomsorg i förskola	80101 Förskoleutbildning (förskolor ej dagvagnar och fritids)	85321 Barnomsorg i förskola
85322 Annan barnomsorg	85322 Dagbarvård (fritids, dagvagnar, öppen förskola, parklek)	85322 Annan barnomsorg
	85323 Öppna sociala insatser för barn och ungdomar	
	(80102 Grundskoleutbildning och förskoleklass) se ovan skola	
85323 Äldre och handikappomsorg	85329 Öppna sociala insatser för äldre (hemtjänst, dagverksamh., servicecentraler)	85323 Äldre och handikappomsorg
85324 Individ och familjomsorg	85324 Övriga öppna sociala insatser för personer med funktionshinder (personl. ass., dagverks.)	
	85329 Öppna sociala insatser för vuxna med missbruk	85324 Individ och familjomsorg
	(65323 Öppna sociala insatser för barn och ungdomar) se ovan	

Källa: Sköld, 2013

Tabell 2 Antal män och kvinnor samt andel kvinnor av företagarna i näringsgrenarna inom gruppen Omsorg.

Omsorg	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vård och omsorg i boende, inte äldre	76	88	109	130	155	150	157	163	175	246	368	332	352	367	346	344
Män	82	89	109	125	144	146	151	161	174	224	316	328	297	287	272	284
Kvinnor	158	177	218	255	299	296	308	324	349	470	684	720	649	654	618	628
Total	52%	50%	50%	49%	48%	49%	49%	50%	50%	48%	46%	46%	46%	44%	44%	45%
Andel kvinnor																
Vård och omsorg i särskilda boende för äldre	4	8	18	20	36	35	31	28	24	25	34	31	30	32	28	30
Män	6	13	24	30	50	50	44	41	34	37	49	52	49	55	48	49
Kvinnor	10	21	24	30	50	50	44	41	34	37	49	52	49	55	48	49
Total	60%	62%	75%	67%	72%	70%	70%	68%	71%	68%	69%	60%	61%	58%	58%	61%
Andel kvinnor																
Barnomsorg i förskola	1	2	6	9	11	11	12	12	13	28	31	31	31	28	35	36
Män	19	38	71	104	98	109	117	119	117	232	329	311	333	330	346	376
Kvinnor	20	40	77	113	109	120	129	131	130	260	360	342	364	358	381	412
Total	95%	95%	92%	92%	90%	91%	91%	91%	90%	89%	91%	91%	91%	92%	91%	91%
Andel kvinnor																
Annan barnomsorg	4	8	79	105	161	291	351	419	443	446	502	509	541	608	652	685
Män	10	38	85	114	174	307	373	440	470	470	530	545	573	645	695	726
Kvinnor	14	46	85	114	174	307	373	440	470	470	530	545	573	645	695	726
Total	83%	83%	93%	92%	93%	95%	94%	95%	94%	95%	95%	93%	94%	94%	94%	94%
Andel kvinnor																
Äldre- och handikappomsorg	1	3	4	13	16	22	22	24	27	32	70	98	120	152	208	254
Män	4	14	19	34	37	27	31	42	45	61	104	132	186	221	282	329
Kvinnor	5	17	23	47	53	49	53	66	72	93	174	230	306	373	490	583
Total	80%	82%	83%	72%	70%	55%	58%	64%	63%	66%	60%	57%	61%	59%	58%	56%
Andel kvinnor																
Individ- och familjeomsorg	25	34	33	37	46	50	60	64	58	50	77	75	82	86	81	93
Män	27	32	43	37	36	47	44	54	62	63	103	100	109	124	127	136
Kvinnor	52	66	76	74	82	97	104	118	120	113	180	175	191	210	208	229
Total	52%	48%	57%	50%	44%	48%	42%	46%	52%	56%	57%	57%	57%	59%	61%	59%
Andel kvinnor																

Källa: Sköld, 2013

Tabell 3 Antal män och kvinnor samt andel kvinnor av företagarna i näringsgrenarna inom gruppen Utbildning

Utbildning	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Grundskola	Män	1	1	2	5	8	12	14	16	39	50	60	65	60	62	81
	Kvinnor	2	4	7	7	17	21	24	30	28	84	123	129	120	145	167
	Total	3	5	9	12	25	31	36	44	44	123	176	183	184	207	248
Andel kvinnor	67%	80%	78%	58%	68%	68%	67%	68%	64%	68%	72%	67%	66%	67%	70%	67%
Gymnasial yrkesutbildning	Män	5	6	5	5	2	4	3	5	5	16	34	32	37	46	38
	Kvinnor	4	7	6	5	2	1	3	4	6	12	24	19	28	28	24
	Total	9	13	11	10	4	5	6	9	11	28	58	51	65	74	62
Andel kvinnor	44%	54%	55%	50%	50%	20%	50%	44%	55%	43%	41%	37%	43%	38%	39%	38%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 4 Antal män och kvinnor samt andel kvinnor av företagarna i näringsgrenarna inom gruppen Vård

Vård	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Sluten sjukvård	Män	60	54	50	56	48	45	26	30	32	24	37	48	53	44	59
	Kvinnor	67	62	63	68	60	58	35	40	38	25	92	97	110	41	46
	Total	127	116	113	124	108	103	61	70	70	49	129	145	163	85	98
Andel kvinnor	53%	53%	56%	55%	56%	56%	57%	57%	54%	51%	71%	67%	67%	48%	47%	41%
Öppen hälso- och sjukvård	Män	384	469	554	560	564	578	614	619	632	786	1390	1412	1447	1432	1475
	Kvinnor	337	404	464	473	495	482	503	528	523	739	1244	1234	1302	1224	1233
	Total	721	873	1018	1033	1059	1060	1117	1147	1155	1525	2634	2646	2749	2656	2708
Andel kvinnor	47%	46%	46%	46%	47%	45%	45%	46%	45%	48%	47%	47%	47%	46%	46%	45%
Annan hälso- och sjukvård	Män	622	707	787	813	849	974	1116	1249	1322	1428	1726	1828	1874	1956	1954
	Kvinnor	1270	1421	1634	1773	1948	2361	2762	3131	3334	3637	4332	4621	4875	4993	5005
	Total	1892	2128	2421	2586	2797	3335	3878	4380	4656	5065	6058	6449	6749	6949	6959
Andel kvinnor	67%	67%	67%	69%	70%	71%	71%	71%	72%	72%	72%	72%	72%	72%	72%	72%
Tandvård	Män	862	878	844	771	747	724	725	715	709	781	1815	1860	1840	1742	1730
	Kvinnor	599	634	624	570	547	577	586	577	569	650	1005	1039	1066	1059	1073
	Total	1461	1512	1468	1341	1294	1301	1311	1292	1278	1431	2820	2899	2906	2801	2803
Andel kvinnor	41%	42%	43%	43%	42%	44%	45%	45%	45%	45%	36%	36%	37%	38%	38%	39%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 5 Antal män och kvinnor samt andel kvinnor av företagarna i näringsgrenarna inom gruppen Övrigt

Övrigt	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Män	38	48	49	55	61	63	62	62	66	85	148	164	169	155	165	193
Kvinnor	27	33	35	40	34	35	37	45	47	56	114	125	122	127	134	150
Total	65	81	84	95	95	98	99	107	113	141	262	289	281	282	299	343
Andel kvinnor	42%	41%	42%	42%	36%	36%	37%	42%	42%	40%	44%	43%	42%	45%	45%	44%
Arbetsförmedling och rekrytering	Män	7	11	15	19	27	29	40	42	84	117	130	174	205	254	287
Kvinnor	11	9	17	13	17	23	27	34	40	88	99	98	110	128	154	162
Total	18	20	32	32	44	50	56	74	82	172	216	228	284	333	408	449
Andel kvinnor	61%	45%	53%	41%	39%	46%	48%	46%	49%	51%	46%	43%	39%	38%	38%	36%
Lokalvård	Män	1233	1216	1221	1201	1247	1266	1301	1288	1307	1472	1772	1734	1831	1887	1953
Kvinnor	850	824	833	838	900	932	975	1007	1037	1113	1295	1366	1440	1534	1709	1968
Total	2083	2040	2054	2039	2147	2198	2276	2295	2344	2585	3022	3138	3174	3365	3596	3921
Andel kvinnor	41%	40%	41%	41%	42%	42%	43%	44%	44%	43%	43%	44%	45%	46%	48%	50%
Industri- och institutionsvävt	Män	55	52	52	51	51	52	55	48	55	69	66	61	60	64	62
Kvinnor	27	23	26	25	29	26	26	20	28	26	29	23	26	21	19	16
Total	82	75	78	76	80	78	75	86	74	84	94	89	87	81	83	78
Andel kvinnor	33%	31%	33%	33%	36%	33%	27%	33%	35%	35%	27%	26%	30%	26%	23%	21%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 6 Antal kvinnor och män samt andel kvinnor av sysselsatta i näringsgrenarna inom gruppen Omsorg

Omsorg	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Vård och omsorg i boende, inte äldre	8514	9838	9900	10477	10291	11024	11500	11769	12563	13692	15481	16075	15981	16370	16659	16845
Män	33453	35681	35251	38744	37525	39259	40881	42329	43789	48499	50639	51004	51085	51305	52173	52005
Kvinnor	41967	45519	45151	49221	47816	50283	52381	54098	56352	62191	66130	67079	67066	67675	68832	68950
Total	80%	78%	78%	79%	78%	78%	78%	78%	78%	78%	77%	76%	76%	76%	76%	75%
Vård och omsorg i särskilda boende för äldre	5801	7487	5926	6283	6262	7234	7876	8434	9069	9856	10291	10728	10562	10958	11083	10977
Män	88623	96637	101447	104712	105801	113793	117897	122071	128172	135091	137186	135401	133706	134473	134957	132194
Kvinnor	94424	104124	107373	110995	112063	121027	125773	130505	137241	144947	147477	146129	144268	145431	146040	143171
Total	94%	93%	94%	94%	94%	94%	94%	94%	93%	93%	93%	93%	93%	92%	92%	92%
Barnomsorg i förskola	16105	16330	7586	6025	5678	5943	5352	5369	5073	4562	4702	4821	4925	5317	5491	5459
Män	130172	124234	112364	109040	101713	103273	99219	96586	96209	95255	97277	96547	99550	103725	106549	107102
Kvinnor	146277	140564	119950	115065	107391	109216	104571	101955	101282	99817	101979	101368	104475	109042	112040	112561
Total	89%	88%	94%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%	95%
Annat barnomsorg	2031	2298	2178	2223	1953	2100	1999	1890	2060	1925	1979	1890	1846	1925	1958	1903
Män	35147	33706	32671	30840	26279	24429	21911	19421	18296	17134	16398	14906	14048	13861	13404	12815
Kvinnor	37178	36004	34849	33063	28232	26529	23910	21311	20356	19059	18377	16796	15894	15786	15362	14718
Total	95%	94%	94%	93%	93%	92%	92%	91%	90%	90%	89%	89%	88%	88%	87%	87%
Äldre- och handikappomsorg	6576	7387	7737	8441	8649	9663	10180	11515	13296	14957	16956	18880	19866	21722	23011	24057
Män	75409	77599	78382	79181	77226	79977	81476	85268	91647	93668	99659	104633	109120	115577	120197	123370
Kvinnor	81985	84986	86119	87622	85875	89640	91656	96783	104943	108625	116615	123513	128986	137299	143208	147427
Total	92%	91%	91%	90%	90%	89%	89%	88%	87%	86%	85%	85%	85%	84%	84%	84%
Individ- och familjeomsorg	2088	2421	2356	3297	2560	2813	3216	2918	3243	3707	3756	3905	3933	4353	4518	4333
Män	6038	6619	7016	8647	7190	8413	9754	9487	10342	12165	12237	12518	12956	13995	14634	14628
Kvinnor	8126	9040	9372	11944	9750	11226	12970	12405	13585	15872	15993	16423	16889	18348	19152	18961
Total	74%	73%	75%	72%	74%	75%	75%	76%	76%	77%	77%	76%	77%	76%	76%	77%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 7 Antal kvinnor och män samt andel kvinnor av sysselsatta i näringsgrenarna inom gruppen Utbildning

Utbildning	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Man	40918	40177	36560	35749	35195	37189	38698	40180	42034	44059	43939	42850	42603	43377	42645	40972
Kvinnor	124274	120884	114325	115830	118357	126097	131774	138163	146102	152920	153692	152506	152354	152608	150657	148657
Total	165192	161061	150885	151579	153552	163286	170472	178343	188136	196979	197631	195356	194957	195985	193302	188629
Andel kvinnor	75%	75%	76%	76%	77%	77%	77%	77%	78%	78%	78%	78%	78%	78%	78%	78%
Man	6969	4191	3545	3614	4036	4522	4250	4386	4618	4628	5026	5634	5808	6252	6314	6576
Kvinnor	9634	7797	6431	6230	6519	6856	5572	5607	5868	5502	6087	6692	6624	7200	7353	7645
Total	16603	11988	9976	9844	10555	11378	9822	9993	10486	10130	11113	12326	12432	13452	13667	14221
Andel kvinnor	58%	65%	64%	63%	62%	60%	57%	56%	56%	54%	55%	54%	53%	54%	54%	54%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 8 Antal kvinnor och män samt andel kvinnor av sysselsatta i näringsgrenarna inom gruppen Vård

Vård	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Man	42544	44495	40114	38458	36251	36932	36896	37518	38074	38695	38318	36902	36905	37686	38330	38099
Kvinnor	225668	227094	211380	202276	187251	186368	183257	183921	184014	182137	178123	168355	168220	170784	171066	168921
Total	268212	271589	251494	240734	223502	223300	219853	221439	222088	220832	216441	205257	205125	208470	209396	207020
Andel kvinnor	84%	84%	84%	84%	84%	83%	83%	83%	83%	82%	82%	82%	82%	82%	82%	82%
Man	12975	10685	10585	8948	8828	9044	10388	9539	9446	8704	9681	10543	10663	10773	10572	10144
Kvinnor	57383	47479	45643	42734	40727	41405	46667	43063	45573	41255	44064	48342	48416	48925	48641	45994
Total	70358	58164	56228	51682	49555	50449	57055	52602	55019	49959	53745	58885	59079	59698	59213	56138
Andel kvinnor	82%	82%	81%	83%	82%	82%	82%	82%	83%	83%	82%	82%	82%	82%	82%	82%
Man	3364	3858	4179	3933	3913	4141	4249	4488	4851	5295	5338	5770	6083	6273	6580	6835
Kvinnor	8856	9913	10146	9412	9619	10338	10178	10826	11906	14103	14148	15200	15769	16760	16746	17468
Total	12220	13771	14325	13345	13532	14479	14427	15314	16757	19398	19486	20970	21852	23033	23326	24303
Andel kvinnor	72%	72%	71%	71%	71%	71%	71%	71%	73%	73%	73%	72%	72%	72%	72%	72%
Man	5511	4430	4346	3915	4082	4167	3899	3718	3661	3812	4121	4142	3826	3831	3835	3775
Kvinnor	22496	17773	17906	15980	17282	17533	16541	15779	15725	16291	17389	17731	16587	16633	16932	17022
Total	28007	22203	22252	19895	21364	21700	20440	19497	19406	20103	21510	21873	20413	20464	20767	20797
Andel kvinnor	80%	80%	80%	80%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	81%	82%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 9 Antal kvinnor och män samt andel kvinnor av sysselsatta i näringsgrenarna inom gruppen Övrigt

Övrigt	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Man	635	821	879	999	1210	1539	3061	1593	1805	1834	1982	2299	2286	2262	2336	2412
Kvinnor	929	1122	1190	1328	1459	1965	4398	1944	2290	2366	2523	2879	2895	3042	3130	3206
Total	1564	1943	2069	2327	2669	3504	7459	3537	4095	4200	4505	5178	5181	5304	5466	5618
Andel kvinnor	59%	58%	58%	57%	55%	56%	59%	55%	56%	56%	56%	56%	56%	57%	57%	57%
Man	3526	3536	3786	3576	3590	3883	4146	4488	4437	4283	4280	4500	4844	5968	6320	6643
Kvinnor	5919	5776	6144	5821	6045	6609	6970	7060	6975	6661	6471	6422	6643	8030	8202	8314
Total	9445	9312	9930	9397	9635	10492	11116	11548	11412	10944	10751	10922	11487	13998	14522	14957
Andel kvinnor	63%	62%	62%	62%	63%	63%	63%	61%	61%	61%	60%	59%	58%	57%	56%	56%
Man	8605	9455	10066	10865	10527	11215	12330	13992	14904	13082	13341	13685	14345	15965	16053	16462
Kvinnor	24080	23346	23820	24823	24086	25226	26504	27230	28288	27105	26912	27159	27535	29730	30805	32055
Total	32685	32801	33886	35688	34613	36441	38834	41222	43192	40187	40253	40844	41880	45695	46858	48517
Andel kvinnor	74%	71%	70%	70%	70%	69%	68%	66%	65%	67%	67%	66%	66%	65%	66%	66%
Man	1402	1548	1464	1552	1488	1497	1557	1683	1608	1635	1387	1537	1499	1519	1486	1479
Kvinnor	2532	2713	2653	2766	2729	2663	2619	2576	2607	2499	2280	2403	2290	2316	2221	2177
Total	3934	4261	4117	4318	4217	4160	4176	4259	4215	4134	3647	4000	3789	3835	3707	3656
Andel kvinnor	64%	64%	64%	64%	65%	64%	63%	60%	62%	60%	62%	60%	60%	60%	60%	60%

Källa: Sköld, 2013

Tabell 10 Antal företagare enligt gammal metod och ny metod år 2003

Alla med yrkstall=4 enligt gammal metod (1)			Alla med yrkstall=4 enligt ny metod (2) studiens data			Differens	
astsni 2002	kön	antal	astsni 2002	kön	antal		
Omsorg							
Vård och omsorg i särskilda boende för äldre	85311	Man	1	85311	Man	1	0
	85311	Kvinnor	3	85311	Kvinnor	4	1
Vård och omsorg i boende, ej äldre	85312	Man	12	85312	Man	10	-2
	85312	Kvinnor	13	85312	Kvinnor	13	0
	85313	Man	37	85313	Man	58	21
	85313	Kvinnor	29	85313	Kvinnor	37	8
	85315	Man	7	85315	Man	7	0
	85315	Kvinnor	7	85315	Kvinnor	7	0
	85316	Man	0	85316	Man	3	3
	85316	Kvinnor	1	85316	Kvinnor	2	1
Barnomsorg i förskola	80101	Man	3	80101	Man	6	3
	80101	Kvinnor	43	80101	Kvinnor	47	4
Annat barnomsorg	85322	Man	9	85322	Man	8	-1
	85322	Kvinnor	491	85322	Kvinnor	478	-13
	85323	Man	2	85323	Man	2	0
	85323	Kvinnor	6	85323	Kvinnor	4	-2
Individ- och familjeomsorg	85324	Man	44	85324	Man	41	-3
	85324	Kvinnor	54	85324	Kvinnor	58	4
	85329	Man	11	85329	Man	12	1
	85329	Kvinnor	10	85329	Kvinnor	10	0
Äldre och handikappomsorg	85327	Man	8	85327	Man	8	0
	85327	Kvinnor	17	85327	Kvinnor	20	3
	85328	Man	19	85328	Man	24	5
	85328	Kvinnor	18	85328	Kvinnor	23	5
Utbildning							
Grundskola	80102	Man	4	80102	Man	3	-1
	80102	Kvinnor	6	80102	Kvinnor	11	5
Gymnasial yrkesutbildning	80221	Man	3	80221	Man	4	1
	80221	Kvinnor	10	80221	Kvinnor	9	-1
Vård							
Sluten sjukvård	85112	Man	3	85112	Man	2	-1
	85112	Kvinnor	4	85112	Kvinnor	5	1
	85113	Man	2	85113	Man	1	-1
	85113	Kvinnor	2	85113	Kvinnor	1	-1
Öppen hälso- och sjukvård	85121	Man	3	85121	Man	4	1
	85121	Kvinnor	3	85121	Kvinnor	4	1
	85122	Man	262	85122	Man	312	50
	85122	Kvinnor	226	85122	Kvinnor	247	21
Tandvård	85130	Man	318	85130	Man	334	16
	85130	Kvinnor	291	85130	Kvinnor	287	-4
Annat hälso- och sjukvård	85141	Man	0	85141	Man	2	2
	85142	Man	5	85142	Man	10	5
	85142	Kvinnor	0	85142	Kvinnor	1	1
	85143	Kvinnor	1	85143	Kvinnor	3	2
	85144	Man	1112	85144	Man	1174	62
	85144	Kvinnor	3522	85144	Kvinnor	3745	223
Övrigt							
Medicinsk FoU	73103	Man	28	73103	Man	53	25
	73103	Kvinnor	24	73103	Kvinnor	47	23
Arbetsförmedling	74501	Man	42	74501	Man	47	5
	74501	Kvinnor	38	74501	Kvinnor	39	1
Industri- och institutionsvätt	93011	Man	18	93011	Man	19	1
	93011	Kvinnor	7	93011	Kvinnor	8	1

Källa: Sköld, 2013

Articles

The articles associated with this thesis have been removed for copyright reasons. For more details about these see:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-117909>